

Philologia

Nr. 1 (319)

IANUARIE-APRILIE

2023

Revista *Philologia* este indexată în:

Fondator: Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
Înregistrată la Camera Națională a Cărții la 19.05.2010, nr. 4300-1948-1905

Publicație științifică recenzată
Categorie „B”

Articolele se vor trimite pe adresa de e-mail: philologia.if@gmail.com
Orice material publicat în *Philologia* reflectă punctul de vedere al autorului.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui articol aparține în exclusivitate semnatarului.
Drepturile de autor asupra articolelor publicate aparțin semnatarilor.

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF:

dr. Viorica RĂILEANU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

REDACTORI ADJUNCȚI:

dr. Ana VULPE, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

dr. hab. Ion PLĂMĂDEALĂ, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

DIRECTOR ONORIFIC:

dr. hab. Vasile BAHNARU, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

MEMBRI:

Acad. Mihai CIMPOI

Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

Acad. Gheorghe CHIVU

Academia Română, Universitatea din București, România

Dr. Ioan-Gheorghe ROTARU

Institutul Teologic Creștin după Evanghelie „Timotheus” din București, România

Dr. hab. Gheorghe POPA

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova

Dr. Bogdan CREȚU

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași, România

Dr. Eugenia BOJOGA

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România; Pontificio Istituto Orientale, Vatican

Dr. Adrian TUDURACHI

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca, România

Dr. Silvia PITIRICIU

Universitatea din Craiova, România

Dr. Sorin ALEXANDRESCU

Universitatea din București, România

Dr. hab. Nina CORCINSCHI

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

Dr. Ala SAINENCO

Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, Botoșani, România

Dr. Felix NICOLAU

Universitatea din Lund, Suedia

Dr. hab. Maria ȘLEAHTIȚCHI

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

Dr. Paul CERNAT

Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București; Universitatea din București, România

Dr. hab. Eugenia MINCU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

Dr. hab. Alexandru BURLACU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

Dr. hab. Andrei ȚURCANU

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

REDACTOR: Ecaterina PLEȘCA

SECRETAR DE REDACȚIE: dr. Livia CARUNTU-CARAMAN

S U M A R

LEXICOLOGIE ȘI TERMINOLOGIE

Inga DRUȚĂ, Lidia VIERU, Mariana VLAS, Metafora în limbajul de marketing	7
Ana VULPE, Maria ONOFRAȘ, Achiziții lexicale „ultrarecente” pentru vocabularul limbii române	17
Angela SAVIN-ZGARDAN, Conceptele de bază ale motivologiei (Fascicula I)	27

GRAMATICĂ

Elena CONSTANTINOVICI, Tranzitivitatea și polisemia verbului în limba română	39
Livia CARUNTU-CARAMAN, Funcționalitatea verbelor de origine engleză relativ recente în limba română	49

ISTORIE A LIMBII

Galaction VEREBCEANU, Studiu lingvistic asupra manuscrisului <i>Sandipa</i>. Sintaxa (4.2). Sintaxa frazei	63
---	----

CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Constantin IVANOV, Avatarele cenzurii și condiția umană într-o societate <i>post-utopică</i>	77
Nadejda IVANOV, Figuri feminine și fantezmele erosului în <i>Femei de iasomie</i>, de Ionel Bușe	91

CONTRIBUȚII ALE TINERILOR CERCETĂTORI

Stella HÎRBU, Considerații privind caracterul arbitrar vs non-arbitrar al semnului lingvistic	101
--	-----

RECENZII

Lumea multiplu interpretabilă a artelor. Interconexiuni hermeneutice (Oxana GHERMAN)	114
---	-----

Galina Anițoi. <i>Personaje în tunelul tranziției</i> . Chișinău: UNU, 2022, 121 p. (Alexandru BURLACU)	119
Aliona Luca. <i>Procese semantice active în terminologia sportivă</i> . Chișinău: Valinex, 2022, 240 p. (Ana VULPE)	122
Vasile Bahnaru, Liliana Botnaru, Livia Căruntu-Caraman, Viorica Molea, Maria Onofraș, Tamara Pahomi, Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe. <i>Dicționar explicativ al limbii române actuale: cu sinonime, antonime, paronime, exemple</i> . Ediție în 4 volume. Chișinău: Știința, 2022 (Aliona ZGARDAN-CRUDU)	126

ANIVERSĂRI

Itinerar științific al cercetătorului Anatol Gavrilov (Olesea GÎRLEA) ..	130
---	-----

SUMMARY

LEXICOLOGY AND TERMINOLOGY

- Inga DRUȚĂ, Lidia VIERU, Mariana VLAS**, Metaphor in Marketing Language 7
- Ana VULPE, Maria ONOFRAS**, "Ultra-recent" Lexical Acquisitions for the Romanian Language Vocabulary 17
- Angela SAVIN-ZGARDAN**, Basic Concepts of Motivology (Fascicle I) 27

GRAMMAR

- Elena CONSTANTINOVICI**, Transitivity and polysemy of the Verb in Romanian Language 39
- Livia CARUNTU-CARAMAN**, The Functionality of Relatively Recent Verbs of English Origin in the Romanian Language 49

HISTORY OF LANGUAGE

- Galaction VEREBCEANU**, Linguistic Study on the *Sandipa* Manuscript. Syntax (4.2.). Sentence Syntax 63

LITERARY CRITICISM AND HISTORY

- Constantin IVANOV**, Avatars of Censorship and the Human Condition in a *Post-utopian* Society 77
- Nadejda IVANOV**, Female Figures and the Phantasies of the Eros in *Femei de iasomie* by Ionel Bușe 91

YOUNG RESEARCHERS' CONTRIBUTIONS

- Stella HÎRBU**, Considerations on Arbitrariness vs Non-arbitrariness of Linguistic Sign 101

REVIEWS

- The Multi-interpretable World of the Arts. Hermeneutic Interconnections (**Oxana GHERMAN**) 114

Galina Anițoi. <i>Personaje în tunelul tranziției</i> . Chișinău: UNU, 2022, 121 p. (Alexandru BURLACU)	119
Aliona Luca. <i>Procese semantice active în terminologia sportivă</i> . Chișinău: Valinex, 2022, 240 p. (Ana VULPE)	122
Vasile Bahnaru, Liliana Botnaru, Livia Căruntu-Caraman, Viorica Molea, Maria Onofraș, Tamara Pahomi, Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe. <i>Dicționar explicativ al limbii române actuale: cu sinonime, antonime, paronime, exemple</i> . Ediție în 4 volume. Chișinău: Știința, 2022 (Aliona ZGARDAN-CRUDU)	126

ANNIVERSARIES

The Scientific Itinerary of Researcher Anatol Gavrilov (Olesea GÎRLEA)	130
---	-----

METAFORA ÎN LIMBAJUL DE MARKETING

Inga DRUȚĂ

Doctor habilitat în filologie, conferențiar cercetător
E-mail: idruta@yahoo.fr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6180-653X>
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Lidia VIERU

Cercetător științific
E-mail: vierulidia@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9862-7308>
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Mariana VLAS

Cercetător științific
E-mail: marianavlas@yahoo.fr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-3361>
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Metaphor in Marketing Language

Abstract

From Aristotle to Roman Jakobson to George Lakoff, Mark Johnson and others, the concept of metaphor has undergone substantial changes. This paper deals with conceptual metaphor in marketing language. At the heart of metaphorical conceptualisations are mappings between different conceptual domains, linking a newer or more complex, more abstract domain with a more familiar or simpler, more accessible one. In addition to denotative terms, a vast network of conceptual metaphors operates in marketing language, helping to shape and understand its key concepts. The most numerous category of conceptual metaphors are created with the key marketing variables of *product*, *brand*, *consumer*, *enterprise* and *promotion* as their reference points. The most common metaphors in marketing language are the living organism metaphor, the war metaphor (including the sports metaphor), the anthropomorphic metaphor, the medical metaphor. Metaphor is not an isolated phenomenon, but a resource used systematically in marketing language, with a substantial role in building the economic reality of the field, facilitating the understanding of abstract and complex marketing concepts by analogy with familiar areas of experience.

Keywords: concept, conceptual metaphor, marketing, creativity, lexicalization.

Rezumat

De la Aristotel la Roman Jakobson, apoi la George Lakoff, Mark Johnson ș.a., conceptul metaforei a suferit modificări substanțiale. Lucrarea abordează metafora conceptuală în limbajul de marketing. La baza conceptualizărilor metaforice se află stabilirea unor corespondențe (*mappings*) între domenii conceptuale diferite, prin care se corelează un domeniu mai nou sau mai complex, mai abstract, cu unul mai familiar sau mai simplu, mai accesibil. În limbajul de marketing, pe lângă termenii denotativi, funcționează o vastă rețea de metafore conceptuale, care contribuie la conturarea și înțelegerea noțiunilor-cheie proprii acestuia. Cea mai numeroasă categorie de metafore conceptuale sunt create având ca repere variabilele esențiale de marketing *produs, marcă, consumator, întreprindere și promovare*. Cele mai frecvente metafore din limbajul de marketing sunt metafora organismului viu, metafora războiului (inclusiv metafora sportivă), metafora antropomorfică, metafora medicală. Metafora nu este un fenomen izolat, ci o resursă utilizată sistematic în limbajul de marketing, cu un rol substanțial în edificarea realității economice proprii domeniului, facilitând înțelegerea conceptelor abstracte și complexe ale marketingului prin analogie cu domenii de experiență familiare.

Cuvinte-cheie: concept, metaforă conceptuală, marketing, creativitate, lexicalizare.

Concepția lui Aristotel referitoare la metaforă ca ornament cu o bază comparativă a dăinuit pe parcursul a două milenii. Totodată, se știe că Aristotel accentua și funcția cognitivă a metaforei, afirmând că pentru a înțelege metafora, interlocutorul trebuie să detecteze ceea ce are metafora în comun cu noțiunea pe care o desemnează. Funcția metaforei, în opinia lui Aristotel, este de substituție, metafora înlocuind o expresie simplă cu una ornamentală.

Ulterior, teoria substituției este dezvoltată în opera lui Roman Jakobson, în special în studiul *Lingvistică și poetică* (1960), în care autorul tratează bipolaritatea metaforei. Prin lucrările sale, Jakobson a construit o punte de tranziție de la figura de stil clasică spre cea conceptuală (figură a gândirii).

În ultimele decenii, teoriile despre metaforă promovează ideea că aceasta reprezintă un fenomen cognitiv, care influențează vorbirea și acțiunile umane. Cercetătorii George Lakoff și Mark Johnson, în lucrarea *Metaphors we live by* (1980), au fondat *teoria metaforei conceptuale*, susținând că sistemul nostru conceptual, prin intermediul căruia gândim și acționăm, este metaforic (p. 4) și că nicio metaforă nu poate fi înțeleasă sau creată în mod adecvat în afara bazei experiențiale (p. 19). Sintagma *bază experiențială* vizează nu numai experiența noastră existențială, ci și experiențele noastre culturale și sociale, mai complexe și mai variate din perspectivă conceptuală decât cele primare.

George Lakoff și Mark Johnson semnaleză că metaforele cognitive sau conceptuale nu țin în primul rând de limbaj (aceeași metaforă ar putea avea mai multe expresii lingvistice), ci de procesele fundamentale ale gândirii, în sensul că la baza conceptualizărilor metaforice se află unele corespondențe (*mappings*) între domenii conceptuale diferite, ceea ce le permite vorbitorilor „să înțeleagă un conținut relativ abstract sau în mod inerent nestructurat în termenii unui conținut mai concret

ori, cel puțin, în mai mare măsură structurat” (Lakoff, 1993, p. 245). Astfel, se corelează un domeniu mai nou sau mai complex, mai abstract, cu unul mai familiar sau mai simplu, tangibil. În funcție de distanța dintre domenii, metafora poate avea un grad mai mare sau mai mic de creativitate. Cu cât distanța este mai mare, cu atât metafora este mai originală. Metafora devine deci o corespondență conceptuală între structura unui model-sursă și a unui model-țintă, iar valoarea cognitivă a expresiei metaforice permite o reconsiderare a lumii sub alt aspect datorită reinterpretării unui domeniu prin termenii altui domeniu (Ducrot, Schaeffer, 1996).

Identitatea metaforică rezultă din interacțiunea domeniului-sursă cu domeniul-țintă. Domeniul-țintă este proiectat asupra domeniului-sursă pentru a identifica analogii și apoi pentru a reconstitui o realitate imaginară. Ca rezultat, identitatea domeniului-țintă devine echivalentă cu identitatea domeniului-sursă. Prin urmare, aceste două identități se completează, întrucât realitatea facilitează înțelegerea imaginărilor, iar imaginărilor amplifică viața reală.

În opinia cercetătoarei Daniela Rovența-Frumușani (1995), metafora în știință *informează* (didactic), *explică* și *convinge* (explicitând codul printr-o imagine mai familiară). Isabelle Oliveira susține că, spre deosebire de metafora uzuală, metafora specifică limbajelor specializate trebuie să prezinte „un ideal de intelectualizare care presupune precizie terminologică, sistematizare conceptuală și neutralitate emotivă” (2005). O metaforă terminologică se caracterizează prin univocitate, monoreferențialitate, lipsa efectelor retorice și conotative.

O descriere corectă a unui domeniu nu poate să pornească de la premisa că toți termenii științifici sunt simple „etichete” aplicate univoc, neambiguu și convențional unor concepte deja existente. Dimpotrivă, după cum s-a argumentat (Boyd, 1993), există situații în toate disciplinele științifice în care noile concepte nu sunt încă suficient de clar precizate, astfel încât nu li se poate aplica un termen-etichetă, apelându-se la formulări metaforice. Acestea „constituie, cel puțin temporal, un segment de neînlocuit al mașinăriei lingvistice a unei teorii științifice: (...) sunt metafore de care fac uz oamenii de știință pentru a exprima puncte de vedere teoretice pentru care nu există nicio parafrază literală cunoscută. Astfel de metafore sunt constitutive – nu doar explicative – pentru teoriile pe care le exprimă” (Boyd, 1993, p. 486).

În discursul științific economic, metaforele au un caracter convențional, subordonat caracterului denotativ al limbii naturale. Metafora în științele economice este determinată de nevoia de a da un nume unei realități nou apărute, având funcție metalingvistică, de fixare a unui concept pentru care nu există un echivalent satisfăcător într-o formă de expresie verbală (Predescu, 2003, p. 227).

În ciuda pretențiilor de rigoare și obiectivitate științifică, discursul economic este deseori subiectiv, manipulativ și creativ, îndeosebi în variantele sale vulgarizatoare (texte didactice, pliante bancare, mass-media) sau în subdomeniile orientate spre consumator (marketing, branding). Or, chiar și realizările textuale cu un grad înalt de specializare sunt marcate de prezența unor termeni metaforici, desemnând concepte economice semnificative (*mâna*

invizibilă a pieței, paradis fiscal, foarfeca prețurilor, economie subterană, fluiditate a pieței etc.).

În limbajul de marketing, pe lângă termenii denotativi, funcționează o vastă rețea de metafore conceptuale, care contribuie la conturarea și înțelegerea noțiunilor-cheie proprii acestuia.

Identificarea metaforelor conceptuale din domeniul vizat se fundamentează pe câteva criterii: schimbarea sensului inițial al cuvântului sau expresiei folosite cu sens metaforic, care obține o nouă semnificație; expresia cu sens metaforic se preia dintr-un domeniu de activitate sau de cunoaștere umană pentru a se utiliza într-un alt domeniu; schimbarea de sens se bazează pe un raport de analogie între anumite proprietăți comune referentului expresiei folosite în sens literal și cele ale noului referent al expresiei folosite cu sens metaforic; schimbarea semantică este însoțită de o modificare la nivelul sistemului conceptual (Burcea, 2015). Se ține cont și de criteriul frecvenței și recurenței, pentru a delimita metaforele specifice domeniului de utilizările individuale ale unor ziariști sau vorbitori, cum ar fi: *asanare monetară, calmarea inflației, inflamarea impozitelor, fractura prețurilor, prețuri toxice, tsunami valutar etc.* Aceste sintagme libere, în pofida prezenței unui termen economic în structură, se remarcă prin insolitul combinării și prin valori expresive suplimentare, însă nu interesează ca unități terminologice complexe, deoarece nu îndeplinesc criteriul frecvenței și recurenței.

Crearea metaforelor conceptuale este facilitată de fenomenul de terminologizare a unor lexeme din limba comună, care se specializează semantic în limbajul de marketing (*vârstă, gondolă, maturitate*) sau de reterminologizare a unor termeni folosiți inițial într-un alt domeniu specializat și care „migreză” în limbajul de marketing, cu un sens mai mult sau mai puțin similar cu cel inițial (*acroșaj, nișă, saturație, strategie, concurent, competiție*).

Metaforele conceptuale frecvente în limbajul de marketing pot fi analizate din punct de vedere structural și cognitiv-semantic. Examinarea cognitiv-semantică implică și identificarea domeniilor-sursă cu care se stabilesc corespondențe.

Sub aspect structural, se disting metafore conceptuale *nominale, adjectivale și verbale*.

Cea mai numeroasă categorie este reprezentată de metaforele conceptuale nominale. Acestea sunt create având ca repere noțiunile esențiale de marketing *produs, marcă, consumator, întreprindere și promovare*.

Astfel, din perspectiva producătorului, produsul este conceptualizat ca o ființă, ceea ce generează o serie de metafore terminologice: *ciclul de viață al unui produs, durata de viață a unui produs, conceperea, nașterea, creșterea, maturitatea, moartea (declinul), supraviețuirea, vârsta unui produs, familie de produse, generație de produse*. Domeniul-țintă este proiectat asupra domeniului-sursă *științe ale vieții* (Ayres, 2004; Temmerman, 2007).

În funcție de poziționarea produselor pe piață, se disting metafore terminologice de discriminare: *produs-vedetă* (sau *produs-erou*), *produs-vacă de muls*, *produs-dilemă* (sau *produs copil-problemă*), *produs-câine* (sau *produs-piatră de*

moară). Aceste desemnări fac parte din matricea Boston, matrice cu patru celule, unde fiecare compartiment indică progresul produsului de-a lungul ciclului de viață și contribuția sa la bunăstarea și profitabilitatea portofoliului în ansamblu.

Concurența dintre produse, în situația în care creșterea volumului de vânzări pentru o marcă provoacă reducerea vânzărilor pentru altă marcă aparținând aceleiași linii/game de produse a firmei, generează *metafora canibalizării: canibalizarea produsului*. Domeniul-sursă este biologia.

Din perspectiva consumatorului, se atestă *metafora adopției produsului*, produsul fiind conceptualizat ca un copil orfan, care intră în familia consumatorilor, iar aceștia devin, în mod metaforic, părinți adoptivi, desemnați prin *metafora nominală adoptanți* (Burcea, 2015).

Metaforele nominale asociate cu *marca* sunt conceptualizate ca *marcă-persoană: credibilitate a mărcii, durata de viață a mărcii, identitate a mărcii, întinerire a mărcii, maturitate a mărcii, personalitate a mărcii, reputația mărcii, revitalizare a mărcii, supraviețuirea mărcii, marcă-mamă, marcă-fiică, marcă-vedetă*. Se constată și metafore adjectivale: *marcă agreabilă, marcă convivială, marcă emoțională* sau verbale: *a întineri o marcă, a resuscita o marcă, a revitaliza o marcă*.

Marketingul modern recurge frecvent la *metafora antropomorfică*, termen pus în circulație de Stephen Ullmann (1952), o formă străveche și universală de metaforă (în limba comună și în știință), manifestată în dublă direcție: a) nume de organe umane pentru obiecte ([animat] → [inanimat]): *ochi* (de apă, de geam, de lanț etc.), *braț* (al unui scaun, fluviu, mecanism etc.); b) nume de obiecte, de plante sau de animale pentru organe umane ([non-uman] → [uman]): *coșul pieptului, fluierul piciorului* ș.a. (procedeu specific medicinei). Metafora antropomorfică s-ar putea numi și *metaforă transpozitivă*, întrucât au loc transformări metaforice, univoce sau biunivoce, de la [concret] ↔ [abstract], de la [uman] ↔ [non-uman]. Acest tip de metaforă este, de fapt, rezultatul unei transpoziții semantice între diverse domenii terminologice, între diverse limbaje a căror sursă este limba comună. Astfel, în seria de metafore conceptuale menționate, *marca* a fost înzestrată cu atribute umane: [non-uman] → [uman], sugerând o relație afectivă între consumator și marcă (Viot, 2006).

O altă metaforă a mărcii din limbajul de marketing este *marcă-umbrelă* („acțiune tactică întreprinsă atunci când marca sub care sunt lansate pe piață mai multe produse, diferite prin caracteristicile lor, ca urmare a extinderii sortimentului, servește pentru a-l structura în ochii consumatorului, pentru a transfera proprietățile pozitive ale unui sau mai multor bunuri către altele noi”). Reunind sub același nume de marcă mai multe linii/game de produse sau portofoliul de produse al unei companii, metafora *marcă-umbrelă* evocă ideea de protecție, calitate și încredere.

O metaforă antropomorfică adjectivală interesantă în relație cu mărcile este *sleeping beauty* („frumoasa adormită”), care desemnează, în domeniul managementului mărcii, „un brand abandonat de un anumit număr de ani, care, în cele din urmă, este «trezit» de către un antreprenor” (<https://www.definitions-marketing>).

com/definition/sleeping-beauty/). Se folosește, în general, pentru brandurile care au o poveste ce poate fi valorificată în timpul relansării. *Orient Express*, abandonat de câteva decenii, este adesea citat ca exemplu tipic de *sleeping beauty*.

Dacă metaforele menționate anterior ar putea fi considerate convenționale și tind, cu timpul, să se lexicalizeze, metafora *sleeping beauty* este una creativă, iar domeniul-sursă este basmul, o specie în proză a epicii (populare), în acest caz, o evocare a faimosului basm clasic „Frumoasa adormită” de Charles Perrault sau de frații Grimm.

Încă o metaforă conceptuală creativă asociată cu *marca* este *sunrise period* (perioada de răsărit), având și varianta hibridă *perioada sunrise*, cu semnificația „perioadă de timp în care înregistrările anumitor extensii de nume de domeniu sunt rezervate proprietarilor de mărci. Scopul punerii în aplicare a acestei perioade este de a evita cybersquattingul (ocuparea cibernetică) și riscul de litigii”. Iată un context care ilustrează funcționarea metaforei terminologice în cauză în domeniu: „Trademark Clearinghouse este o bază centralizată de date (pusă la dispoziție de ICANN și administrată de Deloitte și IBM) în care titularii pot alege să își includă mărcile în *perioada sunrise* și să înregistreze domeniile aferente” (<https://www.todaysoftmag.ro>). Sursa acestei metafore ar putea fi căutată în astronomie, prin asocierea apariției unui nou nume de domeniu cu momentul apariției unui astru la orizont. Totodată, se sugerează, în mod figurat, începutul unei ere sau al unei vieți noi (în acest caz, „viața” unei mărci).

În marketingul modern, *consumatorul* nu mai este considerat doar o destinație pasivă a produselor și acțiunilor de marketing, ca în metafora aproape lexicalizată *consumator-țintă*, ci o persoană activă, care ia decizii raționale sau emoționale de achiziție: *ambasador al produsului*, *ambasador al mărcii*, *membri al unui trib de consumatori*.

Comportamentul imprevizibil al consumatorului modern, cu preferințe fluctuante pentru anumite mărci sau produse, se reflectă în metafora nominală creativă *consumator-cameleon*. Cercetătorii Dragoș Iliescu și Dan Petre precizează că un *consumator-cameleon* „și modifică comportamentul în funcție de situația în care se află la un moment dat, ceea ce mărește dificultatea pentru marketing și publicitate a demersului de segmentare a consumatorilor în categorii distincte și relevante, în funcție de caracteristicile sociopsihodemografice. Un consumator-cameleon este acela care poate fi, la un moment dat, consumatorul unor anumite mărci și produse, iar într-un alt moment, al unor mărci și tipuri de produse care nu se mai încadrează în caracteristicile dominante ale stilului său de viață” (Iliescu, Petre, 2004, p. 30).

În acest context, Roderick White (2000) vorbește și despre *mărci-cameleon*, care conțin un nucleu complex de reprezentări și percepții și de aceea nu ar trebui poziționate ca un tot, ci adaptate diversilor consumatori și canale media. *Mărcile-cameleon* sunt, prin complexitatea și diversitatea lor, răspunsul la așteptările *consumatorilor-cameleon* și ar trebui „să-și modifice culorile” în funcție de aceste așteptări.

Metaforele referitoare la variabila *întreprindere* sunt antropomorfe, aceasta fiind conceptualizată ca o persoană. În limbajul de marketing, o *întreprindere* (companie, organizație, instituție) este desemnată prin forme lingvistice variate: *actor, jucător, partener, adversar, concurent*. În condițiile economice actuale, cu o concurență din ce în ce mai intensă, nu este surprinzătoare asocierea funcționării și a acțiunilor desfășurate de *întreprinderi* cu domeniul confruntărilor fizice, sportive și mai ales militare (Le Roy, 1997; Burcea, 2010). Astfel, *metaforele de război* asociate *întreprinderilor* determină conceptualizarea acestora ca *adversari, inamici* sau chiar *agresori*, care aplică tactici și strategii de luptă pentru a-și proteja poziția pe piețele existente sau pentru a-și face loc pe noi piețe de desfacere: *alianță, apărare, arme comerciale, asalt, atac, bătălie, cucerire, forță de teren, jungla afacerilor, luptă, marketing de gherilă, preț agresiv, răspuns strategic, război al prețurilor, strategie de marcă, strategie de marketing, strategie de prețuri, vânzare agresivă* etc. Majoritatea metaforelor menționate sunt metafore lexicalizate.

O categorie distinctă de metafore asociate *întreprinderii* reprezintă *metaforele medicale*, în care *întreprinderea* este văzută ca un *pacient*: *diagnosticul întreprinderii, analiza punctelor forte sau slabe ale întreprinderii, simptomele riscului de faliment, radiografia întreprinderii, supraviețuirea întreprinderii, vitalitatea întreprinderii, miopie de marketing*. În cazul metaforei *marketing viral*, corespondențele ontologice rezultă din perceperea marketingului în termenii unei maladii.

O altă variabilă de marketing, *promovarea produselor/mărcilor*, este asociată cu două metafore recurente: *ofertă de tip „girafă”* („acțiune promoțională practică la produsele de larg consum, ce constă în oferirea unei cantități suplimentare de produs (20% – 50% în plus la formatul obișnuit), fără modificarea prețului curent de vânzare. Creșterea volumului de produs se face prin alungirea ambalajului, fără ca acesta să sufere modificări esențiale, de unde provine și numele de ofertă girafă” (Druță, Vieru, Vlas, 2022.) și *ofertă de tip „cangur”* („ofertă promoțională constând dintr-un produs de larg consum, însoțit de un eșantion din același tip de produs, având însă un format redus. Cele două produse sunt comercializate împreună, la prețul curent al produsului purtător” (*ibidem*). Asocierile în discuție au fost facilitate de imaginea ambalajului alungit, în cazul metaforei *ofertă de tip „girafă”*, și de micul eșantion de produs suplimentar, care sugerează un marsupiu, în cazul metaforei *ofertă de tip „cangur”*.

O metaforă creativă curioasă este cea a *văii misterioase* (sau a *văii tulburătoare*), *uncanny valley*: fenomen prin care, atunci când sunt prea agresive și prea evidente, practicile de personalizare și publicitate comportamentală pot fi percepute greșit de către consumatorul vizat. Acesta se poate simți inconfortabil și poate considera marca drept fiind prea intruzivă. Practica de marketing poate deveni, astfel, contraproductivă. Termenul provine din robotică și desemnează faptul că oamenii sunt îngrijorați atunci când un robot ia formă umană și are imperfecțiuni. Disconfortul dispare atunci când imperfecțiunile sunt înlăturate. Reprezentarea gradului de acceptare capătă astfel o formă de U sau de vale, așa cum un robot ia forma umană. Termenul a fost inventat de roboticianul japonez Masahiro Mori în 1970. Ulterior,

oamenii de știință au început să se aventureze mai adânc în valea metaforică pentru a înțelege mai bine de ce roboții sau personajele virtuale cu anumite caracteristici umane pot declanșa neliniște psihică. Această înțelegere se poate dovedi crucială, pe măsură ce roboții asemănători oamenilor sau însoțitorii virtuali vor intra în case și în afaceri în următorii ani. *Metafora văii misterioase* sugerează că o înfățișare sau un comportament uman poate face ca o figură artificială să pară mai familiară pentru spectatori – dar numai până la un punct. Sentimentul de familiaritate al privitorului scade brusc în *valea misterioasă* odată ce figura artificială încearcă, dar nu reușește să imite un om real.

O metaforă asociată promovării tehnologiilor, produselor și mărcilor este cea a *evanghelizării: evangelist tehnologic, evangelist de produs, evanghelizarea produselor, evanghelizarea pieței*. Un *evangelist tehnologic* este o persoană care încearcă să adune o masă critică de oameni care aderă la o nouă tehnologie. Evangheliștii tehnologici sunt adesea angajați de companiile care doresc să își facă tehnologiile proprii standarde de facto sau să participe la dezvoltarea standardelor deschise, dar pot acționa, în numele unei companii, din angajament personal. Un evangelist face publicitate unui produs sau unei tehnologii prin prelegeri, articole, bloguri, evenimente pentru utilizatori sau demonstrații. Termenul provine din evanghelizarea religioasă prin asemănarea sa cu recrutarea de convertiți. În companiile care încurajează cultul cvasireligios și fanatismul pentru marca lor, termenul *evangelist tehnologic* poate deveni chiar numele unei funcții. Primul evangelist tehnologic a fost Mike Boich, care a promovat computerul Macintosh de la Apple.

Metafora creativă *ocean albastru*, în marketing, a apărut în 2005, când a fost publicată cartea *Blue Ocean Strategy: How to create new strategic spaces*, de W. Chan Kim și Renée Mauborgne. Expresia ilustrează „noile piețe vaste” la care poate aspira o companie dacă practică o inovație revoluționară și reușește să iasă din actuala piață extrem de competitivă, desemnată prin termenul, de asemenea metaforic, *ocean roșu*.

Metafora *acroșaj publicitar* („element (termen, desen, imagine fotografică, semn grafic, slogan, jingle ș.a.), parte a unui mesaj sau a unei campanii publicitare, folosit în marketing pentru a ilustra capacitatea unei reclame sau a unei oferte promoționale de a atrage atenția, de a stârni interesul, incitând cumpărătorul (cititorul, auditorul, telespectatorul) să vină în contact cu mesajul sau cu marca respectivă, la locul de prezentare sau de vânzare” (Druță, Vieru, Vlas, 2022) are ca domeniu-sursă sportul: „interceptare a mingii în aer la fotbal” sau/și domeniul tehnic, cu semnificația de „prindere, agățare” (a consumatorului, în acest caz).

Sintetizând, consemnăm că cele mai frecvente metafore din limbajul de marketing sunt metafora organismului viu, metafora războiului (inclusiv metafora sportivă), metafora antropomorfică, metafora medicală. Unele metafore verbale răspândite în limbajul de marketing exploatează domenii-sursă precum cel al deplasării pe verticală (*a ridica/a reduce prețurile*), cel al construcțiilor (*a construi/a consolida o marcă*), devenind metafore lexicalizate ca urmare a frecvenței lor de utilizare deosebit de mari.

Prin urmare, metafora nu este un fenomen izolat, ci o resursă utilizată sistematic în limbajul de marketing, cu un rol substanțial în edificarea realității economice proprii domeniului, facilitând înțelegerea conceptelor abstracte și complexe ale marketingului prin analogie cu domenii de experiență familiare, derivate, în general, din experiența noastră personală (Burcea, 2015).

Se impune și concluzia că metaforele discutate au fost conceptualizate în alte limbi, nu în română, reprezentând fie împrumuturi directe, fie calcuri sau traduceri și având caracter internațional.

Referințe bibliografice:

AYRES, Robert U. On the life cycle metaphor: where ecology and economics diverge. In: *Ecological Economics*, n° 48, 2004, p. 425-438.

BOYD, Richard. Metaphor and theory change: What is "metaphor" a metaphor for? In: Andrew Ortony (coord.). *Metaphor and Thought*, second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p. 481-532.

BURCEA, Raluca Gabriela. L'offensive du temps: de la métaphore vive à la métaphore lexicalisée – Étude de cas: la métaphore guerrière dans le discours économique. In: *Regards croisés sur le TEMPS*. București: Editura Universității din București, 2010, p. 449-466.

BURCEA, Raluca Gabriela. *La métaphore dans le discours du marketing*. Craiova: Editura Universitaria, 2015.

DRUȚĂ, Inga, VIERU, Lidia, VLAS, Mariana. *Dicționar poliglot de marketing*. Chișinău: Cartier, 2022.

DUCROT, Oswald, SCHAEFFER, Jean-Marie. *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*. București: Editura Babel, 1996.

ILIESCU, Dragoș, PETRE, Dan. *Psihologia reclamei și a consumatorului. Psihologia consumatorului*. București: Comunicare.ro, 2004.

LAKOFF, George, JOHNSON, Mark. *Metaphors we live by*. London: The University of Chicago Press, 1980.

LAKOFF, George. The contemporary theory of metaphor. In: Andrew Ortony (coord.). *Metaphor and Thought*, second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p. 202-251.

LE ROY, Frédéric. La stratégie militaire comme métaphore de la rivalité concurrentielle. In: *Sixième Conférence de l'AIMS*, tome 2, Montréal: Ecole des HEC de Montréal, Canada, 1997.

OLIVEIRA, Isabelle. La métaphore terminologique sous un angle cognitif. In: *Meta: journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, vol. 50, n° 4, 2005, Les Presses de l'Université de Montréal.

PREDESCU, Elena. *Discursul științific economic*. Constanța: Editura Ovidius University Press, 2003.

ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela. *Semiotica discursului științific*. București: Editura Științifică, 1995.

TEMMERMAN, Rita. Les métaphores dans les sciences de la vie et le situé socioculturel. In: *Cahiers du Rifal*, 2007, n° 26. Terminologie, culture et société, p. 72-83.

ULLMANN, Stephen. *Précis de sémantique français*. Paris: Presses universitaires de France, 1952.

VIOT, Catherine. Personnalité de la marque: la métaphore justifie-t-elle la transposition d'échelles de personnalité humaine? In: 5th International Congress ESCP-EAP "Marketing Trends", Venice, 2006 [online]. Disponibil: <http://archives.marketing-trends-congress.com/2006/Materiali/Paper/Fr/Viot.pdf> [citât 04.01.2023].

WHITE, Roderick. Chameleon brands: tailoring brand messages to consumers. In: *Admap*, Jul 2000 [online]. Disponibil: <https://www.warc.com/fulltext/admap/14195.htm> [citât 04.01.2023].

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:811.135.1'373

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1\(319\).02](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1(319).02)

ACHIZIȚII LEXICALE¹ „ULTRARECENTE” PENTRU VOCABULARUL LIMBII ROMÂNE

Ana VULPE

Doctor în filologie, conferențiar universitar

E-mail: vanet18@yandex.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9437-4326>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Maria ONOFRAS

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: mariaonofras@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0552-2214>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

"Ultra-recent" Lexical Acquisitions for the Romanian Language Vocabulary

Abstract

When a word or a new meaning is used, in addition to utility, originality in expression, the exact knowledge of its form and content must also be taken into account. However, their adoption in the common language requires caution, discernment. In the present material we bring to your attention another series of ultra-recent lexical acquisitions, both borrowed and created on our own territory, identified following a careful analysis of the mass media language, inventoried, specified from a semantic point of view and presented in lexicographic articles. We remark that, for now, this is a fixation, a primary semantization of them.

Keywords: vocabulary, recent words and meanings, loanword, internal creations, semantics, definition.

Rezumat

Când se face uz de un cuvânt sau un sens nou, pe lângă utilitate, originalitate în exprimare, trebuie avută în vedere și cunoașterea exactă a formei și a conținutului acestuia. Or, preluarea lor în limbajul comun impune prudență, discernământ. În materialul de față propunem atenției încă o serie de achiziții lexicale ultrarecente, atât împrumutate, cât și

¹ Vezi, despre *Achiziții lexicale*, revista *Limbă, Literatură, Folclor*, 2021, nr. 1, p. 7-19; 2022, nr. 1, p. 5-12.

create pe teren propriu, identificate în urma unei analize atente a limbajului mass-mediei, inventariate, precizate din punct de vedere semantic și prezentate în articole lexicografice. Remarcăm că e vorba, deocamdată, de o fixare, de o semantizare primară a acestora.

Cuvinte-cheie: vocabular, cuvinte și sensuri recente, împrumut, creații interne, semantică, definiție.

Dintre multiplele aspecte care pot constitui obiectul unei cercetări în legătură cu vocabularul, în ultimii ani ne-a suscitât atenția cuvintele și sensurile intrate de curând în limbă, neînregistrate, deocamdată, în sursele lexicografice. Remarcăm că, în urma unei analize atente a limbajului mass-mediei (inclusiv online, care exercită o influență puternică asupra vorbitorilor, mai ales, cu o cultură lingvistică medie), am încercat o radiografiere a dinamicii impresionante a sistemului lexical actual. În acest sens, am inventariat o serie de așa-numite achiziții lexicale ultrarecente, care, pe măsură ce au fost descrise conform rigorilor lexicografice (semantizate, definite corespunzător, înzestrate cu material ilustrativ etc.), au fost făcute cunoscute publicului, fiind editate în numere de revistă (a se vedea revista *Limbă, Literatură, Folclor*, nr. 1, 2021; nr. 1, 2022). În așa fel, până în prezent, au fost puse la îndemâna cititorului interesat de vocabularul ultrarecent al limbii române circa 60 de cuvinte și sensuri „de ultimă oră” împrumutate sau create pe teren propriu prin mijloace lexicale, semantice sau sintactice.

În cele ce urmează, propunem atenției încă vreo 50 de astfel de elemente lexicale, la fel fără a avea pretenția că materialul lexicografic prezentat comportă deja un caracter absolut normativ. Care va fi soarta lor, timpul o va decide: fie că vor fi acceptate, utilizate frecvent de vorbitori, adoptate, înregistrate în dicționarele normative, fie că vor fi considerate drept cuvinte „pasagere”.

* * *

A se antepronunță, mă antepronunț, vb. intrans. pronom. [După **ante-** + **a se pronunță**.] A se pronunța înainte de desfășurarea unui eveniment. *Un politician sau un funcționar nu se poate antepronunța referitor la proiect, dacă anunță că va vota într-un anumit fel.* (<https://www.juridice.ro/599204/pe-intelesul-tuturor-impartialitatea-si-antepronuntarea.html>)

apelánt, apelántă, apelánti, apelánte, s. m., adj. [Din **apelant**; după fr. **appelant**.] *telec.* (Persoană) care face un apel telefonic. *Apelant necunoscut. Al zecelea apelant va primi un bilet la concert.* (<https://ro.translate100.com/romana-rusa/translate/apelant>); *Abonatul apelant trebuie să aibă această posibilitate pentru fiecare linie.* (<https://context.reverso.net/translation/romanian-english/apelant>)

backpack, backpackuri, s. n. [Pr.: békpek; < engl. **backpack**.] Sac cu bretele, care se poartă în spate. *Sin.: raniță; rucsac. Îți recomandăm gama de accesorii PUF din blăniță colorată pentru gențile office, gențile casual sau backpackuri.* (<https://luna-style.ro/accesoriu-geanta-puf>)

bahílă, bahíle, s. f. [< rus. **bahilí**.] *mai ales la pl.* Un fel de șosete de protecție, din polietilenă, care se încălță peste încălțăminte la intrarea într-un

spațiu steril; botoșei de protecție. *O bandă elastică dintr-o bucată fixează în mod sigur bahilele pe încălțăminte, fără a strânge picioarele sau încălțăminte.* (<https://soling.md/ro/haine/de-unic-folosin/bahili.html>)

bancassurance, *s. n.* [Pr.: **béncășurâns**; < engl. **bancassurance**.] Acord între o bancă și o companie de asigurări care permite acestuia să-și vândă produse și servicii către baza de clienți ai băncii. *Bancassurance îți oferă toate tipurile de asigurări într-un singur loc, fără a pierde timp pentru deplasări la companiile de asigurare, semnarea actelor etc.* (<https://eximbank.md/ro/bancassurance-pc>)

banking, *s. n.* [Pr.: **bénking**; < engl. **banking**.] Activitate, operații ale băncilor și banchirilor. **Internet banking** (sau **online banking**, **e-banking**) Sistem electronic care permite deținătorului de cont bancar să efectueze operațiuni bancare fără să se deplaseze la bancă, într-un mod rapid, utilizând orice dispozitiv conectat la internet. *Serviciul internet banking îți oferă acces gratuit, în timp real și în condiții de securitate maximă la un spectru larg de servicii bancare. Ai nevoie de un calculator, laptop sau tabletă cu acces la Internet.* (<https://www.maib.md/ro/persoane-fizice/maib-digital/internet-banking>)

booster, *s. m., adj.* [Pr.: **bústâr**; < engl. **booster**.] (Vaccin) care se administrează în trei doze cu anumite intervale. *Doza de booster crește semnificativ nivelul de protecție împotriva tuturor variantelor SARS CoV 2, inclusiv împotriva variantei Omicron.* (<https://vaccinare-covid.govro/daza-de-rappel-booster/>); *Termenul pentru administrarea dozei booster de vaccin anti-COVID va fi redus de la 6 la 4 luni.* (<https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/sanatate/termenul-pentru-doza-booster-a-vaccinului-anti-covid-redus-de-la-6-la-4-luni-in-romania-decizia-intra-in-vigoare-de-luni-1801605>)

bótox, *s. n.* [Den. com.] Toxină botulinică, substanță derivată a unei bacterii folosită ca tratament cosmetic contra ridurilor, pentru blocarea temporară a transmiterii impulsurilor nervoase de la nervii faciali spre mușchii din zona în care a fost injectată. *Injectat corect botoxul oferă un aspect natural, întinerit.* (<https://www.reginamaria.ro/utile/dictionar-de-afectiuni/toxina-botulinica>)

browser, **browsere** *s.* [Pr.: **bráuzăr**; < engl. **browser**.] **1. Browsere**, *s. n.* Program de calculator folosit pentru a accesa, a afișa site-uri sau informații într-o rețea. *Pentru că browserul este poarta de acces la internet, viteza, securitatea, confidențialitatea și utilitatea sunt esențiale.* (<https://www.mozilla.org/ro/firefox/browsers/compare/>); **2. browseri**, *s. m.* Persoană care navighează prin intermediul acestui program de calculator. *Browserii uneori plasează informații false.*

capoeira, *s. f.* [Pr.: **capuéira**; < port. **capoeira**.] Sistem de exerciții fizice brazilian, inspirat de mișcările de luptă și de tradiția africană, împletind elemente de arte marțiale, muzică și dans. *Capoeira este o artă marțială braziliană, respectiv un dans de luptă ale cărei origini provin din regiunea africană NiGolo, unde este cunoscut sub numele de dansul zebrei.* (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Capoeira>)

casual, *adj. invar.* [Pr.: **kéjuel**; < engl. **casual**.] și *adverbial* (despre o ținută vestimentară) Care este lejer, comod, nepretențios, utilizat în viața de zi cu zi.

O ținută **casual** înseamnă, în principiu, o ținută lejeră, haine care pot fi purtate la o ieșire cu prietenii, la cumpărături, la film cu gașca sau în vacanță. (<https://www.unica.ro/homepage-slider/ce-inseamna-tinuta-casual-si-cu-ce-o-asortezi-134692>); Citește întreaga știre: *Ce înseamnă ținuta casual și cu ce o asortezi.* (<https://context.reverso.net/traducere/engleza-romana/casual#%C8%9B%9C4%83> serviciu); *Se pare că sunt îmbrăcați casual, dar tinerii petrec mult timp pentru modul în care arată.* (<https://sfatui.ro/moda-i-stil/hipsterii-cine-sunt-istoricul-subculturii-de.html>)

a cipiză, cipizéz, vb. tranz. [**< cip + suf. -iza.**] A înzestra cu cip. *Episcopul de Bălți și Fălești Marchel a declarat că virusul a fost creat pentru a cipiza oamenii.* (<https://www.facebook.com/protvchisinau/videos/episcopul-de-balti-si-falesti-marchel-care-a-declarat-ca-virusul-a-fost-creat-pe/2687295014840177/>)

cipizare, cipizări, s. f. [După a **cipiza.**] Acțiunea de a cipiza și rezultatul ei. *Așa-numita cipingare a oamenilor este un fals total, susține prorectorul Universității Tehnice din Moldova.* (<https://www.facebook.com/tv8moldova/posts/973179709820723/>)

cool, adj. invar. [Pr.: **kul**; < engl. **cool.**] și adverbial Care este îndrăzneț, grozav. *Chiar dacă nimeni nu se uită în dicționar ca să vadă ce statut are, incontestabil COOL există! Că altfel nu ar fi COOL să mănânci bio, să te îmbraci cu haine second hand, pardon, vintage sau să faci călătorii interesante.* (<https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/la-minut/cool-id80117.html>)

contracronométru, adj. invar. [După fr. **contre la montre.**] și adverbial (despre acțiuni, lupte, intervenții etc.) Care se efectuează fără pauză (pentru salvarea unei ființe aflate în mare pericol, în situație extremală). *Luptă contracronometru pentru salvarea unui băiat de 15 ani.* (<https://vesteaiasului.ro/2023/01/17/lupta-contracronometru-pentru-salvarea-unui-baiat-de-15-ani/>); *55 de pompieri au plecat în misiune în Turcia. Maia Sandu: Curaj tuturor celor care luptă contracronometru să salveze oameni.* (https://unimedia.info/index.php/ro/news/22b5ca124de2f897/55-de-pompieri-au-plecat-in-isiune-in-turcia-maia-sandu-curaj-tuturor-celor-care-lupta-contracronometru-sa-salveze-oameni.html?utm_source=Site%20Widgets&utm_medium=Last%20News%20Widget&utm_campaign=Last%20News%20Widget)

crossover, adj., s. [Pr.: **krósăuvăr**; < engl. **crossover.**] **1. adj. invar.** 1) **cablu crossover** cablu folosit pentru a conecta două dispozitive de același fel (calculator-calculator, switch-switch etc.); cablu inversor. *Iată și dispunerea culorilor în cazul cablului crossover, pentru cele două standarde de cablare.* (<https://www.scientia.ro/tehnologie/34-cum-functioneaza-calculatorul/147-conectarea-in-retea-prin-cablu-utp.html>); 2) (despre artiști, creații muzicale) Care a apărut în două sau în mai multe clasamente de genuri muzicale diferite. *Cunoscutul vals al lui Eugen Doga este un vals crossover.* **2. s. n.** Gen de muzică situat între operă și estradă. **Crossover clasică** – un stil muzical, care este un fel de sinteză, o combinație armonioasă a elementelor de muzică clasică și pop... (<https://materiale.pvgazeta.info/revista-38/crossover-clasica.html>); **3. crossovere, s. n.** Mașină de teren. *Sin.: jeep. Multe crossovere sunt mai degrabă break-uri cu suspensie mai înaltă, tracțiune 4x4 și scuturi pentru a oferi posibilități de deplasare pe teren accidentat.* ([https://ro.wikipedia.org/wiki/Crossover_\(automobil\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Crossover_(automobil)))

cyberfobie, *s. f.* [Pr.: **sáiberfobie**; < engl. **cyberphobia**.] Teamă de tehnologiile informaționale. *Persoanelor bolnave de cyberfobie le este frică sau nu sunt capabile să învețe noile tehnologii.* (https://simple-m-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Cyberphobia?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=scorg.translate.goog/wiki/Cyberphobia?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc).

culoare, culóri, *s. m.* [Din **culoare**; după fr. **couleur**.] *fig.* Strălucire, sclipire a unui lucru, a unui eveniment, situații etc. *Ei sunt echipa care vor aduce zâmbete și vor da culoare evenimentului tău, oriunde ai fi.* (<https://zugo.md/lifestyle/foto-vor-duce-zambete-si-culoare-evenimentului-tau-cine-este-mimiada-echipa-cu-experienta-in-entertainment-in-r-moldova-si-romania/205880/lifestyle>); *Atâta culoare aduce Clounella pe străzile Chișinăului! Ne bucurăm că și-n acest an, vor fi la cel mai dulce festival din Estul Europei!* (https://www.facebook.com/klumeaevents/posts/1842939562412415/?paipv=0&eav=Afau8Q-YhVT1dD7PNYInVdMtygkUyc9_f1h0B56q3K86VljsotOYTLxght_MpzY4C4o&_rdr)

decontaminare, decontaminări, *s. f.* [Din a **decontamina**.]: **cameră de decontaminare** încăpere special amenajată în vederea eliminării agenților care au provocat o contaminare (radioactivă, chimică etc.). *Tot în acest scop am testat și montat o cameră de decontaminare chimică cu senzori automați și 8 surse de pulverizare concomitentă, ajustabile pe înălțime.* (<https://www.facebook.com/watch/?v=841594736346187>)

derapaj, derapaje, *s. n.* [< fr. **déravage**.] Schimbare defavorabilă și neprevăzută. *Acest derapaj inflaționist va trebui contrabalansat în totalitate în cursul anului viitor.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/derapaj>)

désktop, désktopuri, *s. n.* [< engl. **desktop**.] Suprafață de lucru pe calculator, vizibilă îndată ce acesta a fost deschis. *Utilizatorii pot schimba imaginea de fundal a unui desktop, personaliza pictogramele sau pot aranja desktopul în ceea ce îi atrage cel mai mult din punct de vedere estetic și funcțional.* (<https://ro.theastrologypage.com/desktop>)

a dezgheța, dezghet, vb. tranz. [Din a **dezgheța**; după engl. **unfreeze**.] (*în opoziție cu a îngheța*) (*în special fonduri bănești*) A repune în circulație (după ce o perioadă nu a fost permis să fie folosit); a face să fie din nou disponibil. *Ministrul de finanțe al guvernului interimar, Emraja Gaith, a spus agenției RTR că sumele deja dezghețate în străinătate au fost folosite pentru plata salariilor și pentru ajutorarea regiunilor care nu mai primiseră fonduri de la stat încă de la izbucnirea luptelor în februarie.* (<https://moldova.europalibera.org/a/24355643.html>)

dezghețare, *s. f.* [Din a **dezgheța**.] Acțiunea de a dezgheța și rezultatul ei. *Talibanii i-au cerut vineri Washingtonului să răspundă „pozitiv” la apelul secretarului general al Națiunilor Unite, Antonio Guterres, pentru dezghețarea fondurilor afgane blocate după instalarea lor.* (<https://www.g4media.ro/tag/dezghetare>)

dezvoltător, dezvoltători, *s. m.* [După a **dezvolta** + suf. **-tor**.] Persoană care dezvoltă o afacere, o întreprindere. *Astercon-grup este unul dintre principalii*

dezvoltatori imobiliari de apartamente de pe piața din Republica Moldova, cu o experiență vastă în construcția și dezvoltarea de proiecte imobiliare rezidențiale. (<https://astercon.md/despre-noi/>)

a dinamită, dinamitez, vb. tranz. [*< fr. dynamiter.*] A face să devină foarte dinamic. *Intensificarea schimburilor în cadrul programelor UE (...) axate pe cercetare va pregăti generațiile viitoare de cercetători europeni și va dinamita sectorul cercetării.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/dinamita>)

drive-in, s. n. [*Pr.: drăiv in; < engl. drive-in.*] Cinema, restaurant sau alt local care oferă servicii clienților fără ca aceștia să-și părăsească mașinile. *Aveți grijă unul de celălalt și așteptăm cu nerăbdare să vă vedem pentru o gamă grozavă a celor mai recente blockbustere și a unor filme retro clasice sub stele la Lunar Drive-in.* (https://lunardrive--in-com-au.translate.google/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc)

a fideliză, fidelizéz, vb. tranz. [*< fr. fideliser.*] A face să devină fidel, loial. *Pe parcursul unui an de zile proiectul VictoriaShopping s-a bucurat de succes, fiind lansat pentru a fideliza în permanență clienții și a-i ajuta să economisească, iar cumpărăturile să devină o adevărată plăcere.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/a+fideliza>)

fidelizare, fidelizări, s. f. [*După a fideliza.*] Acțiunea de a fideliza și rezultatul ei. *Realitatea este că una dintre cele mai mari provocări pe care le au de înfruntat brandurile constă chiar în fidelizarea clienților lor.* (<https://dwf.ro/blog/fidelizarea-clientilor-30-de-tactici-si-strategii-pentru-a-le-castiga-loialitatea/>)

flyer, flyere, s. n. [*Pr.: flăiăr; < fr. flyer.*] Foaie volantă cu conținut variat. *Sin.: fluturaș. Este o machetă simplă de flyer, perfectă pentru a vă prezenta modelele imprimare.* (https://www-mockupworld-co.translate.google/free/a4-flyer-mockup/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc)

glamping, s. n. [*< glamur + camping.*] Un fel de tabără de odihnă în corturi, cu diferite distracții (plimbări cu barca, cu căruța cu cai etc.). *Glampingul a devenit deosebit de popular în rândul turiștilor din secolul 21.* (https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/Glamping?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc)

hipster, hipsteri, s. m. [*Pr.: hípstăr; < engl. hipster.*] 1) Persoană amatoare de jazz. *În sfârșit, oamenii de știință au venit cu răspunsul la această întrebare care ne-a tot măcinat: care sunt trupele pe care le ascultă hipsterii sau ce trupe să ascult ca să fiu hipster?* (<http://muzica.metropotam.ro/articole-despre-muzica/care-sunt-trupele-pe-care-orice-hipster-trebuie-sa-le-asculte-art39683>); 2) Persoană nonconformistă, care se ține de tendințele modei, artei, diferențiindu-se prin înfățișare și comportament. *Un hipster este un om de aproximativ 30 de ani, căruia îi place să se îmbrace retro, are barbă, poartă eșarfe și se implică în activități social-culturale.* (<https://a1.ro/news/inedit/hipsterul-definitie-si-ghid-de-utilizare-id328182.html>); *Pentru a intra în categoria hipsterilor trebuie neapărat să porți ochelari de soare mari, supradimensionați.* (<https://despretot.info/hipster-dex-definitie/>)

hospice, s. n. [*Pr.: hópisp; < engl. hospice.*] Un fel de azil unde sunt cazați grav bolnavii care își trăiesc ultimele zile. *Din anul 2000, Fundația Hospice*

Angelus Moldova prestează servicii de îngrijiri paliative copiilor și adulților care suferă de cancer în stadii progresive sau avansate. (<https://www.facebook.com/HospiceAngelusMoldova/>)

hrănitoare, hrănitóri, s.f. [După a hrăni + suf. -toare.] Dispozitiv unde se pune hrana pentru animale. *Hrănitorele pentru păsări broiler sunt foarte utile în orice gospodărie sau fermă și pot fi manipulate foarte ușor de oricine.* (<https://tehno-ms.md/product/Hranitoare-pasari-Broiler>)

impactá, impactéz, vb. tranz. [< impact.] A avea impact. *Încălzirea vremii ne va impacta în sens negativ.* (<https://www.antena3.ro/actualitate/educatie/pe-cuvant-cu-ana-iorga-cu-ce-putem-inlocui-verbul-a-impacta-in-functie-de-cont>)

infórmer, infórmeri, s.m. [< engl. informer.] Persoană care informează. *La New York, biroul a scris o scrisoare falsă identificând unul dintre liderii Partidului Comunist, William Albertson, ca informer al FBI. — Washington Post, 1 septembrie 2021.* (https://www-merriam--webster-com.translate.google.com/dictionary/informer?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc)

a instructá, instructéz, vb. tranz. [< engl. to instruct.] A pregăti în vederea însușirii unei profesii, unei teorii etc. *Sin.: a instrui. În timpul evenimentului, lectorul voluntar de limbă chineză, Dl Hu Yifan, a explicat originea, imaginea, cultura acestei arte, de asemenea, i-a instruit pe cei prezenți cum să utilizeze corect bețișoarele chinezești.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/instructat>)

mastodónt, mastodónți, s. m. [< fr. mastodonte.] Organizație sau instituție anacronică, de mari dimensiuni, cu funcționare greoaie. *Magazinele mom-and-pop pur și simplu nu pot concura cu acești mastodonți ai comerțului cu amănuntul.* (https://www-merriam--webster-com.translate.google.com/dictionary/mastodon?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc)

móddelling, s. n. [< engl. modelling.] Activitatea de a poza pentru un fotograf într-o agenție de publicitate sau de a prezenta diferite colecții de îmbrăcăminte, etalându-le într-o paradă de modă. *Nu este necesar să aveți experiența de modelling sau să fi absolvit cursuri de specialitate. În cazul în care constatăm că aveți potențial de modelling vă contactăm într-un termen de maxim 10 zile de la depunerea candidaturii și vă invităm la un interviu/casting de evaluare la sediul nostru.* (<https://mra.ro/models/become-a-model>)

messenger, s. n. [Pr.: mésinger; < engl. messenger.] tehn. inform. Aplicație de comunicare online, care permite schimbul de mesaje scrise, audio sau video în timp real între doi sau mai mulți utilizatori. *I-am expediat documentul pe messenger. Din păcate, pentru traduceri în alte limbi decât cele suportate de aplicație, utilizatorii de messenger trebuie să preia textul într-o altă aplicație pentru traduceri.* (<https://www.go4it.ro/content/aplicatii/aplicatia-facebook-messenger-primeste-functie-de-traducere-automata-a-mesajelor>)

mopéd, mopéduri, s.n. [< engl. moped.] Vehicul hibrid între motocicletă și bicicletă, cu două sau trei roți, dotat cu un motor cu ardere internă, a cărui viteză maximă nu depășește 45 km/h. *Moped economic și ușor „Delta 72”: model cu motor IP39FMA răcit cu aer în patru timpi, cu un volum de 72 cm³, o cutie de viteze*

manuală cu 4 trepte și o transmisie cu lanț, cu discuri de roți: 2.50X17 / 2.75X17 inch, cu frâne cu tambur față și spate, culoare: negru, alb, albastru și roșu. (<https://motolider.md/ro/shop/delta-72/>)

mopedist, mopediști, *s. m.* [**< moped + suf. -ist.**] Persoană care conduce un moped. În urma evenimentului rutier a rezultat vătămarea corporală ușoară a **mopedistului** care a fost transportat la Spitalul Județean Suceava, iar în urma consultațiilor medicale i s-a stabilit diagnosticul „traumatism gleznă stângă și mână stângă”. (<https://glasulsucevei.ro/un-mopedist-s-a-ales-cu-dosar-penal-dupa-ce-a-fost-acrosat-de-un-autoturism/>)

noncásnic, noncásnică, noncásnici, noncásnice, *adj.* [După **non-** + **casnic.**] Care nu consumă energie, gaze în scopuri casnice. Puterea contractată și puterea totală a receptorilor electrici, categoria de fiabilitate a alimentării cu energie electrică a consumatorului **noncasnic**, precum și alți parametri sunt stabiliți de părți în actele semnate de consumatorul **noncasnic** cu operatorul de sistem. (<https://premierenergy.md/wp-content/uploads/2021/02/Contract-de-furnizare-a-energiei-electrice-consumatorului-noncasnic>)

oligarh, oligarhi, *s. m.* [Din **oligarhie** (derivat regresiv).] Persoană care, prin diferite căi, își permite să dețină puterea (în stat). „**Oligarh** înseamnă puterea celor puțini”, a explicat profesorul Andrei Țăranu sensul larg al cuvântului. „Însă aici conceptul vine într-o altă conotație, e legat de **oligarhii** din Rusia, cei care au privatizat într-un mod extrem de coruptibil economia fostei Uniuni Sovietice de pe teritoriul Rusiei”. (<https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/ce-inseamna-oligarh-cine-a-avut-dreptate-dan-voiculescu-sau-jurnalistul-263606>)

a oligarhizá, oligarhizéz, *vb. tranz.* [**< oligarh + suf. -iza.**] A face să devină oligarhie. Sper ca ministrul agriculturii să nu permită așa o situație în care doi producători, cu tot cu un șef cumpărat de ei, să **olgarhizeze** o ramură întreagă. (<https://www.luchianiuc.com/blog/2020/07/22/oligarhizarea-vinificatiei-moldave/>)

oligarhizáre, *s.f.* [Din **a oligarhiza.**] Acțiunea de a oligarhiza și rezultatul ei. Tendința contemporană spre **oligarhizare** a unui stat este cel mai clar semn de primitivism. (<https://dilemaveche.ro/sectiune/pe-ce-lume-traim/articol/tendinta-spre-oligarhizare-a-societatii-romanesti>); „**SIS** este parte dintr-un proiect de enervare a societății și de distragere a atenției societății de la cel mai important lucru care s-a întâmplat în Parlament: crearea unei majorități parlamentare de **oligarhizare** a Republicii Moldova”. (https://www.ipn.md/public/index.php/ro/stefan-gligor-esenta-actiunilor-din-parlament-este-crearea-unei-7978_1078148.html)

parajuríst, parajuríști, *s. m.* [După **para-** + **jurist.**] Jurist care, deși nu practică activitatea specializată de avocat, acordă asistență juridică primară locuitorilor unei comunități. **Parajurist** este o persoană care deși nu practică o activitate de avocat, poate acorda confidențial consiliere în clarificarea unor subiecte juridice și procedurale persoanelor ce solicită acest lucru. **Parajuristul** se bucură de apreciere în comunitatea locală a solicitantului. (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Parajurist>)

pre-vétting, *s. n.* [< engl. **pre-vetting**.] și *adjectival*. Verificare, evaluare minuțioasă și transparentă a integrității unui candidat în funcția de membru al unui organ de autoadministrare în justiție (Consiliul Superior al Magistraturii, Consiliul Superior al Procurorilor etc.). *Pot fi considerați corupți judecătorii candidați la funcții în CSM, care nu au promovat pre-vettingul?* (<https://www.zdg.md/tag/pre-vetting/>); *Comisia „pre-vetting” și-a început activitatea. Ce urmează?* (<https://www.justitietransparenta.md/ru/comisia-pre-vetting-si-inceput-activitatea-ce-urmeaza-2/>)

racolator, **racolători**, *s. m.* [Din **a racola** + suf. **-tor**.] Persoană care racolează pe cineva, care recrutează într-o anumită activitate (reprobabilă), ademenind prin înșelăciuni, presiuni etc. *Încă un racolator al cărăușilor de droguri a fost pus în libertate.* (<https://www.monitorulsv.ro/Local/2009-09-16/Inca-un-racolator-al-carausilor-de-droguri-a-fost-pus-in-libertate>); *Alegerea lui Șor drept „racolator politic de diasporă” a fost una dintre cele mai nechibzuite opțiuni.* (https://moldova-suverana.md/article/diaspora-oponentul-lucid-al-guvernarii-abuzive_24157)

reabilită, **reabilitéz**, *vb. tranz.* [Din **a reabilita**; după fr. **réhabiliter**.] (*o construcție, un mobilier etc.*) A face să devină iarăși nou; a renova. *Clădirea cercului din Chișinău va fi reabilitată cu finanțarea Uniunii Europene.* (https://www.ipn.md/ro/cladirea-cercului-din-chisinau-va-fi-reabilitata-cu-finantarea-7967_1084818.html); *CNI va reabilita sediul Inspectoratului General pentru Situații de Urgență.* (<https://www.cni.ro/noutati/comunicate-de-presa/-id-69-cmsid-66>)

reabilitare, **reabilitări**, *s. f.* [Din **a reabilita**.] Acțiunea de a reabilita și rezultatul ei. *Reabilitarea și dotarea unei clădiri din zona metropolitană Constanța în centru pentru tineret.* (www.zmc.ro/PT_Tuzla/1.Arhitectura_scriis.pdf); *Clădirea dvs. devine oarecum depășită? Poate că aceasta are un sistem de încălzire învechit, ferestre neetanșe sau practic este neizolată? Dacă toate acestea vă par cunoscute, s-ar putea să trebuiască să vă gândiți la o reabilitare a clădirii.* (<https://www.geze.ro/ro/descoperiti/subiecte/reabilitarea-cladirii>)

recreațional, **recreațională**, **recreaționali**, **recreaționale**, *adj.* [< engl. **recreational**.] (*despre droguri*) Care se ia ocazional, pentru relaxare. *Faza unu a lui N-7316 se manifestă ca un narcotic recreațional.* (<https://context.reverso.net/traducere/engleza-romana/recreational>); *Nu este chiar un drog recreațional.* (<https://context.reverso.net/traducere/engleza-romana/recreational>)

repórteriță, **repórterițe**, *s. f.* [< **reporter** + suf. **-iță**.] Femeie care culege și transmite de pe teren știri și informații; autoare de reportaje; reporteră. *Azi, prezentând știrea despre expoziția de artă japoneză, repórterița PRO TV ne spune că aceasta a fost vernisată la Muzeul de istorie.* (<https://www.facebook.com/>)

róckeriță, **róckerițe**, *s. f.* [< **rocker** + suf. **-iță**.] 1) Cântăreață de muzică rock. *În această perioadă Laura reușește să se impună ca prima rockeriță modernă a României, folosindu-se de talentul remarcabil, de personalitatea puternică și de frumusețea ei.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/rockerita>). 2) Adeptă a muzicii rock. *Îmi place să cred că undeva, în adâncul meu, am rămas o rockeriță.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/rockerita>)

salutabil, salutabilă, salutabili, salutabile, adj. [După **a saluta** + *suf. -bil.*] Care este salutat, acceptat cu entuziasm. *În raportul său, dna raportoare abordează îmbunătățirea aprovizionării cu energie a Europei, ceea ce este un lucru **salutabil**.* (<https://context.reverso.net/traducere/romana-engleza/salutabil>)

a secvenția, secvențiez, vb. tranz. [Din **secvență**.] A împărți în secvențe. *De asemenea, compania este în discuții preliminare pentru **a secvenția** în regim gratuit dinamica tulpinilor SARS-CoV-2 în câteva țări învecinate.* (<https://m.facebook.com/SistemulMedicalMedLife/photos/a.132806820894709/893184354856948/?type=3>)

secvențiere, s. f. [Din **a secvenția**.] Acțiunea de a secvenția și rezultatul ei. *O nouă etapă a studiului de **secvențiere** a genomului virusului SARS-CoV-2 confirmă previziunile specialiștilor noștri: tulpina britanică B.1.1.7 a substituit celelalte tulpini care circulau pe teritoriul României.* (<https://m.facebook.com/SistemulMedicalMedLife/photos/a.132806820894709/893184354856948/?type=3>)

sniper, sniperi, s. m. [Pr.: **snăipăr**; < engl. **sniper**.] Trăgător de elită, dotat cu o armă cu lunetă; lunetist. *Un **sniper** este un trăgător militar/paramilitar care atacă ținte din poziții de ascundere sau la distanțe care depășesc capacitățile de detectare ale țintei. **Sniperii** au, în general, pregătire specializată și sunt echipați cu puști de înaltă precizie și optică de mare mărire și adesea servesc și ca cercetași/observatori care furnizează informații tactice înapoi unităților sau cartierului general de comandă.* (<https://en.wikipedia.org/wiki/Sniper>)

urgentist, adj. [< fr. **urgentiste**.]: **Medic urgentist** medic care activează în cadrul serviciului medical de urgență. *Activează în cadrul spitalului din anul 2018 ca **medic urgentist** până în prezent. Categoria de calificare superioară.* (<http://srcauseni.md/index.php/medici-urgentisti/>)

vocal, vocală, vocăli, vocăle, adj. [< engl. **vocal**.] Care este insistent; care se impune. *În acești ani, cererile de vot ale femeilor au devenit din ce în ce mai **vocale**. Cred că femeile ar trebui să fie mai solidare și mai **vocale**.* (<https://www.dw.com/ro/lavinia-brani%C5%9Fte-cred-c%C4%83-femeile-ar-trebuie-s%C4%83-fie-mai-solidare-%C5%9Fi-mai-vocale/a-60200263>)

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:811.135.1'373

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1\(319\).03](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1(319).03)

CONCEPTELE DE BAZĂ ALE MOTIVOLOGIEI (Fascicula I)

Angela SAVIN-ZGARDAN

Doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar

E-mail: savin_angela@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6060-6977>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Basic Concepts of Motivology (Fascicle I)

Abstract

In the present study, we aimed to introduce into Romanian linguistic circulation a number of Motivology terms, a new linguistic discipline, and its dictionary not only includes the basic concept of Motivology, but also the terms from general linguistics and from other fields of linguistics – semasiology, onomasiology, derivation, linguopoetics, lexicography, etc., which are closely related to the theory of word motivation and stable polylexical units. The examples are brought, in particular, from the Romanian linguistic material, in order to demonstrate in such a way the necessity of researching language facts under their motivational aspect. At the same time, the terms proposed for the familiarization of all those interested in the given problem come to elucidate the research aspects of Motivology, which aims to study language phenomena from a different angle than the one carried out so far.

Keywords: motivology, term, motivational relations, motivational context, internal word form, motivational meaning, motivational form, motivational part, functions of the internal word form.

Rezumat

În studiul de față ne-am propus să aducem în circuitul lingvistic românesc o serie de termeni ai motivologiei, o nouă disciplină lingvistică, ce include noțiunile de bază ale motivologiei, dar nu doar: în dicționar sunt incluși, de asemenea, termeni din lingvistica generală și din alte domenii ale lingvisticii – semasiologie, onomasiologie, derivatologie, lingvopoetică, lexicografie etc., care sunt în relații strânse cu teoria motivației cuvintelor și a unităților polilexicale stabile (UPS). Exemplele sunt aduse, în special, din materialul glotic românesc, pentru a demonstra și pe această cale necesitatea cercetării faptelor de limbă și sub aspectul lor motivațional. Concomitent, termenii propuși spre familiarizare tuturor celor interesați de problema dată vin să elucideze aspectele cercetării motivologiei care își propune studierea fenomenelor de limbă sub un alt unghi de vedere decât cel efectuat de până acum.

Cuvinte-cheie: motivologie, termen, relații motivaționale, context motivațional, forma internă a cuvântului, sensul motivațional, forma motivațională, partea motivațională, funcțiile formei interne a cuvântului.

În studiul de față ne-am propus să aducem în circuitul lingvistic românesc o serie de termeni ai motivologiei, o nouă disciplină lingvistică ce include noțiunile de bază ale motivologiei, dar nu doar: în viitorul dicționar vor fi incluși, de asemenea, termeni din lingvistica generală și din alte domenii ale lingvisticii – semasiologie, onomasiologie, derivatologie, lingvopoetică, lexicografie etc. – care se află în relații strânse cu teoria motivației cuvintelor și a unităților polilexicale stabile. Relevanța și noutatea contribuției științifice se prezintă, în studiul de față, prin faptul că este redactată și prezentată o fasciculă din primul dicționar de termeni și concepte ale motivologiei, nou în lingvistica românească.

Problema motivației semnului glotic se situează tot mai mult în vizorul lingvisticii europene, în direcția creării chiar a unei noi discipline, lingvistica motivațională, care nu și-a găsit încă realizarea în cercetările din Republica Moldova. În această ordine de idei, vin ca suport materialele din acest studiu, care prezintă prima fasciculă a unui viitor *Dicționar de termeni ai motivologiei*. Această nouă direcție în lingvistică cu privire la fenomenele de limbă, cea motivațională, poate fi aplicată în plan onomasiologic, derivațional, semantic, sintactic, lexical, frazeologic (Savin-Zgardan, 2019, p. 8).

Principiul de bază al prezentării termenilor ce se referă la teoria motivației este cel alfabetic, care, pentru o utilizare mai comodă a dicționarului, se combină cu principiul alfabetic de cuib, ceea ce permite de a sistematiza noțiunile științifice ale cuvântului-termen principal și a forma înțelegerea deplină a lui. Astfel, principiul alfabetic de cuib este utilizat la prezentarea unor astfel de noțiuni științifice ale motivologiei precum „forma internă a cuvântului”, „cuvintele legate motivațional” și altele ce se caracterizează printr-o structură complexă, printr-un spectru funcțional larg etc. Exemplele sunt aduse, în special, din limba română, pentru a demonstra și pe această cale necesitatea cercetării faptelor de limbă și sub aspectul lor motivațional.

Articolele de bază ale dicționarului sunt prezentate cu litere majuscule, iar articolele suplimentare de dicționar – în cursiv aldin. La explicarea sensului motivațional al cuvintelor, între paranteze sunt incluse cuvinte sau UPS suplimentare, de legătură, care nu sunt exprimate de forma motivațională a cuvântului sau a UPS. Segmentele formei interne a cuvântului sunt evidențiate cu litere majuscule și sunt separate prin semnul / (bara oblică) (de ex., PARA/TRĂSNET, cu variantele învechite FERI/FULGER, FERI/TUN, MAGNET DE TRĂSNET, PARA/FULGER, PARA/TUNET „ceea ce ferește de trăsnet, de fulger, de tunet”) (Savin-Zgardan, 2021, p. 53).

Structura articolului de dicționar include următoarele componente: 1) cuvântul-titlu sau îmbinarea de cuvinte terminologică; 2) corelatul dublete sau

cel antonimic, dacă există; 3) abrevierea termenului sau a îmbinării de cuvinte, dacă e necesară pentru caracterul compact al articolului de dicționar; 4) explicarea sensului termenului; 5) exemplele, materialul ilustrativ (prezentate în cursiv). De ex.: CONTEXTUL MOTIVAȚIONAL. Contextul în care sunt actualizate relațiile motivaționale ale cuvintelor; de ex.: *Abia soarele însorit / Prin visele visate / Intră în amurgul amurgit, / Se scufundă în albul albicios*¹ (Kirsanov). La explicarea termenului cu apelare la alți termeni motivologici, de regulă, se omite facerea trimiterii prin intermediul cuvântului *vezi*.

Articolele de dicționar, formate conform principiului alfabetic de cuiș și care conțin un număr mare de articole de dicționar la obiect, sunt însoțite de rubricile: *structura, funcțiile*, ceea ce se ia în considerare în articolele de dicționar care au trimiteri. De ex., **Funcție reglatoare**. *Vezi: forma internă a cuvântului (funcții)*.

ACTUALIZARE. Redarea în actul vorbirii a elementelor structurii limbii pentru funcționarea lor.

ACTUALIZAREA RELAȚIILOR MOTIVAȚIONALE ALE CUVINTELOR. Redarea în actul vorbirii a cuvintelor legate motivațional; de ex.: *Nu mă-ntreba de ce cu sufletul sunt rece / Nu mai iubesc iubirea-nveselită / Cine a iubit, la el iubirea trece / Și nu mai prinde a iubi pe nimeni*² (Pușkin).

Actualizarea relațiilor motivaționale de distanță; antonimică cu *actualizarea de contact*. Redarea separată în vorbire a cuvintelor legate motivațional; de ex.: *Picătură strop cu strop, / Fac al mărilor potop. / Zilnic câte-un spic adună / și-n curând tu ai un snop* (Coșbuc).

Actualizarea relațiilor motivaționale de contact; antonimică cu *actualizarea de distanță*. Redarea alături sau la o distanță minimă a cuvintelor legate motivațional (separată de conjuncții, prepoziții etc.); de ex.: *Fie ca umbrei mele slavă să trâmbițeze trâmbițele*³ (Țvetaeva). *Deplinul optimism e necunoașterea faptului că fără mari nădejdi e mai de nădejde să ai nădejde*⁴ (Evtușenko).

Actualizarea relațiilor motivaționale parțială; antonimică cu *actualizarea relațiilor motivaționale deplină*. Redarea în vorbire a unuia din tipurile de motivație – sau lexicală, sau structurală; de ex.: *Fericit e cel ce tânăr a fost în tinerețe*⁵ (Pușkin). *A dat din cap, apoi a dat din umeri în semn că nu înțelege cele auzite*.

Actualizarea relațiilor motivaționale deplină; antonimică cu *actualizarea relațiilor motivaționale parțială*. Redarea în vorbire a celor două tipuri de motivație – și lexicală, și structurală; de ex.: *Puiu Faraga făcea roată în jurul său după fiecare*

¹ Trad. n.

² Trad. n.

³ Trad. n.

⁴ Trad. n.

⁵ Trad. n.

rotire în cercul horei, la final a făcut ocolul camerei și a căzut fără putere pe patul de spital. (Rebreanu, p. 117)

ANTROPOCENTRISM. Unul din principiile de bază ale cercetării motivologice sau de alt tip prin intermediul apelării la conștiința metalingvistică a vorbitorului, a purtătorului de limbă.

ASPECTUL MOTIVOLOGIEI. Orientarea în cercetare a fenomenului motivației cuvintelor sau a UPS.

Aspectul dinamic. Orientarea în cercetare a fenomenului motivației cuvintelor sau a UPS, ținând cont de modificările, evoluția, dinamica ei; de ex.: depistarea proceselor lexicale de remotivație, demotivație etc.

Aspectul lexicografic. Orientarea în cercetare a fenomenului motivației cuvintelor sau a UPS prin intermediul lexicografiei diverselor componente ale ei: a unităților lexicale sau frazeologice motivate sau semimotivate, a formei interne a cuvintelor, a cuvintelor sau a UPS legate motivațional, a paradigmelor motivate, a neomotivatelor etc.

Aspectul surselor lingvistice. Direcție de cercetare legată de depistarea surselor de studiere a motivației și a posibilităților lor informative.

Aspectul lingvistic al culturii. Direcție în cercetarea fenomenelor motivației, ținându-se cont de reflectarea culturii verbale, spirituale și materiale a poporului, a tabloului lumii exprimat prin vorbire.

Aspectul metodologic. Direcție legată de depistarea metodelor, a principiilor și a procedurilor de cercetare a fenomenelor motivației.

Aspectul ontologic. Direcție de cercetare a fenomenelor motivației legate de elaborarea aparatului noțional, terminologic al motivologiei.

Aspectul comparativ. Direcție de cercetare a fenomenelor motivației în scopul depistării trăsăturilor comune și a specificului în limba dată în comparație cu alte limbi sau altă formă a limbii date.

Aspectul sociologic al censului de vârstă. Direcție de cercetare a fenomenului motivației în scopul evidențierii specificului, determinat de caracteristici de ordin social și ale censului de vârstă al purtătorilor de limbă.

Aspectul funcțional. Direcție de cercetare, legată de depistarea funcției formei interne a cuvântului, a cuvintelor și a UPS legate motivațional, a paradigmelor motivaționale etc.

FORMA INTERNĂ A CUVÂNTULUI (FIC). Structura morfo-semantică a cuvântului (sau a UPS) ce permite conștientizarea legăturii reciproce a formei și a sensului lui; de ex.: termenul din botanică *afine vinete* a căpătat denumirea datorită culorii albastre-închis a pomușoarelor; comp. cu explicația dată de DEX a lexemului *afină*, cuvânt din vocabularul general al limbii, în care culoarea pomușoarei este inclusă doar în articolul de dicționar – „fructul comestibil al afinului, o bacă în formă de bobîță neagră-albăstruie, brumată, cu gust acrișor.”

Forma internă a cuvântului. Variația ei. Schimbarea formei interne a cuvântului (a UPS) ca urmare a polimotivației lui din contul modificărilor formei

motivaționale și/sau a sensului motivațional al cuvântului (a UPS); de ex.: forma internă a cuvântului ЗАР/ЯНКА (rus.) „pasăre cu denumirea «малиновка»” variază din contul sensului său motivațional care este conștientizat în mod diferit de purtătorii limbii: „pasăre care cântă în zori (...)” sau ca „pasăre de culoare mălinie ca zorile” (Blinova, 2004, p. 16; Filatova, 2004, p. 12). Un alt exemplu de UPS românească care are motivație duală: A DA CU VAR: „a face alb” sau „a acoperi (pereții, tavanul) cu var”.

Structura FIC

Forma motivațională (FM). Segmente semnificative (sau segment) ale formei sonore, ale cuvintelor, ale UPS condiționate de caracterul lor motivațional; de ex.: FM a lexemului *stejărel* – STEJĂR/EL (comp.: STEJAR, copăc/EL), FM a lexemului NISIP/OS (comp. NISIP, piatr/OS), FM a lexemelor *căldicel* – CĂLD/ICEL (comp.: bun/ICEL).

Sensul motivațional (SM). Sensul (sinteza sensurilor) formei motivaționale ale cuvântului sau UPS; de ex.: SM al UPS *de miere* – „generos, bun” (sensul motivațional este redat în UPS de către componenta *miere* – „substanță dulce și aromată, foarte bogată în zaharuri, vitamine și enzime, culeasă și produsă de albine din nectarul florilor”; de asemenea, UPS *lună de miere* – „cea dintâi lună de după căsătorie”, asociată în conștiința vorbitorului de ceva plăcut, ce produce satisfacție, aidoma gustului de miere; FM a cuvântului *pufos* – PUF/OS „aidoma pufului”.

Partea motivațională (FM). Parte a FIC în care este exprimată motivația ei lexicală ce reflectă indicele motivațional; de ex.: FM a cuvântului *luminos* – LUMinos „care răspândește lumină”, FM a cuvântului a înRĂMA – „a pune în ramă”.

Partea formantă (PF). Parte a FIC în care este exprimată motivația sa structurală ce reflectă indicele de clasă al semnificatului; de ex.: PF a cuvântului *stejăriș* – stejăRIȘ în care este exprimat semul obiectual „pădure”, PF a cuvântului *gălbui* – gălbUI în care este redat semul „parțialitatea indicelui”, PF a cuvântului *a cotcodăci* – a cotcodĂCI în care este exprimat semul procesului „a scoate sunete”.

Tipurile FIC

Forma internă a cuvântului variativă; antonimică *formei interne a cuvântului nevariative*. Tip al FIC având componente ce variază: fie având formă motivațională schimbătoare (DĂLT/UITOR, DĂLTUI/TOR), fie sens motivațional variativ concomitent cu forma motivațională (DOBORături – „crengi de arbori doborâte de vijelie” sau „căzătură de lemne ce este culcată, uscături, vreascuri”).

Forma internă a cuvântului vie; antonimică *formei interne a cuvântului moartă*. Tip al FIC ale cărei componente sunt conștientizate de purtătorii de limbă; exemple de FIC vie: LUT/OS, A TÂMPLĂR/I, A PRE/VIZUALIZA.

Forma internă a cuvântului lexicalizată; antonimică *formei interne a cuvântului nelexicalizate*. Tip al FIC ale cărei componente (sau una din ele) sunt depistate de vorbitori, dar nu pot fi explicate; de ex., în UPS HALAL de tine, a fi ud LEOARCA.

Forma internă a cuvântului moartă; antonimică *formei internă a cuvântului vie*. Tip al FIC care și-a pierdut caracterul motivației și FIC este demotivată; de ex., *drum, proră, casă*.

Forma internă a cuvântului metaforică; antonimică *formei interne a cuvântului nemetaforice*. Tip al FIC al cărei sens reflectă corelația unei asemănări; de ex.: OND/ULAT – „asemănătoare undelor; ca undele, cu uşoare diferențe de nivel”; A SE BOS/UMFLA – „a-și manifesta supărarea umflând (sau strângând) buzele”; A SE ÎM/BUFNA – „a (se) supăra”, a deveni „încruntată” ca o bufnă/bufniță (etimol.: în + bufnă) (DEX)

Forma internă a cuvântului neschimbătoare; antonimică *formei internă a cuvântului schimbătoare*. Tip al FIC a cărei formă și sens motivațional nu se modifică; de ex., SCĂUN/EL „scaun mic”, NISIP/OS „care conține mult nisip”.

Forma internă a cuvântului nelexicalizată; antonimică *formei internă a cuvântului lexicalizate*. Tip al FIC ale cărei componente sunt conștientizate ca fiind condiționate reciproc; de ex., MORCOV/IU „de culoarea morcovului”, SFECLE/IU „de culoarea sfeclei”; DEZ/GHIOCA „a deschide, a desface și a îndepărta învelișul anumitor fructe sau legume; a scoate un fruct din coajă sau boabele dintr-o păstaie”; comp.: *ghioacă* – 1. coajă de ou, nucă, etc.; 2. pleava bobului de grâu.

Forma internă a cuvântului nemetaforică; antonimică *formei interne a cuvântului metaforice*. Tip al FIC al cărei sens nu reflectă corelația unei asemănări; de ex., LUT/OS „care conține lut”; BOLF/OS (*despre persoane*) „care are obraji mari și groși” (ca niște bolfe).

Forma internă a cuvântului verbală; antonimică *formei interne a cuvântului uzuale*. FIC actualizată în cadrul actului vorbirii; de ex., în enunțuri de tipul: *Apa în Nistru este învolburATĂ, ondulatĂ* este actualizată doar partea formantă a FIC, iar în enunțul *Apa în Nistru este ÎNVOLBURată, ONDULată de acțiunile curenților de apă* este actualizată doar partea motivațională; (comp.: *a învolbura* „a (se) mișca în vârtejuri; a (se) învârteji”; *a ondula* „a avea o mișcare ondulatorie, a se legăna ca undele apei; a se undui”).

Forma internă a cuvântului uzuală; antonimică *formei interne a cuvântului verbale*. FIC ca urmare a generalizării numeroaselor FIC verbale; de ex.: ÎNVOLBUR/ATĂ, ONDUL/ATĂ.

Funcțiile FIC

Funcția gnoseologică sau cognitivă. Funcția FIC care reflectă cu ajutorul indicelui motivațional exprimat generalizarea activității cognitive a omului; de ex.: FIC *floarea soarelui* – FLOAREA SOARELUI vorbește că planta este îndreptată spre soare; mai este numită *sora-soarelui*; FIC *floarea-brumei* (reg.) – FLOAREA-BRUMEI „brândușă”, vorbește despre apariția timpurie a florii, imediat după topirea zăpezii, a brumei; FIC *canar* – CANAR „pasăre de pe insulele Canare” – ne descoperă patria acestei mici păsări cântătoare.

Funcția diferențială. Funcția FIC care condiționează diferențele semantice și expresiv-stilistice ale sinonimelor motivate; de ex., colocvial: MOLIPSI/TOR, LIPICI/OS, livresc: CONTAGI/OS, INFECȚI/OS; colocvial: OBRAZ/NIC, NE/

OBRĂZ/AT, NE/RUȘIN/AT, livresc: OFENSA/TOR, IMPERTINENT, INSOLENT, NE/CUVIINC/IOS.

Funcția comunicativă. Funcția FIC care contribuie la actul comunicării, condiționându-l: a) datorită funcției de legătură a FIC care unește prin intermediul formei motivaționale și a sensului motivațional două substanțe diferite prin firea lor: cea materială, lexemul, și cea ideală, semul, într-un tot întreg; b) din contul funcției structurante a FIC care contribuie la exprimarea izomorfismului formei sonore a cuvântului (a UPS) și a sensului lui, ceea ce asigură cuvântului/UPS determinarea lui semantică și facilitează procesul activității de vorbire și gândire.

Funcția conotativă. Funcția FIC care facilitează însușirea și memorarea cuvântului datorită caracterului său motivațional și includerii lui într-un șir larg de cuvinte legate prin motivația lexicală și structurală.

Funcția culturologică. Funcția FIC care este legată de exprimarea tabloului verbal al lumii, de cultura spirituală și materială a poporului prin intermediul reflectării indicilor obiectelor, a noțiunilor, a proceselor din lumea ambiantă, a reflectării miturilor, legendelor populare etc. De ex., cuvintele ce denumesc soarta, diverse aspecte ale acestei noțiuni, credințe populare în spiritele bune și rele se polarizează, întrucât, de regulă, denumesc atât spirite bune, cât și spirite rele. Exemple din limba română: *soartă, dânse, iele, drăgaice, iezme, irodițe, rusalii, nagode, vântoase, domnițe, măiestre, frumoase, zânioare, mândre, șoimane, mușate, oară/ori, potcă, știmă/schimă/chimă, ursită, zână* (Raevschi, 2006, p. 51-56). La Miron Costin atestăm cuvântul *țenchi*, ceea ce semnifică „soartă”. În UPS *a avea țenchi* – „a avea soroc”, *a se alege sorții* – „a ajunge la un rezultat, la un deznodământ”, *a se împăca cu soarta* – „a se resemna”, *a trage la sorți* – „a hotărî prin procedeul sorților o alegere, o desemnare, o împărțire” (Savin-Zgardan, 2019, p. 149).

Funcția metalingvistică. Funcția FI a cuvântului-termen sau a UPS-termen care realizează diverse funcții ale FI a cuvintelor-netermini sau a UPS-netermini – funcția formatoare de sistem, reprezentativă, diferențiată, conotativă etc. – în domeniul terminologiei științifice, contribuind la o exactitate mai mare a termenului; de ex.: FI a termenului RE/MOTIVȚIA reflectă mai exact esența procesului denominat de el, care constă în crearea și recrearea motivației cuvântului sau a UPS decât așa termeni polilexicali ca: *etimologie populară, etimologie falsă, asimilare lexicală* etc.

Funcția nominativă. Funcția FIC legată de exprimarea triadei denominative: a) principiul și indicele denominării (indicii motivaționali și de clasificare); de ex.: ȘARPE-CU-CLOPOȚEI este o subfamilie de șerpi veninoși, al căror corp se termină într-o coada formată din 20-30 de solzi caudali pe care și-o mișcă când intră în defensivă sau ofensivă; sunetele scoase de aceasta îi dă denumirea de șarpe cu clopoței); b) modalitatea denominării – directă (FERMEC/ĂTOR „care farmecă”) și intermediară (CAPTIV/ANT „care de parcă te ia în captivitate”); c) mijloacele denominării (morfemele în cuvânt, componentele în UPS).

Funcția imagistică sau asociativ-imagistică. Funcția FIC care exprimă caracterul metaforic, de imagine, al unităților lexicale și al unităților frazeologice și, astfel, îndeplinesc rolul de mijloc al creării imaginii de limbă și de vorbire; de ex.: FIC A ȘERP/UI „a avea sau a forma (în mișcare) o linie unduitoare ca mersul șarpelui” creează o imagine vie artistică: *Între munții cu granitul sur, Arieșul, șoseaua și linia îngustă a trenului șerpuiesc împletindu-se cu poduri de piatră* (C. Petrescu). Fig. *Ideea măreață a țării șerpuia prin suflete sub forma unor flori, ce se aninau de nimicurile trecătoare ale ceasului de acum* (D. Zamfirescu). *Soarele, la zori, șerpuiește munții Triestului cu chenare de rubin, iar la amiezi sparge și risipește curcubeie* (B. Delavrancea).

Funcția reglatoare. Funcția FIC care acționează la: a) posibilitățile combinatorice ale cuvântului sau ale UPS motivate (de ex., FIC NĂPRASNIC, SUBIT „limitează cercul de cuvinte valente: *moarte, sfârșit*” etc.); b) semantica sa (de ex., sub influența FIC *părtaș* – PĂRT/AȘ „persoană care participă (împreună cu altele) la o activitate, care ia parte la o acțiune; persoană care primește o parte dintr-un bun material sau care stăpânește ori folosește un bun material împreună cu o altă persoană” – în vorbirea actuală acestui cuvânt i se atribuie un sens peiorativ: *PCRM este părtaș la furtul secolului din primărie* (PCRM, p. 1); c) cantitatea variantelor lexico-semantice (VLS) în funcție de tipul motivațional redat de ea: FIC cu tipul motivațional morfologic limitează numărul VLS; FIC cu tipul motivațional semantic, din contra, contribuie la mărirea numărului VLS, servind ca model al transferurilor metaforice, metonimice și funcționale. De ex.: în cadrul realizării comprehensiunii s-a constatat că un alt tip de mecanisme poate contribui la motivația prin analogie. De ex., *plapuma ochiului și prapura ochiului pentru pleoapă; a da din umeri/din cap/din gură/din mână/din ochi/din urechi* (iron.). Să reținem că este vorba de un tip de motivație care nu spune nimic de motivație, doar de comprehensiune (Savin-Zgardan, 2019, p. 98).

Funcția reprezentativă. Funcția FIC care prin exprimarea indicilor motivaționali sau de clasă prezintă semnificatul ca un tot întreg; de ex., prin intermediul FIC *burete șerpesc* – BURETE ȘERPESC sau PĂLĂRIA ȘARPELUI „ciupercă comestibilă cu pălărie convexă, cu margini regulate, cu piciorul de formă cilindrică, albicioasă până la alb-cenușiu, acoperită cu solzi bruni-cenușii dispuși în șiruri longitudinale”); „ciupercă, burete ce se aseamănă cu pielea de șarpe datorită solzilor bruni ce o acoperă”; indicele motivațional este „pielea șarpelui” ce ne permite să ne imaginăm această ciupercă cu toți indicii ei caracteristici ca fiind un denotat integral (Savin-Zgardan, 2021, p. 53).

Funcția sistemică. Funcția FIC aparținând structurii morfo-sintactice care prezintă un sistem de relații:

epidigmatic (motivaționale, de ex.: *alb – albișor – albicios – a albi* etc.);

variative, de ex.: *a arde (despre foc)* și *a arde (despre obraji)*;

paradigmatic: *sinonimice*, de ex.: Axa diacronică: *a face știre* (înv.) – (comp.: *a aduce o știre*). *Facem știre mării tale cum au venit egumenul de Bistrița* (DÎR, p. 198). *Au trimis și craiul leșescu sol la papa făcându-i știre că are el de grije Muldovei să nu hie cu turci și mai denainte vreme fiind suptu grija sa* (Costin,

1972, p. 77) (Savin-Zgardan, 2019, p. 191). Axa diatopică: *a pune jeab*, unde *jeab* semnifică „arătură de toamnă” (DD, 1985, p. 74), „a face arătura”; *bătut de cahă* – „a fi amețit”, *a găsi clenci la cineva* (unde *clenci/ clen’și – cârlig*) semnifică „a găsi motiv de neplăceri”, *a-i sări țacna* – „a-i sări țandra”, *a face zâmbre* – „a face mofturi”, *a cânta din drâmbă* – „a rămâne sărac”, *cap de sârnice/ cap di sârnice/ sârnice* – „gămălie de chibrit” (*ibidem*, p. 140). Cu privire la lexemul *sprânceană* sunt atestate următoarele sinonime polilexicale: *sprânceană de la deal*, *geana de asupra ochiului*, *geana de la frunte*; cu privire la *geană* – *sprânceană de la ochi*, *sprânceană de jos*, *fir de pleopă* (Savin-Zgardan, 2019, p. 191-192). Axa diastratică: *a face mișto* – *a face bine*, *a da ceao* – *a-și lua rămas bun*, *a face un raport/raportul* – *a-și da darea de seamă* (stilul limbii vorbite – stilul oficial), unde *a face un raport/raportul* are un semantem mai complex: 1. „a relata, a enunța”. În vestibulul biroului îi luă pălăria Ioniță, **făcându-și raportul**: – *Vă așteaptă un domn!* (Petrescu, 1984, p. 35); 2. „a prezenta (în scris sau oral) un raport (cu caracter oficial), a aduce un lucru la cunoștința cuiva”. *A da doctoratul/examenul* – *a susține doctoratul/examenul* (stilul colocvial – stilul oficial). *Până atunci aveam de lucru: să-mi dau doctoratul*, *să intru în învățământul superior și să-mi încep lucrarea mea de filozofie...* (Preda, 1984, p. 106). *A aduce probe* – *a da dovadă* (stilul oficial – stilul neutru). *O simt închizându-se în ea și respingându-mă; vrea să-mi dea dovadă că mă pricepe și mă disprețuiește...* (Sadoveanu, 1979, p. 264). – *Nu ne putem căsători acum, am zis, dar mai pe urmă, da. Ca să-ți dau o dovadă că te iubesc, am venit la tine* (Călinescu, 1983, p. 154) (Savin-Zgardan, 2019, p. 192);

antonimice. Suntem pe pozițiile care constată trei tipuri de relații logice de opoziție pe care se sprijină antisemia: 1) opoziția contrară care exprimă noțiuni simetrice de limită, între care există unități intermediare (Conf.: *tânăr-netânăr-vârșnic*); 2) opoziția complementară care se caracterizează prin faptul că nu dispune de termeni intermediari (conf.: *viu – mort*); 3) opoziția vectorială care constituie o relație de direcții (acțiuni, caracteristici) (*a ridica – a coborî*) (Baharu, 2009, p. 76);

sintagmatic (de valență, de ex. *a cânta un cântec*, în cazul monolexemelor; în cazul UPS, le putem demonstra prin formulele semantico-distributive ale UPS sau diverse relații sintagmatiche dintre componentele UPS, cum ar fi: arhaismele, jocul de cuvinte, mijloace eufonice și formal- gramaticale, etimologia populară, precum și contagiunea (influența legăturilor sintactice) și elipsa (influența pierderii legăturilor sintactice).

Funcția stabilizatoare. Funcția FIC care nu se modifică o lungă perioadă de timp, de ex.: *bunica*, *a robi*, *alergător*, *crăcănat* etc. Păstrând una și aceeași FIC, ele, în combinație cu funcția sistemică a FIC, demonstrează tendința spre regularitate.

Funcția tipologică. Funcția FIC care servește pentru reflectarea trăsăturilor tipologice ale limbii, a caracterului ei original, a specificului național, ceea ce se depistează prin intermediul comparației vocabularului limbii, în aspectul ei motivațional, cu alte limbi, conform următorilor parametri:

a) indicii motivaționali și denominativi exprimați de FIC. De ex., la toponime în limba română, sunt depistați indicii motivaționali referitori la denumirile

colectivităților de plante, de lucruri, de ființe, precum și locul aflării lor etc. Astfel, în limba română denumirea unor păsări a fost efectuată conform indicilor: **aspectului exterior**: *privighetoarea roșcată* – o pasăre de culoare brună pe spate, *brun-roșcată* pe târâșă și coadă și alb-cenușie pe părțile inferioare; *mătăsarul* – denumire dată datorită *moțului din mătase* gălbui și a penelor de pe spate și codiței, tivite cu galben și roșu; *botgros* – pasăre mică cu penele roșietice pe piept și brune pe restul corpului, cu *ciocul conic*, *gros și tare*; **comportamentului**: *ciocănitoarea* – nume dat mai multor specii de păsări agățătoare de pădure cu aripile scurte, cu cioc conic, puternic, care *ciocănesc* coaja copacilor, distrugând insectele dăunătoare și larvele lor. În limba franceză se evidențiază tendința pentru denumirea păsărilor după aspectul lor exterior și maniera de comportament, în limba rusă – în conformitate cu vocea (*свирель, пичуха*) și cu locul de habitat (*камышевка, крапивник*) (Blinova, 2004, p. 20).

Referitor la toponime putem afirma că există o serie de toponime primare în care semantica lor este deja motivată – toponimele-adjective: *Adâncă, Larga, Lunga, Scurta, Strâmba, Sărata, Frumoasa* etc. Inițial, aceste cuvinte îndeplineau funcția determinativă, însoțind un substantiv: *Valea- (Apa-) Adâncă, Valea- (Apa-) Largă, Valea- (Apa-) Lungă, Balta- (Apa-) Sărată* etc. Ulterior, prin elidarea substantivului și substantivizarea adjectivului, s-a ajuns la formele monolexemice actuale (Eremia, 1988, p. 139). Alte exemple de toponime formate prin *metonimie*: localitatea întemeiată în apropierea lacului *Roșu* a căpătat numele de *Roșu*, porțiunea de teren agricol situată lângă pădurea *Scumpia* a fost denumită *Scumpia* etc.; numele de animale consemnează, de obicei, locurile lor de trai (*Bursuc, Veverița, Plătica, Cioara*); toponime formate prin *metaforă*: *Burduhu*, deal, s. Petreni, r. Drochia, *Bășicuța*, moviliță, s. Slobozia-Mare, r. Vulcănești; *Colacu*, insuliță în balta Sărății, s. Hănăsenii-Noi, r. Leova; vale, s. Goianul-Vechi, r. Criuleni, *Potcoava*, lac sec, s. Nemțeni, r. Cotovschi (Hâncești – n. n.) etc. (*ibidem*, p. 139-141);

b) corelația unităților lexicale sau frazeologice cu un anumit tip al motivației: fonetică, morfologică, semantică. De ex., indicii motivaționali morfologici – semnificația sufixelor *-ar -et, -eș, -ime, -iș, -ște, -uș/-iuș, -ărie/-erie* este „loc acoperit cu...”, „loc bogat în...”, „loc cu mulți (multe)...”. De pildă, *Alunari* (loc în pădure, s. Vatici, r. Orhei), *Aguțari* (plantație de aguzi, s. Dărcăuți, r. Soroca), *Jișinari* (loc arabil, fostă livadă de vișini, s. Unchitești, r. Camenca), *Călinari* (loc unde înainte creșteau călini, s. Rublenița, r. Soroca), *Codrețu* (fostă pădure, acum loc arabil, s. Bădiceni, r. Soroca), *Podetș* (șes, s. Suvorov, r. Vulcănești) : *podetș*, „loc plan; podiș”; *Unghileț* (loc arabil, s. Copanca, r. Slobozia) : unghi, „loc strâmt, îngust; colț de moșie” etc. (*ibidem*, p. 142-245);

c) raportul unităților lexicale cu un anume tip al motivației: fonetic, morfologic, semantic;

d) mijloacele FIC de redare a indicilor FIC motivaționali și clasificatori ai denumirilor de animale și de păsări sunt exprimate de anumite segmente: -OAICĂ (lupOAICĂ, ursOAICĂ), broască țestOASĂ, rățOI etc., care se deosebesc prin segmentele părții formante ale denumirilor grupurilor tematice în alte limbi.

Funcția expresivă sau explicită. Funcția FIC ca redarea capacităților structural-semantice și conotative: a motivației (CĂPRI/OARĂ „femela căpriorului”), a caracterului metaforic și al imaginii (A SE ÎN/FLĂCĂRA „a face să capete sau a căpăta culoarea flăcării; a (se) înroși, a se îmbujora; a (se) aprinde, a (se) înfierbânta”; BOT/GROS „pasăre mică cu ciocul conic, gros și tare”); a aprecierii (REPULS/IV „care inspiră repulsie”); a emotivității (FRUMUȘ/EL – dezmiardător de la „frumos”); a intensității (VÂNT/OAICĂ „vânt puternic însoțit uneori de ploaie, de grindină”).

Funcția expresiv-estetică. Funcția FIC care exprimă diferite figuri de stil, ceea ce contribuie la crearea limbajului poetic.

Relevanța și noutatea contribuției științifice în studiul de față se prezintă prin faptul că a fost prezentată prima fasciculă a *Dicționarului de termeni ai motivologiei*, primul de acest fel în lingvistica românească, care își propune ca obiectiv aducerea în circuitul românesc a termenilor utilizați într-un nou domeniu al lingvisticii – motivologia. Totodată, pentru exemplificarea mai explicită, sunt aduse exemple din materialul glotic românesc. Concomitent, termenii propuși spre familiarizare tuturor celor interesați de problema dată vin să elucideze aspectele cercetării motivologiei, care își propune studierea fenomenelor de limbă sub alt unghi de vedere decât cel efectuat de până acum.

Termenii din domeniul motivologiei, luați în discuție, oglindesc fenomenul desemnării obiectelor, care atrage tot mai mult atenția lingviștilor, dar și a reprezentanților din alte domenii de cercetare: filozofie, psihologie, logică, semiologie. Denominările, regularitățile și procedeele acestui proces complex și, bineînțeles, desemnarea segmentelor din realitate cu ajutorul unui cuvânt sau al unui grup de cuvinte, care rezultă din condiționarea reciprocă între elemente de natură diferită: lingvistică, gnoseologică, psihică, logică, semiotică, precum și motivația semnului glotic exprimat cu ajutorul semnificantului monolexical sau polilexical, sunt de importanță primară pentru lingvistică (Savin-Zgardan, 2019, p. 8-9).

Referințe bibliografice:

Vlinova = БЛИНОВА, Ольга. *Русская мотивология*. Томск: Издательство Томского университета, 2004.

BAHNARU, Vasile. *Elemente de semasiologie română*. Chișinău: Știința, 2009.

DD = *Dicționar dialectal*. Volumul II. Chișinău: Știința, 1985.

DÎR = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș, Alexandra Roman-Moraru. București: Editura Academiei R.S.R., 1979.

EREMIA, Anatol. *Destinul cuvintelor*. Chișinău: Știința, 1988.

Filatova = ФИЛАТОВА, А. С. *Тематические группы русского языка в мотивационно-сопоставительном аспекте*. Автореферат диссертации канд. филолог. наук. Томск, 2004.

RAEVSCI, Nicolae. *Etimologii și alte studii de lingvistică*. Chișinău: Institutul de Filologie, 2006.

SAVIN-ZGARDAN, Angela. *Motivația unităților polilexicale stabile în limba română*. Chișinău: „Dina AP”, 2019.

SAVIN-ZGARDAN, Angela. Scurtă privire asupra direcțiilor de cercetare ale motivologiei, o nouă disciplină lingvistică. În: *Philologia*, 2021, nr. 3, p. 50-57.

Texte literare:

CĂLINESCU, George. *Enigma Otiliei*. București: Editura Albatros, 1983.

COSTIN, Miron. *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972.

PETRESCU, Cezar. *Întunecare*. București: Cartea Românească, 1984.

PREDA, Marin. *Cel mai iubit dintre pământeni*. Vol. I. București: Editura Cartea Românească, 1984.

REBREANU, Liviu. *Romane*. Vol. II. *Ciuleandra. Crăișorul Horia. Răscoala*. București: Cartea Românească, 1986.

SADOVEANU, Mihail. *Demonul tinereții. Uvar*. București: Editura Minerva, 1979.

Referințe web:

COȘBUC, George. *Gazele* [online]. Disponibil: https://www.georgecosbuc.eu/opere/poezii/gazel_2.html [citată 01.08.2022]

DEX = *Dicționarul explicativ al Limbii Române. Ed. a II-a*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009 [online]. Disponibil: <https://dexonline.ro/> [citată 01.08.2022]

Evtuşenko = ЕВТУШЕНКО, Евгений. *Я разлюбил тебя* [online]. Disponibil: <https://stihi.ru/2011/06/27/4693> [citată 22.04.2023]

Kirsanov = КИРСАНОВ, Семен. *Собрание сочинений*, 4 том. *Гражданская лирика и поэмы* [online]. Disponibil: <https://www.rulit.me/books/sobranie-sochinenij-t-4-grazhdanskaya-lirika-i-poemy-read-315116-10.html> [citată 22.04.2023]

PCRM = PCRM este părtaș la furtul secolului din primărie [online]. Disponibil: <https://point.md/ru/novosti/politika/pcrm-este-partash-la-furtul-secolului-din-primarie/> [citată 01.08.2022]

Puşkin = ПУШКИН, Александр. *Стихи* [online]. Disponibil: <https://www.culture.ru/poems/4475/ne-sprashivai-zachem-unyloi-dumoi> [citată 22.04.2023]

Puşkin = ПУШКИН, Александр. *Роман в стихах. Евгений Онегин*. Глава VIII, строфа X [online]. Disponibil: <http://www.poetry-classic.ru/8-10.html> [citată 22.04.2023]

Țvetaeva = ЦВЕТАЕВА, Марина. *Деревья* [online]. Disponibil: <https://ilibrary.ru/text/2977/p.1/index.html> [citată 22.04.2023]

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu”.

TRANZITIVITATEA ȘI POLISEMIA VERBULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Elena CONSTANTINOVICI

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar

E-mail: elcon23@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0007-9663>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Transitivity and Polysemy of the Verb in Romanian Language

Abstract

The present article studies the semantic-syntactic structure of polysemantic verbs, following the stratification of their meanings. Analyzing the syntactic neighborhoods of a certain polysemantic verb, with the matrix of obligatory thematic roles, characteristic for actantial, circumstantial or predicative relations, we notice that in the process of functioning, various transformational processes of a different nature take place. Following the research, it was found that these transformations modify the argumentative structure of the verb at the referential level, changing its semantic-syntactic structure, which allows it to pass from one semantic class to another to fully reveal its communicative role. Responsible for these would be the phenomenon of actantial derivation. Only two forms of actantial derivation were discussed – transitivity and intransitivity – given that transitivity, an unmarked semantic feature, influences the ability of the verb to accumulate meanings with different syntactic patterns. It was found that there is an obvious oscillation between the positive or negative marking of transitivity and the realization of a verb as intransitive or transitive. The phenomenon of free syntactic variation also participates in the diversification of the syntactic structure of a polysemantic verb, which allows the operation of semantically equivalent but syntactically different variants.

Keywords: polysemantic verb, thematic role, actant derivation, transitivity, intransitivity, syntactic pattern/scheme, free syntactic variation, communicative role.

Rezumat

Articolul de față studiază structura semantico-sintactică a verbelor polisemantice, urmărind stratificarea sensurilor lor. Analizând vecinătățile sintactice ale unui anumit verb polisemantic, cu matricea de roluri tematice obligatorii, caracteristice pentru relațiile actanțiale, circumstanțiale sau predicative, observăm că în procesul funcționării au loc diverse procedee transformaționale de diferită natură. Cercetarea

a demonstrat că în urma acestor transformări se modifică structura argumentală a verbului la nivel referențial, ceea ce îi permite să treacă dintr-o clasă semantică în alta pentru a-și dezvălui plenar rolul comunicativ. Responsabil de acestea ar fi fenomenul derivării actanțiale. Au fost luate în discuție doar două forme ale derivării actanțiale – tranzitivarea și intransitivarea – având în vedere faptul că tranzitivitatea, o trăsătură semantică nemarcată, influențează capacitatea verbului de a cumula sensuri cu tipare sintactice diferite. S-a constatat că există o oscilație evidentă între marcarea pozitivă sau negativă a tranzitivității și realizarea unui verb ca intransitiv sau ca tranzitiv. La diversificarea structurii sintactice a unui verb polisemantic participă și fenomenul varierii sintactice libere, care permite funcționarea unor variante echivalente semantic, dar diferite sintactic.

Cuvinte-cheie: verb polisemantic, rol tematic, derivare actanțială, tranzitivare, intransitivare, tipar/schemă sintactic(ă), variere sintactică liberă, rol comunicativ.

Este unanim recunoscut faptul că polisemia constituie suportul semantic al numeroaselor relații semantice și sintactice caracteristice unei limbi, inclusiv, limbii române. În *DȘL* (2001, p. 391) și în *Enciclopedia limbii române* (2001, p. 437) se menționează că aproximativ 80% din cuvintele lexicului activ al unei limbi sunt polisemantice, ceea ce confirmă considerentul că „polisemia este o caracteristică aproape generală a cuvintelor, deoarece majoritatea cuvintelor ce fac parte din lexicul activ sunt polisemantice. (...) polisemia trebuie considerată o regulă, pe când monosemia, mai mult o excepție” (Bărbuță *et alii*, 2008, p. 135). Verbele polisemantice cuprind tipare dintre cele mai variate, asociindu-se cu o mare diversitate sintactico-semantică, precum și cu o mare varietate a schemei de roluri tematice. E firesc să ne întrebăm: ce stă la baza acestei diversități de sensuri ale unui verb polisemantic? Analizând vecinătățile sintactice cu matricea de roluri tematice obligatorii, caracteristice pentru relațiile actanțiale, circumstanțiale sau predicative ale unui verb, observăm că în procesul funcționării au loc diverse procedee transformaționale de diferită natură. Pentru a dezvălui această diversitate, e nevoie de a centra descrierea pe prezentarea verbului polisemantic în limitele modelului sintagmatic specific, în constelația sensurilor pe care le exprimă și a actanților pe care îi guvernează. Aceasta deoarece „ansamblul sensurilor cuvântului polisemantic formează structura lui semantică. În cadrul acestei structuri, sensurile se leagă prin diverse relații. De cele mai multe ori însă, ceea ce unește sensurile unui cuvânt polisemantic este existența unor componente semantice comune” (*idem*, p. 135), precum și tiparul sintagmatic din care fac parte.

Cu un grad mai mare sau mai mic de certitudine, se poate constata că, în mare parte, verbele polisemantice își diversifică sensurile ca urmare a acțiunii fenomenului derivării actanțiale. În urma modificării structurii sale matriciale, ca rezultat al derivării actanțiale, verbul își poate schimba structura semantică, trecând dintr-o clasă semantică în alta. Există cinci forme ale derivării actanțiale: **tranzitivarea** (*Tabloul atârnă pe perete – El atârnă tabloul pe perete*),

intransitivarea (*Noi am auzit un țipăt → Bătrânul nu aude*), **reflexivizarea** (*Părinții îl spală pe copil → Copilul se spală (pe sine)*), **reciprocizarea** (*Profesorii îi felicită pe elevi → Elevii se felicită (unii pe alții)*), **impersonalizarea** (*Floarea miroase plăcut → Miroase a liliac*) (Bărbuță, 2014-2015, p. 3-18). Derivarea actanțială modifică, așadar, structura semantică a verbului, modificare survenită ca urmare a schimbării caracteristicilor referențiale ale evenimentului din realitate. Ca urmare a acestor schimbări, evenimentul din realitate se modifică și apare necesitatea unor noi sensuri care să o exprime.

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, „cea mai vastă perspectivă de cercetare o deschide (...) relația dintre tranzitivitate și polisemia verbală, argument ce susține teoria că tranzitivitatea unui verb nu trebuie privită în sens absolut, ea fiind construită contextual” (Iconaru, 2007, p. 161-170). În articolul de față ne vom axa mai mult pe primele două forme ale derivării actanțiale – tranzitivarea și intransitivarea, invocându-le pe celelalte în măsura necesităților. Vom încerca să demonstrăm, prin ilustrații extinse, ce stă la baza diversificării sensurilor unui verb polisemantic, cum tranzitivitatea, fiind o trăsătură semantică nemarcată, influențează capacitatea verbului de a cumula sensuri cu tipare sintactice diferite. Se constată, în acest sens, o fluctuație evidentă între realizarea unui verb ca intransitiv sau tranzitiv. Această fluctuație se observă mai bine la verbele polisemantice care pot avea valori sintactico-semantic multiple, deoarece fiecare sens este stabilit/ influențat de participanții la acțiune, adică de actanți. De aceea, în urma derivării actanțiale, ele pot întruni în structura lor semantică atât sensuri tranzitive, cât și sensuri intransitive, inclusiv, sensuri cu realizare pronominală sau impersonală.

Așadar, un rol importat în diversificarea sensurilor unui verb polisemantic îi revine tranzitivității care, după opinia lui Dumitru Irimia, „este o componentă semantică permanentă a verbului (realizată pozitiv sau realizată negativ), preexistentă înscrierii acestuia într-un context sintactic, dar îi condiționează verbului și îi orientează poziția și rolul în desfășurarea relațiilor și în dezvoltarea funcțiilor sintactice”. În plus, „conceptul de tranzitivitate implică, într-o complementaritate absolută semantică-sintactică ideea unui transfer – condiție a realizării unui tot semantic: transferul acțiunii verbale dinspre punctul de plecare (subiectul) spre un punct de sosire cerut și asumat ca un complement necesar” (Irimia, 1997, p. 173). Cu alte cuvinte, dezvoltarea plenară a funcționării comunicative a verbului polisemantic, în cazul nostru, se poate face doar prin prisma complementarității semantico-sintactice, despre care vorbea D. Irimia. Tratarea unilaterală, formală, a tranzitivității la nivel sintactic ca o capacitate a verbului de a avea complement direct, lasă nerezolvate multiple probleme precum: „principiul de necesar și suficient pe care se întemeiază funcția de comunicare și cunoaștere a limbii” (*idem*), situația de comunicare, participanții la situația de comunicare, structura de suprafață și cea de adâncime a enunțului sau planul expresiei și cel al conținutului, fluctuațiile granițelor între cele două forme ale tranzitivității, regimul verbului, erorile în ceea ce privește determinarea tranzitivității verbului etc. (A se vedea în acest sens: Mătcas, 1978,

p. 72; Unugreanu, 2007, p. 14). Mai ales că, după cum se afirmă în lucrările de specialitate, „relațiile sintactice sunt generate de suportul semantic” (Iconaru, 2007, p. 169).

Verbele tranzitive cer compliniri obligatorii (cu excepția celor întrebuințate absolut). Această afirmație este unanim acceptată în gramatici. Cu alte cuvinte, pentru a-și putea îndeplini rolul comunicativ, acțiunea exprimată de un verb tranzitiv trebuie să se răsfrângă în mod obligatoriu la nivel referențial asupra unui obiect (pacient). Sintactic, acesta este complementul direct, exprimat, de regulă, printr-un substantiv (sau substitut al acestuia) la cazul acuzativ fără prepoziție sau cu prepoziția *pe*. Dacă această complinire lipsește, sensul verbului nu-și dezvăluie integral conținutul, ceea ce îl împiedică să realizeze intenția comunicativă a emițătorului. Din cauza aceasta verbele tranzitive sunt considerate insuficiente semantic, ceea ce atrage, la nivel sintactic, valența obligatorie a complementului direct. Verbele intransitive sunt considerate suficiente semantic, deoarece acțiunea lor se consumă în sfera subiectului, fără a necesita compliniri suplimentare.

Să examinăm structurarea sensurilor câtorva verbe polisemantice în funcție de modificările survenite ca urmare a recategorizării, adică a schimbării caracteristicilor referențiale ale evenimentului din realitate și, respectiv, redarea lor la nivel sintactic în contexte specifice prin mijloacele de limbă aferente.

De exemplu, verbul polisemantic **a bate** poate fi atestat în următoarele contexte:

- (1) *Un bărbat adevărat nu-și bate copii.*
- (2) *Dansatorii bat ritmul lovind cu vârful și tocurile pantofilor.*
- (3) *Sportivii noștri au bătut toate recordurile.*
- (4) *Proprietarul a bătut ușa în cuie.*
- (5) *Cineva bate în poartă.*
- (6) *Ploaia bate în fereastră.*
- (7) *Pulsul bate neregulat.*
- (8) *Clopotul bate.*

E lesne de observat că în primele patru contexte verbul *a bate* este tranzitiv. Acțiunea se răsfrânge clar asupra unui obiect. La nivelul structurii referențiale, schema actanțială este Agent → Proces → Pacient. Deosebirile dintre aceste contexte rezidă în nuanțele semantice pe care le au sensurile date. Fiind un verb de acțiune, semul direct este <A lovi> (1). Celelalte sensuri se constituie din seme derivate de la semul direct: <A lovi repetat> (2), <A învinge> (fig.) (3), <A fixa (lovind)> (4). Structurile sintactice de bază ale verbului în aceste contexte se realizează prin nominalele subiect (N₁), obiect direct (N_{2Ac.}), precum și prin alte nominale care exprimă, de regulă, diverse circumstanțiale: de loc – *a bate pe cineva peste obraji, peste gură, peste picioare, a bate pe cineva la palmă, la tălpi, la spate, la fund*; instrumental – *a bate pe cineva cu bățul, cu pumnul, cu nuiaua, cu biciul. A bate ceva: covoarele cu palma; coasa, nucile cu ciocanul; albușul spumă cu telul; inul, cânepa, bumbacul cu îmblăciul.*

În următoarele contexte, verbul este intransitiv. La nivel referențial, schema actanțială este Agent → Proces. Acțiunea se consumă în sfera subiectului. Semele

derivă tot din semul directór „a lovi”: <A izbi> (5), <A izbi în ceva făcând zgomot> (6), <A palpita, a zvâcni> (7), <A emite sunete ritmice> (8). Structurile de bază exprimă respectiv limitarea acțiunii verbului la subiect: *Ceasul, pulsul, inima, tâmplele bat(e). Orologiul, valurile, vântul bat(e). Cineva bate la ușă, la fereastră, în perete; cineva bate din palme, din picioare, din aripi.*

În varianta sa pronominală, verbul **a se bate** are o altă configurație a structurii semantico-sintactice. Intervine semul *reciprocitate* care modifică structura actanțială: $N_1 + \text{Verb} // + \text{pentru, cu } N_2$, permițând verbului ca, împreună cu anumite circumstanțe sau cu alți participanți, să construiască următoarele contexte: (1) *Doi hoți s-au bătut între ei pentru pradă.* Verbul e folosit aici cu sensul <A se lovi unul pe altul>. (2) *Nu te mai bate cu colegii,* sensul <A se bate cu cineva>. (3) *Un bărbat s-a bătut cu un urs,* sensul <A se lupta>.

Recategorizarea verbului care implică modificarea direcției de orientare a acțiunii se poate produce din ambele direcții: dinspre intransitiv către tranzitiv și viceversa. Dacă primul sens al verbului polisemantic este intransitiv, atunci are loc organizarea sensurilor în direcția **intransitiv** → **tranzitiv**. De exemplu, verbul **a alerga** este preponderent intransitiv. Toate cele trei sensuri intransitive au schema: $N_1 + \text{Verb} + \text{spre, după, la } N_2 + \text{Circ.}$ Dar acest verb înregistrează și un sens tranzitiv, cu schema: $N_1 + \text{Verb} + N_2$. Prezintăm tabloul general al corelației dintre sensurile și contextele în care este utilizat acest verb: 1. <A fugi>. Contexte: *Copilul aleargă spre casă. Ciobanul alerga după oi. Sportivul aleargă spre finis. Calul este de rasă pură și aleargă ca vântul.* 2. <A recurge la cineva>. Contexte: *Ana aleargă pentru orice fleac la medic. Băiatul speriat a alergat la părinți să ceară ajutor.* 3. <A râvni>. Contexte: *Mulți aleargă după bani (după succes, după laude, după titluri, după glorie, după onoruri, după o himeră).* 4. v. tr. <A fugări>. Contexte: *Ciobanul aleargă oile pe imaș. Vânătorii aleargă câinii. Unul îl aleargă și altul îl prinde! Toți colegii îl aleargă și nu-l pot prinde.*

Ce se întâmplă aici la nivel semantic? Legătura dintre sensurile intransitive se face prin anumite componente semantice (= seme). Sensul primar conține un sem caracteristic verbelor de mișcare <a se deplasa>. Următoarele două sensuri intransitive conțin seme derivate de la semul primar. Enunțurile *A alerga la medic* și *A alerga după succes, după onoruri* înseamnă *a fugi după cineva sau ceva*, doar că nu în sens propriu, ci cu o nuanță figurată. Cu aceste sensuri, verbul *a alerga* nu exprimă o acțiune care se răsfrânge asupra unui obiect, deoarece este intransitiv. Dovadă este regimul lui prepozițional. Cu sens tranzitiv, verbul posedă același sens comun care exprimă deplasarea, numai că, în acest caz, acțiunea lui trece asupra obiectului, exprimat printr-un nominal în acuzativ: *Ciobanul aleargă oile pe imaș.* De asemenea, verbul intransitiv **a demara** are sensul <A se pune în mișcare> antrenând în calitate de subiect substantive care denumesc autovehicule, motoare etc. Tot intransitiv este și sensul figurat, folosit în sport cu referire la un participant la întreceri sportive <A porni cu avânt, în viteză> sau cu referire la o acțiune, la o afacere <A începe>: *Mașina, taxiul, motorul demarează.* Verbul are și un sens tranzitiv, înregistrat în dicționare <A dezlega odgoanele unei corăbii (în

vederea plecării)>. Sub influența uzului, verbul și-a extins sensul, obținând încă un sens tranzitiv <A începe, a porni> cu o sferă semantică de selecție a nominalului în funcție de subiect mai largă: *A demara un proiect, un program, o cooperare, o reformă, o activitate, măsuri*. Contexte: *România demarează programul social „Totul începe acasă!”*. *Franța demarează producția de vaccinuri COVID-19*. *Președintele demarează procedura pentru dizolvarea Parlamentului*. *Ori de câte ori demarăm un proiect, au loc controale*. *Nu constituie obiectivul nostru să demarăm doar proiecte pe termen scurt*. *În cazul în care este necesar, contabilul demarează procedura de recuperare*.

Verbul **a discuta** are două sensuri, unul intransitiv și celălalt tranzitiv. Ca verb intransitiv, înseamnă <A conversa pe o anumită temă> caracterizându-se prin schema: $N_1 + V + cu N_2 + despre N_3$. Contexte: *Au discutat o oră despre aceste amănunte*. *A discutat cu medicul despre boala sa*. *Cei doi miniștri au discutat despre situația internațională*. *Cele două părți au discutat în legătură cu reducerea efectivelor militare*. *Scriitorul a discutat cu elevii despre importanța lecturii în viața unui om*. *Vom discuta despre orice te deranjează*. Ca verb tranzitiv, înseamnă <A examina, a dezbate>, având o legătură clară cu sensul de bază <A conversa pe o anumită temă> și este reprezentat prin schema: $N_1 + V + N_2 // + cu N_3$ care se actualizează la nivelul structurii referențiale a enunțurilor constituite de acest verb. Contexte: *Consiliul de conducere a discutat noul regulament*. *Nimeni nu discută acest adevăr*. *Cei doi oficiali au discutat posibile scenarii de evoluție*. *Nu suntem aici să discutăm detalii presupuse*. *Nu discutăm probleme personale cu angajații*. *Primarul discută noile propuneri cu consilierii*.

Dacă primul sens al verbului este tranzitiv, atunci are loc organizarea sensurilor în direcția **tranzitiv** → **intransitiv**.

De exemplu, verbul **a auzi** are un sens tranzitiv și două sensuri intransitive. Sensul tranzitiv <A percepe cu ajutorul auzului> are schema: $N_1 + V + N_2$ și cele intransitive <A avea simțul auzului> schema: $N_1 + V$ și <A lua cunoștință> schema: $N_1 + V + de N_2$. Contextele sensului tranzitiv sunt: *Am auzit un zgomot ciudat*. *Toți au auzit explozia*. *Deodată am auzit trei împușcături*. *Am auzit câinii lătrând*. *În depărtare auzim locomotiva fluierând*. *E atâta liniște încât se poate auzi și musca*. *Citește să te audă toți*. *Am auzit fata plângând*. *I-am auzit vorbind în română*. *Nu l-am auzit niciodată folosind acest cuvânt*. *Nu am putut auzi nimic din ce a spus*.

Contextele primului sens intransitiv: *Bătrânul nu aude*. *Copilul aude bine*. Contextele celui de al doilea sens intransitiv: *Nu prea multă lume a auzit de el*. *Cu toții am auzit de insulele Bahamas, Hawaii sau de cele ale Greciei*. *Ați auzit despre asta? O să mai auzi de mine!*

Verbul **a pierde**, dimpotrivă, are numai sensuri tranzitive cu aceeași schemă: $N_1 + V + N_2$. Să vedem care sunt contextele relevante și ce stă la baza diferențierii acestor sensuri.

1. <A nu mai fi în posesia unui lucru care îți aparținea>. Contexte: *El și-a pierdut documentele*. *A fost găsită persoana care și-a pierdut banii*. 2. <A rămâne fără>.

Contexte: *Dacă pierdem mâncarea, suntem morți toți. Dacă renunțăm acum, atunci pierdem totul. A pierdut mult în urma acestei tranzacții. Cred că uzina electrică a pierdut terminalul. Îi era teamă că își va pierde poziția.* 3. <A fi lipsit de un organ, de o parte a corpului>. Contexte: *Și-a pierdut un picior în accident. Bietul băiat și-a pierdut brațul drept. Cine va spune asta își va pierde limba. Pomii își pierd frunzele.* 4. <A fi separat de cineva prin moarte>. Contexte: *Și-a pierdut fiul pe front. Și-a pierdut soțul acum un an. În timpul unui bombardament și-a pierdut familia.* 5. <A încurca, a rătăci>. Contexte: *Bănuiesc că am pierdut noțiunea timpului.* 6. <A suferi o înfrângere>. Contexte: *Regret că partidul a pierdut alegerile. Sportivii noștri au pierdut meciul cu un scor mare. Uniunea Sovietică a pierdut războiul rece.* 7. <A nu ajunge la timp>. Contexte: *Vino repede, vei pierde autobuzul. Îmi pare rău că am pierdut întâlnirea cu tine. Studentul a pierdut mai multe ore de curs.* 8. <A folosi în mod nerațional>. Contexte: *Dacă mâine nu plătește taxa, va pierde anul. Am pierdut o zi întreagă cu aceasta. Nu-i timp de pierdut. Nu pierde timpul!*

După cum se poate observa, sensurile 2, 5, 6, 7 și 8 se diferențiază după semele *concret/abstract*. Sensurile 1, 3 și 4 se diferențiază de celelalte doar la nivelul de suprafață cu ajutorul pronumelui posesiv.

E de menționat că verbul **a pierde**, fiind un verb de relație, nu se înscrie într-un tipar intransitiv, din care cauză nu are sensuri intransitive. Poate fi considerat intransitiv prin pronominalizare, formă a derivării actanțiale, care exclude pacientul din structura lui actanțială, determinând utilizarea unor circumstanțiale și apariția următoarelor trei sensuri: 1. <A dispărea, a se face nevăzut>. *Corabia s-a pierdut în larg.* 2. <A se rătăci, a greși direcția de mers>. *Copilul s-a pierdut în pădurea deasă.* și 3. <A se emoționa>. *M-am pierdut, nu știam ce să spun. Ion se pierde în fața camerelor de luat vederi. Studentul nu se pierde în fața unui public numeros.*

Verbul polisemantic nepronominale **a duce** are mai multe sensuri tranzitive și doar două intransitive.

1. <A căra, a transporta>. Schema: $N_1 + V + N_2 // + \text{Circ}$. Contexte: *Am dus bagajele la gară. Am dus gunoiul afară. Camionul duce mărfurile la destinație. Apa duce repede ghețurile.* 2. <A îndrepta, a conduce spre...>. Schema: $N_1 + V + N_2 + \text{Circ}$. Contexte: *I-am dus pe copii la școală. L-am dus într-un loc sigur. Te vom duce la șeful nostru. Polițiștii l-au dus pe întemnițat în celulă. Voi duce barca la mal.* 3. <A apropia>. Schema: $N_1 + V + N_2 + \text{la } N_3$. Contexte: *Copilul nu poate duce lingura la gură. Gânditoare, mama duce mâna la frunte. Soldatul a dus mâna la chipiu.* 4. <A transmite>. Schema: $N_1 + V + N_2 + \text{la } N_{3(D)}$. Contexte: *Voi duce veștile bune partenerilor noștri. Secretara a dus procesul-verbal șefului.* Acest sens funcționează și cu o schemă sinonimă derivată: $N_1 + V + N_2 + \text{Circ}$. Contexte: *Am dus proba de sânge la un laborator. Trebuie să ducem radiografia la un medic.* 5. <A purta>. Schema: $N_1 + V + N_2$. Contexte: *Au dus războiul la ei acasă. Cine duce greul într-o echipă?*

Cele două sensuri intransitive, unul dintre ele, figurat, au un sem comun cu sensurile tranzitive, și anume, semul <orientare spre un loc sau spre un rezultat>:

1. <A conduce într-un loc anumit>. Schema: $N_1 + V + \text{Circ}$. Contexte: *Prima uşă duce spre dormitor. Scara duce la etajul al doilea. Drumul duce în sat, în oraş, la gară. Această linie de cale ferată duce la ţărmul mării. Toate drumurile duc la Roma. Cărarea ne-a dus până la râu.* 2. (fig.) <A avea drept rezultat>. Schema: $N_1 + V + \text{la, până la } N_2$. Contexte: *Discuţiile lor contradictorii au dus la o ceartă în toată regula. Drogurile duc la dependenţă, la deprinderi, la obişnuinţă. Medicamentul acesta duce la resorbţia unei tumori. Analiza duce la concluzii convingătoare. Răutatea duce la dezastru. Minciuna nu duce la nimic bun. Unde vor duce toate acestea?*

O problemă care merită menţionată în această ordine de idei este sinonimia sintactică. Se atestă în structura sintactică a multor verbe. E vorba de cazurile când are loc doar diversificarea schemei sintactice a verbului fără a se modifica sensul. Cu alte cuvinte, aceste construcţii sintactice sunt semantic echivalente. Fenomenul e cunoscut sub numele de variaţie sintactică liberă în structura de suprafaţă a enunţului, când acelaşi lexem alege între două sau mai multe construcţii sintactice, fără a suferi modificări în planul conţinutului. Drept exemplu pot servi construcţiile asupra cărora s-a insistat în literatura de specialitate: *a ajuta pe cineva vs a ajuta cuiva; a succeda pe cineva vs a succeda cuiva; a crede ceva vs a crede cuiva.* (Axentii, 2007, p. 53) Se atestă nu doar compliniri cu dativul, ci şi prepoziţionale: *a uita ceva vs a uita de ceva; a spera ceva vs a spera la ceva; a îngriji pe cineva vs a îngriji de ceva; a încăleca ceva vs a încăleca pe ceva etc.*

La foarte multe verbe, fenomenul corespondenţei între părţile pe propoziţie şi propoziţiile subordonate creează variante sinonime. De exemplu, primul sens al verbului polisemantic **a mărturisi**, şi anume <A spune, a declara, a face depoziţie în faţa unui organ de justiţie> se manifestă în planul expresiei prin două variante sinonime, cu scheme diferite: 1) $N_1 + V + N_2$ – schema de bază – care generează contexte de tipul: *Inculpatul a mărturisit adevărul în faţa tribunalului. Căpitanul şi echipajul au mărturisit tot.* şi 2) $N_1 + V + \text{că } P$, schemă, să-i spunem, derivată, care generează următoarele contexte: *Mărturisesc că n-am înţeles. Ion mărturiseşte că îi este frică de bătrâneţe.* De asemenea, verbul **a ajuta**, pe lângă construcţia cu acuzativul: $N_1 + V + N_2$ (a ajuta pe cineva) şi cu dativul: $N_1 + V + N_2D$ (a ajuta cuiva), înregistrează suplimentar şi o construcţie cu o subordonată ca al treilea component structural: $N_1 + V + N_2 + \text{să } P$ (a ajuta pe cineva/cuiva să). Contexte: *Întâmplarea m-a ajutat. Noi ajutăm oamenii cu probleme financiare. I-am ajutat colegului meu. L-am ajutat pe un bătrân să traverseze strada. I-am ajutat unei doamne să coboare din troleibuz.* De asemenea, sensul <A da un răspuns> al verbului **a răspunde** are patru scheme în structura de suprafaţă: 1) $N_1 + V + N_2$ – *Ion răspunde tema învăţată pentru astăzi. N-a răspuns nimic.*; 2) $N_1 + V + N_{2D}$ – *Autorul răspunde cititorilor. Primarul răspunde solicitărilor cetăţenilor.*; 3) $N_1 + V + \text{la } N_2$ – *Am răspuns imediat la întrebare. Îi voi răspunde la scrisoare.*; 4) $N_1 + V + N_2D + \text{că } P$ – *Mi-a răspuns că nu ştie. Elevul i-a răspuns profesorului că şi-a uitat caietul acasă.* Oscilaţia între intransitiv şi tranzitiv nu schimbă în acest caz sensul verbului. În asemenea situaţii

în dicționar se pune mențiunea *v.intr./tr.* sau viceversa în fața unui anumit sens al verbului polisemantic sau în fața unui verb monosemantic.

Concluzii.

Cele examinate mai sus demonstrează că polisemia oferă un câmp larg de cercetare a structurilor semantico-sintactice ale verbului. Pe lângă faptul că sensurile unui cuvânt polisemantic se leagă în jurul unor componente semantice comune, ele sunt expresia unor relații din structura de adâncime a verbelor, iar organizarea sensurilor se face în funcție de specificul acestor relații. La baza diversificării sensurilor unui verb polisemantic ar putea sta fenomenul derivării actanțiale care provoacă modificarea structurii matriciale a verbului, modificare survenită ca urmare a schimbării caracteristicilor referențiale ale evenimentului din realitate descris de verb. Verbul își modifică sensul trecând dintr-o clasă semantică în alta. Dintre cele cinci forme ale derivării actanțiale, tranzitivarea și intransitivarea ocupă un loc central în diversificarea sensurilor unui verb polisemantic. În felul acesta, relația dintre tranzitivitate și polisemia verbală deschide, după cum am încercat să arătăm și în articolul de față, o perspectivă largă de cercetare. Alunecarea spre o anumită realizare a tranzitivității (pozitivă sau negativă) are loc din ambele direcții: dinspre intransitiv către tranzitiv și viceversa. Paleta de realizări sintactice a sensurilor unui verb polisemantic se multiplică și datorită numeroaselor variații sintactice libere, care își găsesc manifestare în planul expresiei.

Referințe bibliografice:

AXENTII, Victor. Considerații privind corelația verbală tranzitivitate – diateză. În: *Analele științifice ale Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul*, vol. III, 2007, p. 52-55.

BĂRBUȚĂ, Ion, CONSTANTINOVICI, Elena, HANGANU, Aurelia, UNGUREANU, Elena. *Mic dicționar de termeni lingvistici*. Coordonator: Alexandru Dîrul, Chișinău: „Elan Poligraf” SRL, 2008.

BĂRBUȚĂ, Ion. Diateza și derivarea actanțială în limba română. În: *Buletin de lingvistică*, nr. 15-16, 2014-2015, p. 3-18.

DȘL = *Dicționar de științe ale limbii*, autori: BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela. București: Editura Nemira, 2001.

Enciclopedia limbii române (colectiv de autori), coordonator, Marius SALA. București: Editura Univers encyclopedic, 2001.

GALR, I, 2005 = *Gramatica limbii române*, (colectiv de autori). Vol. I: Cuvântul, coordonator, Valeria GUȚU ROMALO. București: Editura Academiei Române, 2005.

ICONARU, Angela. Critères de sous-classification des verbes – transitivité. În: *Language and Literature – European Landmarks of Identity / Limba și Literatura –*

Repere de identitate în context European. Volumul I. Pitești: Editura Universității din Pitești, 2007, p. 161-170.

IRIMIA, Dumitru. *Gramatica limbii române.* Iași: Polirom, 1997.

MĂTCAȘ, Nicolae, *Probleme dificile de analiză gramaticală: controverse și reconsiderări.* Chișinău: Lumina, 1978.

UNGUREANU, Violeta. *Verbele tranzitive în limba română.* Chișinău: Elan Poligraf, 2007.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:811.111'367.625=811.135.1

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1\(319\).05](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1(319).05)

FUNCȚIONALITATEA VERBELOR DE ORIGINE ENGLEZĂ RELATIV RECENTE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Livia CARUNTU-CARAMAN

Doctor în filologie

E-mail: liviacaraman@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6829-6440>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

The Functionality of Relatively Recent Verbs of English Origin in the Romanian Language

Abstract

The inclusion of Anglicisms in the vocabulary of the Romanian language presupposes a long process: identification, frequency, necessity, adoption, adaptation, functionality. In order to be included in the new linguistic system, once accepted, the lexical innovations are subject to changes, adjustments in terms of phonetics, orthography, morphology, semantics.

In the present work, we propose to follow some aspects of the integration of verbs of English origin in the Romanian morphological system. For the analysis, we used verbal formations taken from the English language, which penetration, use and frequency were favoured by the existence of the corresponding nouns in Romanian, these being previously assimilated to the respective verbs.

Constituted of English neological roots by way of derivation with Romanian means of suffixation (*-a, -iza, -i, -ui*), being calqued, translated, developing new meanings in different fields, the anglicisms-verbs are included, without much difficulty, in specific Romanian conjugations (the 1st and the 4th).

Keywords: functionality, productivity, adaptation, morphological system, Anglicisms, verbs, conjugation, suffixes.

Rezumat

Încadrarea englezismelor în vocabularul limbii române presupune un proces îndelungat: identificare, frecvență, necesitate, adoptare, adaptare, funcționalitate. Pentru a putea fi incluse în noul sistem lingvistic, odată acceptate, inovațiile lexicale se supun unor modificări, ajustări sub aspect fonetic, ortografic, morfologic, semantic.

În lucrarea de față, ne propunem să urmărim unele aspecte de integrare a verbelor cu origine engleză în sistemul morfologic românesc. Am utilizat pentru analiză formații verbale preluate din limba engleză, a căror pătrundere, folosire și frecvență au fost favorizate de

existența substantivelor corespunzătoare în limba română, acestea fiind asimilate anterior verbelor respective.

Alcătuite din rădăcini neologice engleze pe cale derivativă, cu mijloace românești de sufixare (-a, -iza, -i, -ui), calchiate, traduse, dezvoltând noi sensuri în diferite domenii, verbele-englezisme se încadrează, fără mari dificultăți, în conjugările specifice limbii române: I-a și a IV-a.

Cuvinte-cheie: funcționalitate, productivitate, adaptare, sistem morfologic, englezisme, verbe, conjugare, sufixe.

Influența limbii engleze asupra limbii române produce diverse schimbări în aspectul limbii aflat în continuă dezvoltare, reconstituire și perfecționare. Odată integrate în sistemul lingvistic românesc, englezismele devin adevărate unități funcționale și structurale, contribuind la îmbogățirea, diversificarea și internaționalizarea lexicului limbii literare.

În articolul de față, ne-am propus să cercetăm formațiile verbale relativ recente cu origine engleză din mai multe perspective: adaptare, ortografie, ortoepie, formare, etimologie, frecvență, utilizare în contexte.

Îmbogățirea lexicului din varii domenii de specialitate a generat și pătrunderea unui număr mare de verbe englezești: *a accesa*, *a blogui*, *a boota* [butá], *a brandui* [brenduí], *a chatui* [cetuí], *a clica*, *a computeriza* [compiuterizá], *a crackui* [crecúí], *a downloada* [daunlodá], *a faulta*, *a forwarda* [foruărdá], *a googăli* [gugălí], *a hateri* [heitărí], *a implementa*, *a kidnapa*, *a linkui*, *a se loga*, *a photoshopa* [fotoșopá], *a posta*, *a printa*, *a rebrandui* [rebrenduí], *a remixa*, *a reseta*, *a scana*, *a seta*, *a share-ui* [șeruí], *a spraya* [spreiá], *a targheta*, *a trolla*, *a updata* [apdatá], *a upgrada* [apgradá], *a uploada* [aploudá], *a vloga*, *a xeroxa*, *a zipa* (v. Anexa), multe dintre ele nefiind consemnate în lucrările lexicografice generale (DEXI, DEX, DLR, DOOM³). Așadar, un număr semnificativ de verbe pot fi găsite în dicționarele de specialitate (DCSR; DECSN, ICSO), de unde am excerptat și noi materialul faptic pentru această lucrare, altele, deocamdată neînregistrate, au o circulație largă în mediul online, făcând parte din limbajul specializat al internetului.

Adaptarea ortografică și ortoepică a acestor formații verbale oscilează, producând multe variante lexicale (*a bloga/a blogui/a blogări*; *a boot-a/a boota/a buta*; *a brandui/a brendui/a branda*; *a clickăi/a clicăi/a clica/a clicui*; *a crackui/a crack-ui/a crăckui/a crăcui*; *a googăli/a gugăli/a googlui/a google-ui/a googla/a gugla*; *a hateri/a haterui/a heitări/a hate-ui*; *a linkui/a lincui/a linka*; *a rebrandui/a rebrendui/a rebranda*; *a share-ui/a sharui/a șerui*; *a trolla/a trola/a trolui*; *a uploadui/a uploada*; *a zipui/a zipa*).

Pentru a avea claritate în privința utilizării verbelor respective, putem consulta dicționarele, unde avem deja înregistrate drept forme recomandabile: *a blogări* (DCSR), *a boota* (DCSR, ICSO), *a brandui* (DCSR, DOOM³), *a clica* (DCSR, DEX, DOOM³, DELRA), *a crackui* (ICSO), *a googăli* (DCSR), *a rebrandui* (DOOM³), *a sharui* (DCSR), *a trolla* (ICSO), *a uploada* (DCSR, DELRA), *a zipa* (DOOM³). Totodată, optăm și pentru următoarele structuri verbale: *a linkui* (acesta întâmpină mai puține probleme la conjugare față de *a linka*); *a hate-ui* (de la engl.

to hate), în loc de *a hateri* (de la substantivul *hater*); *a blogui* (de la engl. *to blog*), în loc de *a blogări* (de la *logger*). Nu recomandăm însă forma *a sharui*, întrucât este hibridă. E mai indicat de folosit *a share-ui*, deoarece verbul omonim adaptat *a șerui*, cu etimologie germană și slavă, înregistrat în dicționare, va provoca și mai multe confuzii.

În ceea ce privește aspectul ortoepic al englezismelor în limba română, multe dintre verbele analizate se întâlnesc în scris cu forme adaptate după principiul fonetic, astfel încât avem: *a apdata*, *a aploada*, *a bipui/a bipăi*, *a blogări*, *a brendui*, *a buta*, *a baipasa*, *a cetui*, *a cipa*, *a clica*, *a crăcui*, *a fotoșopa*, *a gugăli*, *a lincui*, *a spreia*, *a șerui*, *a targheta*, *a trola*, *a zipui*. Concomitent, circulă și forme care au păstrat particularități ale limbii engleze: *a bypassa*, *boota*, *a brandui*, *a chatui*, *a clicka*, *a crackui*, *a downloada*, *a googăli*, *a linkui*, *a spraya*, *a photoshopa*, *a share-ui*, *a trola*, *a updata*, *a upgrada*, *a uploada*. Chiar și unele dicționare de specialitate înregistrează câte două forme ale unuia și aceluiași englezism: *a baipasa/a bypassa*, *a brendui/a brandui*, *a cipa/a chipa*, *a crăcui/a crack-ui*, *a fotoșopa/a photoshopa*, *a trola/a trolla* (ICSO); *a buta/a boota* (DCSR).

Pătrunderea și folosirea frecventă a verbelor de origine engleză au fost favorizate de existența substantivelor corespunzătoare în limba română, asimilate anterior verbelor respective (*acces* – *a accesa*; *boot* – *a boota*; *copy-paste* – *a copy-păstui*; *download* – *a downloada*; *kidnapping* – *a kidnapa*; *login* – *a se loga*; *post* – *a posta*; *remix* – *a remixa*; *update* – *a updata*; *vlog* – *a vloga*). Majoritatea acestora apar mai ales cu forme de participiu (*baipasat*, *boostat*, *bootat*, *copy-păstuit*, *crackuit*, *hipsterit*, *photoshopat*, *trollat*, *vlogat*), dar și ca adjective variabile cu patru terminații (*computerizat*, *computerizată*, *computerizați*, *computerizate*; *downloadat*, *downloadată*, *downlodați*, *downloadate*; *uploadat*, *uploadată*, *uploadați*, *uploadate*).

Deci, „prin conversiune, se pot forma adjective de la englezismele-verbe, în special de la participii, care, în îmbinări cu substantive, capătă particularități gramaticale depline proprii acestei clase de cuvinte” (Caruntu-Caraman, 2018, p. 90-91): fișier *downloadat*, învățământ *computerizat*, tomograf *computerizat*, mesaj *forwardat*, micuți *kidnapați*, copie *scanată*, vedetă *trollată*, transmisiune *uploadată*, presă *vlogată*, pagini *accesate*, fotografiile *photoshopate*, înregistrări video *postate*, versiuni disco *remixate*, materiale *branduite*, articole *copy-păstuite*, site-uri *googălite*.

Referindu-ne la formarea verbelor relativ recent intrate în vocabularul limbii române, în special a celor de origine engleză, părerile specialiștilor se împart în felul următor: unii dintre ei susțin derivarea acestora de la substantive englezești cu sufixe românești (*click* ← *a clica*; *download* ← *a downloada*, *reset* ← *a reseta*, *spray* ← *a spraya*, *update* ← *a updata*, *hipster* ← *a hipsteri/a hipsteriza*, *brand* ← *a brandui*, *link* ← *a linkui*, *bip* ← *a bipui*, alții însă indică formarea lor de la verbe englezești corespunzătoare (*to chat* ← *a chatui*, *to click* ← *a clica*, *to computerize* ← *a computeriza*, *to download* ← *a downloada*, *to digitize* ← *a digitiza*, *to google* ← *a googăli*, *to beep* ← *a bipui*, *to upgrade* ← *a upgrada*). Respectiv, formațiile verbale recente din engleză în română pot avea ca etimon un substantiv sau un verb. Aflate în curs de adaptare în limba română, încă nu putem identifica clar baza

(nominală sau verbală) a cuvântului nou pătruns (de ex., *a vloga* e format de la substantivul *vlog* sau de la verbul *a vloga* din engleză; *a uploada* de la substantivul *upload* sau de la verbul *to upload* ș.a.m.d.).

Deocamdată, în lucrările de specialitate, întâlnim diferite structuri: *a crăckui* [*< crack + suf. -ui*] (DCSR, p. 70); *a crăcui* [*< cracker + suf. -ui*] (DEXI, p. 464); *a crack-ui* [*< crack + suf. -ui*] (ICSO, p. 88). Respectiv, și în mediul online, apar varii forme grafice ale acestui verb: „Programul «*crack-uitește*» diverse tipuri de fișiere”, „Pe aceste fișiere nu prea le *crăckuitește* nimeni”, „*Crăckuitește* parole”. Un alt exemplu este verbul *a sharui* [din engl. *share*] (DCSR); *a share-ui* [*< share + suf. -ui*] (DECSN); *a share-ui* [*< engl. (to) share*] (Caruntu-Caraman, 2022, p. 40); *a șerui* (online): „Cum să *șaruiesc* o arhivă zip?”, „De ce *share-uiesc* oamenii conținut?”, „Unii *șeruiesc* tot felul de aberații în lumea virtuală”. Și verbul *a reseta* în unele lucrări este preluat din/după engl. *reset* (DCSR, DN, DEXI, DECSN, DELRA), iar în altele este format pe teren românesc din *re*⁻¹ + *seta* (DULR). Aidoma cuvintelor: *a accesa* din engl. *aces* (DCSR, DECSN) sau de la *aces* + *-a* (DN, DEXI, DELRA); *a xeroxa* de la engl. *xerox* (DCSR, DELRA) sau din *xerox* + *-a* (DN, DECSN, DEXI).

Analizând corpusul de structuri verbale cu etimon englezesc și formele pe care le capătă acestea în limba română, observăm că cele mai productive sunt sufixele verbale *-a* și *-iza*. Verbele constituite prin adăugarea lui *-a* sunt suficient de multe: *a accesa*, *a boota*, *a clica*, *a downloada*, *a e-maila*, *a se loga*, *a manageria*, *a microcipa*, *a printa*, *a scana*, *a seta*, *a targheta*, *a trolla*, *a upgrada*, *a vloga*. La fel se formează și celelalte verbe, prin adăugarea lui *-iza*, având echivalentul englezesc *-ize* (Ciobanu, 1997, p. 160): *a computeriza* – *to computerize*, *a customiza* – *to customize*, *a digitiza* – *to digitize*, *a realiza* – *to realize*, *a vandaliza* – *to vandalize*, *a vizualiza* – *to visualize*. Tot cu *-iza* se formează și verbul *a nominaliza* de la englezescul *to nominate*; verbele *a masteriza*, *a hipsteriza*, *a (se) tabloidiza*, *a clusteriza* de la substantivele *master*, *hipster*, *tabloid*, *cluster* și *a se viraliza* de la adjectivul englezesc *viral* – „care este răspândit la un număr cât mai mare posibil de utilizatori ai Internetului și ai rețelelor sociale” (DECSN, p. 342).

Mai puțin productive sunt sufixele *-i*, *-ui* (*a blogări*, *a googăli*, *a hateri*, *a heckări*, *a hipsteri*, *a bipui*, *a boldui*, *a brandui*, *a chatui*, *a share-ui*), fiind frecvent întâlnite în limba vorbită. „Opțiunea pentru conjugarea a IV-a, de obicei cu sufixul lexical *-ui*, este populară și familiară” (Avram, 1997, p. 18). Încadrăm aici și câteva formații glumete neobișnuite, construite atât cu *-i*, *-ui*, cât și cu *-a*: *a drincui*, *a draivui* (*ibidem*, p. 18), *a briefa*, *a checkui*, *a fake-ui*, *a flash-ui*, *a highlighta*, *a hosta*, *a managerui*, *a like-ui*, *a podcastui*, *a shoppingui*, *a softui*. Iar după modelul *a googăli* avem *a instagrama*, *a facebooka*, *a messengeru*, *a e-maila*, *a skype-ui*, *a wikipedi*, *a youtubi* și altele, circulante doar în mediul online, mai ales în vocabularul tinerilor.

Remarcăm că verbele alcătuite pe cale derivativă din rădăcini neologice engleze cu mijloacele românești de sufixare *-a*, *-iza*, s-au încadrat în conjugarea I-a, iar cele cu sufixele *-i*, *-ui* țin de conjugarea a IV-a și sunt utilizate cu precădere în limbajul colocvial. „Ca și substantivele, verbele neologice ușor își pot construi și ele o bogată paradigmă conform categoriilor gramaticale specifice acestei părți de vorbire” (Caruntu-Caraman, 2018, p. 91): diateză (downloadează, este downloadat,

se downloadează), mod (downloadăm, am downloadat, să downloadăm, downloadează!), timp (downloadezi, ai downloadat, vei downloada), persoană (downloadez, downloadezi, downloadează) și număr (downloadezi, downloadeați).

Dar, după cum am menționat mai sus, multe dintre variantele aceluiași verb, mai ales cele neînregistrate, circulă cu forme dublate, atât cu *-i*, *-ui*, cât și cu *-a*, *-iza*. Așadar, se atestă o concurență între conjugarea a I-a și a IV-a: *a branda* și *a brandui*, *a bloga* și *a blogui*, *a clică* și *a clicăi*, *a downloada* și *a downloadui*, *a googla* și *a googăli/a google-ui*, *a hipsteriza* și *a hipsteri*, *a hosta* și *a hostui*, *a linka* și *a linkui*, *a updata* și *update-ui*, *a zipa* și *a zipui*. În ultimul timp, se observă o stabilizare atât în lucrările de specialitate, cât și în uz, dându-li-se preferință formelor specifice conjugării I, pentru care optăm și noi. În raport cu englezismele analizate, conjugările a II-a și a III-a sunt total neproductive în mass-media.

Prin modalitatea de încadrare morfologică, verbele identificate urmează tendințele actuale generale de adaptare. Astfel, constatăm că toate verbele formează indicativul prezent, persoana întâia, numărul singular cu sufix. Și anume: cele de conjugarea I-a cu sufixul *-ez* (*a accesa/accesez*; *a computeriza/computerizez*; *a se loga/mă loghez*; *a seta/setez*; *a upgrada/upgradez*), iar cele de conjugarea a IV-a cu sufixul *-esc* (*a brandui/branduiesc*; *a googăli/googălesc*; *a share-ui/share-uiesc*).

Un aspect destul de captivant este și preferința utilizării unor forme verbale noi în detrimentul unor expresii sau locuțiuni verbale echivalente deja existente în limba română, datorită scurtimei și preciziei acestora: *a bipui* = *a da bip*; *a clică* = *a da un click*; *a e-maila* = *a trimite un e-mail*; *a forwarda* = *a da (a face) forward*; *a printa* = *a scoate la imprimantă*; *a reseta* = *a da reset*; *a restarta* = *a face (a da) restart*; *a share-ui* = *a da share*; *a updata* = *a face un update*; *a upgrada* = *a face un upgrade*; *a vloga* = *a posta pe vlog*. Totuși, vom constata atât avantaje, cât și dezavantaje în utilizarea lor. Pe de o parte, verbele sunt mai concise în exprimare, au un sens mai precis; este mai simplu să folosim *a forwarda* decât *a da (a face) forward*. Pe de altă parte, adaptarea lor lentă favorizează utilizarea multor forme incorecte, hibride, și chiar inventate, mai ales în procesul conjugării.

Contradictorii sunt și părerile împărțite, uneori prea categorice, în privința utilizării sinonimelor și a echivalentelor lor (Zugun, 1998, p. 36). În studiile consacrate acestui aspect, verbele preluate recent, asemenea celorlalte părți de vorbire, se divizează în două categorii: 1) verbe care nu au echivalente în limba română, deoarece denumesc realități nou apărute (*a boota*, *a brandui*, *a computeriza*, *a forwarda*, *a se loga*, *a (se) porta*, *a posta*, *a seta*, *a share-ui*, *a targheta*, *a trolla*, *a updata*, *a upgrada*, *a uploada*), adică sunt absolut necesare, și 2) verbe de lux, care au fost infiltrate în lexic, deși nu erau strict necesare, dublând în acest mod termenii deja existenți, pătrunși îndeosebi din limba franceză (*a printa* – *a imprima*, *a lista*; *a accesa* – *a intra*, *a folosi*; *a carackui* – *a pirata*; *a customiza* – *a personaliza*; *a downloada* – *a descărca*; *a (se) focusa* – *a (se) focaliza*; *a digitiza* – *a digitaliza*; *a bypassa* – *a ignora*; *a hateri* – *a urî*; *a reseta* – *a reinițializa*, *a reinstala*; *a restarta* – *a reporni*).

Multe formații verbale au intrat în limbajele de specialitate din română prin calc semantic. Unii autori susțin că termenii traduși formează un „tip de omonimie totală” (Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 10; 2007, p. 108) cu noțiuni deja existente în limba

română, cu forme identice sau foarte asemănătoare, adăugând sensuri noi. Alții, la care ne alăturăm și noi, consideră că avem de a face cu polisemie interdomenială, „ca urmare a migrării termenilor în alte domenii de specialitate” (Rizea, 2009, p. 52-59). Adăugând unele accepții noi sensurilor inițiale, termenii s-au impus deja în uz și se utilizează fără prea multe probleme, tocmai datorită faptului că se limitează la anumite domenii: *a descărca*, *a developa*, *a executa*, *a focusa*, *a lansa*, *a naviga*, *a partaja*, *a promova*, *a salva*, *a selecta*, *a virusa*, *a vizita*, *a vizualiza*. De cele mai multe ori, extinderile de sens, sau cum mai sunt numite în literatura de specialitate „falșii prieteni” sau „rudele înșelătoare” (Avram, 1997, p. 18-19; Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 10), afectează verbele neologice aloglote ca termeni specializați, monosemantici, generând ambiguități și riscuri de confuzie.

Cu toate acestea, un număr relativ mare de termeni de acest gen „s-au impus deja în uz, fiind adoptați în anumite limbaje profesionale (politic-administrativ, economic, comercial, informațional, artistic) și frecvent utilizați în presă” (*ibidem*, p. 11): *a acomoda* (< engl. *to accommodate* „a asigura cuiva cazare”); *a agreea* (< engl. *to agree* „a fi sau a cădea de acord”); *a aplica* (< engl. *to apply* „a cere, a solicita (un post, o bursă etc.)”); *a descărca* (< engl. *to download* „a transfera date și fișiere între două computere sau servere”); *a executa* (< engl. *to execute* „a lansa un program sau o aplicație”); *a focusa* (< engl. *to focus* „a (se) concentra asupra ceva”); *a nominaliza* (< engl. *to nominate* „a propune, a desemna o persoană, o creație artistică”); *a observa* (< engl. *to observe* „a respecta o lege, o tradiție”); *a performa* (< engl. *to perform* „a îndeplini o sarcină, a juca un rol”); *a posta* (< engl. *to post* „a publica ceva pe internet”); *a promova* (< engl. *to promote* „a face publicitate unor produse comerciale, în scopul creșterii vânzărilor”); *a selecta* (< engl. *to select* „a marca un text, un fragment de text dintr-un document digital”).

Și o ultimă observație asupra acestui fenomen este încadrarea verbelor studiate pe domenii de activitate publică. Majoritatea structurilor se utilizează în tehnologii informaționale: *a blogui*, *a boota*, *a chatui*, *a clica*, *a computeriza*, *a downloada*, *a loga*, *a microcipa*, *a scana*, *a upgrada*, celelalte se referă la sport: *a drafta*, *a faulta*, *a upercuta*, economie: *a brandui*, *a manageria*, *a rebrandui*, muzică: *a remixa* și altele: *a bluffa*, *a bypassa*, *a kidnapa*, *a spraya*.

Lexicul domeniului informatic s-a îmbogățit simțitor, inventarul actual de cuvinte a crescut datorită dezvoltării inovațiilor tehnologice. De fapt, vocabularul tehnologiilor informaționale s-a impus în majoritatea limbilor. „Astăzi se produce o înnoire lexicală la nivel global, grație mijloacelor informatice care favorizează comunicarea rapidă și, mai ales, accesul populației largi la informații de tot felul” (DCSR, p. 4).

Comunicarea pe internet, în special pe rețelele de socializare a influențat capacitatea de pătrundere și de adaptare a verbelor englezești în vocabularul limbii române. Tinerii *googălesc*, *facebookează*, *instagramează*, *downloadează*, *share-uiesc*, *like-uiesc*, *tăguiesc*. Este un fenomen inevitabil, englezismele vor fi

preferate în locul echivalentelor românești atât din necesitatea de a ține pasul cu moda, cât și din simplul fapt că sunt comode în utilizare.

În concluzie, menționăm că verbele de origine engleză se integrează în sistemul morfologic românesc, la fel ca și celelalte cuvinte englezești, trecând printr-un lung proces de adaptare, care se repercutează asupra modificării și ajustării lor în noul mediu lingvistic sub toate aspectele: fonetic și ortografic, morfologic și semantic. Modificate sau preluate în forma lor originară, această categorie de verbe sunt apte, alături de celelalte cuvinte din lexicul nostru, de a transmite sensuri noi și de a se încadra în enunțuri.

Anexă. Verbe-englezisme în limba română: valoare morfologică, pronunție, definiție, utilizare în context

A ACCESĂ, acceséz, vb. tranz.	[< engl. (to) aces.] <i>tehn. inform. 1) (programe, rețele)</i> A face accesibil prin pătrundere; a intra. Accesează un link. Mi-am uitat parola și nu-mi mai pot accesa contul de Facebook. 2) fin. (conturi, fonduri, credite etc.) A face funcțional; a folosi. Republica Moldova poate accesa fonduri europene.
A APLICĂ, aplic, vb. intrans.	[< engl. (to) apply.] A solicita, a depune o cerere pentru o bursă, pentru o finanțare etc. Ești un elev scripitor preocupat de viitor? Aplică pentru o bursă la Avenor!
A BLOGUI, bloguiesc, vb. intrans.	[< engl. (to) blog.] A desfășura o activitate intensă pe blogul propriu sau pe alte bloguri; a posta texte pe blog. Bloguieste despre călătoriile ecologice și aventuri terestre.
A BLUFFĂ, blufféz, vb. tranz.	[Pr.: blafă ; < engl. (to) bluff.] (<i>un adversar</i>) A înșela la jocul de poker. De multe ori te poți numi un jucător bun de poker sau chiar unul experimentat, atunci când știi să bluffezi adversarul în timpul unei sesiuni de joc.
A BOOTĂ, bootez, vb. intrans., tranz.	[Pr.: bută ; < engl. (to) boot.] <i>tehn. inform. 1. vb. intrans.</i> A executa programul de încărcare a sistemului de operare al unui computer. Plăcile de bază ASUS bootează rapid. Sistemul bootează pe placa video integrată. 2. vb. tranz. (computere sau componente IT) A porni, a pune în funcțiune; a reinițializa. Dacă nu puteți boota PC-ul, urmați aceste instrucțiuni pentru a ajunge la Mediul de recuperare Windows.

<p>A BRANDUI, branduiesc, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[Pr.: brenduí; < engl. (to) brand.] (<i>companii, produse, obiecte</i>) A prevedea cu un brand (sau o siglă, o deviză etc.). A branduit mobilierul pentru expoziție. Și-a branduit mașina.</p>
<p>A BYPASSA, bypassază, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[Pr.: baĭpasá; < engl. (to) bypass.] (<i>legi, reguli, politici</i>) A ocoli, a evita (scoțând din funcțiune); a ignora intenționat. Aplicațiile bypassază politicile de securitate.</p>
<p>A CHATUI, chatuiesc, <i>vb. intrans.</i></p>	<p>[Pr.: cetuí; < engl. (to) chat.] A vorbi, a discuta pe Internet. Chatuiește securizat și privat, cu oricine și de pe orice dispozitiv!</p>
<p>A CLICĂ, clichéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) click.] (<i>fișiere, documente, imagini</i>) A selecta făcând click pe butonul mouse-lui. Clickează o căsuță goală pentru a vedea ce literă este ascunsă în spatele ei!</p>
<p>A COMPUTERIZA, computerizez, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[Pr.: compĭuterizá; < engl. (to) computerize.] <i>tehn. inform.</i> 1) (<i>date, informații</i>) A prelucra cu ajutorul computerului. Computerizează informații ilegale. 2) (<i>întreprinderi, sisteme tehnice etc.</i>) A înzestra cu computere. Compania Orange a computerizat un liceu din capitală.</p>
<p>A CRACKUI, crackuiesc, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[Pr.: crecuí; < engl. (to) crack.] <i>tehn. inform.</i> (<i>programe, softuri</i>) A deschide (în mod ilegal) spărgând codul (și eliminând anumite componente precum elementele de siguranță, adware etc.); a pirata. Nu este posibil să te joci GTA IV fără CD, decât dacă îl crackuiești. A crackuit un antivirus.</p>
<p>A CUSTOMIZĂ, customizéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) customize.] <i>tehn. inform.</i> (<i>computere, telefoane, programe</i>) A face să aibă interfața și să funcționeze conform cerințelor utilizatorului; a personaliza. Linux este un sistem de operare fiabil care oferă un grad mare de securitate a datelor și poate fi customizat după bunul plac.</p>
<p>A DIGITIZĂ, digitizéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) digitize.] <i>tehn. inform.</i> (<i>date analogice</i>) A transforma în date digitale, recunoscute de computer; a introduce într-o formă digitală; a digitaliza. Autoritățile vor moderniza și digitiza serviciile publice guvernamentale.</p>

<p>A DOWNLOADA, downloadez, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: daŋloŭdá; < engl. (to) download.] <i>tehn. inform. (date, informații, fișiere)</i> A transfera între două computere, servere sau alte dispozitive electronice prin intermediul internetului; a descărca. Am downloadat un video de pe YouTube.</p>
<p>A DRAFTĂ, draftéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) draft.] <i>sport (jucători tineri din rândul studenților)</i> A selecta pentru o echipă profesionistă; a transfera la altă echipă. Echipa Montreal Canadiens a draftat un hocheist francez, căruia i-a oferit un contract pe trei sezoane.</p>
<p>A FAULTĂ, faultéz, vb. intrans., tranz.</p>	<p>[< engl. (to) fault.] <i>sport</i> 1. vb. intrans. A comite fault. Faultând repetat, sportivul a fost eliminat din joc. 2. vb. tranz. (sportivi din echipa adversă) A ataca nereglementar, comițând fault. Jucătorul a fost eliminat pentru că și-a faultat adversarul.</p>
<p>A (SE) FOCUSĂ, (mă) focuséz, vb. tranz., intrans. pronom.</p>	<p>[< engl. (to) focus.] A(-și) concentra întreaga atenție într-o singură direcție; a(-și) fixa atenția asupra unui anumit subiect; a (se) focaliza. Ca să am succes, îmi focusez atenția spre un scop. Atenția comercianților s-a focusat pe diversificarea produselor și serviciilor și oferirea unor experiențe noi consumatorilor.</p>
<p>A FORMATĂ, formatéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) format.] <i>tehn. inform. 1) (un text digital)</i> A aranja într-un anumit mod pe o pagină sau pe un ecran. Adaugă și formatează textul în Word. 2) (discuri) A pregăti pentru stocarea informațiilor digitale. Va trebui să formatați hard diskul folosind un sistem de fișiere compatibil cu sistemul de operare.</p>
<p>A FORWARDA, forwardez, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: forŭárdá; < engl. (to) forward.] (<i>mesaje</i>) A retrimite prin poșta electronică; a da/a face forward. Dacă vrei să trimiți mai departe un e-mail exact așa cum l-ai primit, poți să-l forwardezi ca atașament.</p>
<p>A GOOGĂLI, googălesc, vb. intrans.</p>	<p>[Pr.: gugălí; < engl. (to) google.] <i>fam.; glum.</i> A căuta o informație despre cineva sau despre ceva pe internet, folosind browserul Google. Ca medici, să nu ne crispăm când pacientul „googălește”.</p>
<p>A HATE-UI, hate-uiesc, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: heítuí; < engl. (to) hate.] (<i>pe cineva sau ceva</i>) A urî, a trata cu aversiune. Toată lumea hate-uiește vloggerii și creatorii de conținut de pe internet.</p>

<p>A IMPLEMENTĂ, implementéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) implement.] (<i>proiecte, tehnologii, idei</i>) A pune în practică, în funcțiune; a aplica; a integra. Proiectul SMURD a fost implementat în Republica Moldova cu sprijinul României.</p>
<p>A KIDNAPĂ, kidnapéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) kidnap.] (<i>persoane, mai ales copii</i>) A răpi în scopuri politice sau pentru răscumpărare. Copilul a fost kidnapat de către teroriști.</p>
<p>A LANSĂ, lanséz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) launch.] <i>tehn. inform. (programe, aplicații)</i> A aduce la executare; a porni. UNICEF a lansat o aplicație mobilă gratuită.</p>
<p>A LINKUÍ, linkuiéște, vb. intrans., tranz.</p>	<p>[< engl. (to) link.] 1. intrans. A realiza o conexiune pe internet. Linkuiesc pe Facebook. 2. tranz. (<i>site-uri web, postări pe rețelele sociale, videoclipuri etc.</i>) A accesa realizând o conexiune pe internet. Linkuiește niște rețete.</p>
<p>A SE LOGĂ, mă loghéz, vb. intrans. pronom.</p>	<p>[< engl. (to) log in.] <i>tehn. inform.</i> A se identifica, pe o pagină de internet securizată, prin înscrierea numelui de utilizator și a parolei unice stabilite la înregistrare, pentru a putea accesa anumite informații, pentru a putea participa la discuții etc. Te poți loga pe contul său de e-mail.</p>
<p>A MANAGERIÁ, manageriéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) manage.] 1) (<i>afaceri, organizații, proiecte etc.</i>) A conduce în calitate de manager. Tinerii manageriază o fermă agricolă. 2) fig. (<i>situații dificile, sentimente etc.</i>) A stăvili print-un efort de voință, a ține sub control; a controla; a gestiona. Cum manageriem emoțiile provocate de pandemie?</p>
<p>A MICROCHIPÁ, microcipéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) microchip.] (<i>un animal</i>) A prevedea cu un microcip (sub piele), ca modalitate de identificare. De ce trebuie să ne microcipăm animalele, în special câinii?</p>
<p>A PARSÁ, parséz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) parse.] 1) <i>tehn. inform. (fișiere)</i> A descompune în părți componente care pot fi prelucrate de un program. Site-ul oferă câteva soluții pentru a parsea fișiere XML. 2) lingv., tehn. inform. (texte, propoziții etc.) A diviza în părțile sale componente, explicând forma gramaticală și funcția fiecăreia, precum și relaționarea dintre ele. Textul se parsează pentru a determina dacă acesta aparține sau nu unui anumit limbaj.</p>

<p>A PHOTOSHOPA, photoshopez, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[Pr.: fotoșopá; < engl. (to) photoshop.] (<i>imagini, fotografii</i>) A prelucra în format electronic cu ajutorul unui program special, în general Adobe Photoshop. Actrița este acuzată că își photoshopează pozele în cele mai mici detalii.</p>
<p>A (SE) PORTĂ, (mă) portéz, <i>vb. tranz., intrans. pronom.</i></p>	<p>[< engl. (to) port.] <i>telecom.</i> 1. tranz. (un număr de telefon) A transfera de la o rețea de telefonie la alta. Nu poți porta un număr mobil într-o rețea fixă și viceversa. 2. intrans. pronom. (despre persoane) A trece de la o rețea de telefonie la alta, fără a schimba numărul de telefon. S-a portat de la Orange la Moldcell.</p>
<p>A POSTĂ, postéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) post.] <i>tehn. inform. (texte, filme, imagini etc.)</i> A publica pe internet. Postează videoclipuri pe YouTube. A postat mai multe poze pe Facebook.</p>
<p>A PRINTĂ, printéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) print.] <i>tehn. inform. (documente, texte, imagini etc.)</i> A tipări la imprimantă; a imprima; a lista. A printat pozele din vacanță.</p>
<p>A REBRANDUI, rebranduiesc, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[Pr.: rebranduí; < engl. (to) rebrand.] <i>fam. (companii, produse, obiecte)</i> A brandui din nou, schimbând imaginea, logo-ul, numele; a reface un brand. Retailerul francez „Carrefour” rebranduiește magazinele Carrefour Express în Carrefour Market.</p>
<p>A REMIXĂ, remixează, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) remix.] (<i>cântece, compoziții muzicale</i>) A crea într-o nouă versiune. Cei care remixează compoziții muzicale, sunt muzicieni care folosesc o varietate de instrumente, în principal electronice.</p>
<p>A RESETĂ, resetéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) reset.] <i>tehn. inform.</i> 1) (computere) A reporni fără a opri alimentarea cu energie; a reinițializa; a da reset. Resetați PC-ul pentru a reinstala Windows 10. 2) (programe, aplicații) A instala din nou; a reinstala. Este posibil să fie necesar să resetați programul la setările sale inițiale.</p>
<p>A RESTARTĂ, restartéz, <i>vb. tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) restart.] 1) tehn. (aparate, dispozitive, programe, sisteme) A porni din nou. M-a ajutat să restartez niște softuri. Restartează smartphone-ul. 2) (activități, procese) A relua după o întrerupere. Micul dejun vă va restarta metabolismul după o noapte de somn.</p>

<p>A SCANĂ, scanéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) scan.] 1) <i>med. (părți ale corpului)</i> A explora prin intermediul unui scanner. I se va scana creierul pentru depistarea anomaliilor intracraniene. 2) <i>tehn. inform. (documente, texte, imagini)</i> A transpune cu ajutorul unui scanner pentru a putea copia, salva sau modifica în format digital. Cu scannerul cu alimentator automat de documente, puteți scana mai multe pagini în același timp. 3) <i>tehn. inform. (computere, dispozitive mobile, programe, documente)</i> A examina pentru a depista viruși și alte malware-uri. F-Secure permite utilizatorilor să scaneze și să șteargă conținutul dăunător fără costuri suplimentare. 4) <i>fig.</i> A cerceta cu privirea; a scruta. Ochii ei scanează activ împrejurimile.</p>
<p>A SETĂ, setéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) set.] <i>tehn. inform. (computere, telefoane mobile, televizoare, aparate etc.)</i> A configura stabilind anumiți parametri de funcționare pentru a indica sau afișa unele date, imagini și pentru a efectua diferite operațiuni. Puteți seta computerul la un mod de economisire a energiei.</p>
<p>A SHARE-UI, share-uiesc, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: șeruí; < engl. (to) share.] <i>tehn. inform.</i> 1) (<i>fișiere, directoare</i>) A face să devină accesibile altor utilizatori din rețea. În tutorial se menționează că între cele 2 sisteme de operare puteți share-ui absolut orice: filme, muzică, jocuri, documente etc. 2) (<i>postări, fotografii</i>) A distribui pe o rețea de socializare; a difuza, a răspândi, a da share. Dacă ai prieteni în domeniu care ar putea fi interesați de oferta noastră, share-uește mai departe postarea.</p>
<p>A SPRAYA, sprayez, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: spreíá; < engl. (to) spray.] (<i>substanțe cosmetice, insecticide etc.</i>) A pulveriza cu ajutorul atomizorului. Aparatul Rowe sprayază fin o soluție naturală, cu efect de hidratare și anti-aging.</p>
<p>A TARGHETĂ, targhetéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) target.] 1) (<i>o problemă, un efort fizic sau intelectual</i>) A direcționa către un anumit obiectiv, scop, țel. Reforma targhetează problema sărăciei și discrepanței salariale uriașe din sectorul public. 2) (<i>campanii de publicitate, produse</i>) A limita, a restrânge la un anumit public-țintă sau la o anumită zonă. Selectează durata, bugetul și targhetează audiența potrivită, în funcție de categoriile de interese.</p>

<p>A TROLLĂ, trolléz, vb. <i>tranz.</i></p>	<p>[< engl. (to) troll.] <i>tehn. inform. (persoane)</i> A ofensa postând pe internet, de obicei, în mod repetat, lucruri provocatoare. Unii utilizatori de internet își trolleză adversarii, fiind motivați de „recompense sociale atipice”.</p>
<p>A UPDATA, updatez, vb. <i>tranz.</i></p>	<p>[Pr.: apdatá; < engl. (to) update.] <i>tehn. inform. (documente, programe, jocuri)</i> A supune unui update. Tutorialul propune câteva modalități de a updata rapid și ușor toate programele de pe computer.</p>
<p>A UPERCUTĂ, upercutéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) uppercut.] <i>sport (un adversar)</i> A supune unui upercut. L-a upercutat și runda s-a încheiat.</p>
<p>A UPGRADA, upgradez, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: apgradá; < engl. (to) upgrade.] <i>tehn. inform. (componente ale sistemului de operare, ale unui program)</i> A modifica printr-un upgrade. Upgradează-ți telefonul la altă versiune de Android.</p>
<p>A UPLOADA, uploadez, vb. tranz.</p>	<p>[Pr.: aploădá; < engl. (to) upload.] <i>tehn. inform. (fișiere)</i> A încărca pe un server conectat la internet. Pe acest site poți uploada fișiere (poze, imagini) de până la 400 MB.</p>
<p>A VLOGĂ, vloghez, vb. intranz.</p>	<p>[< engl. (to) vlog.] <i>tehn. inform.</i> A posta filmulețe pe vlog. Oamenii, în general, joacă un rol atunci când vloghează.</p>
<p>A XEROXĂ, xeroxéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) xerox.] (<i>documente, imagini etc.</i>) A multiplica, a copia cu ajutorul xeroxului. Xeroxează câteva fotografii.</p>
<p>A ZIPĂ, zipéz, vb. tranz.</p>	<p>[< engl. (to) zip.] <i>tehn. inform. (fișiere)</i> A arhiva în format zip. A zipat documentele necesare pentru a le transmite prin e-mail.</p>

Referințe bibliografice:

AVRAM, Mioara. *Anglicismele în limba română actuală*. București: Editura Academiei Române, 1997.

CARUNTU-CARAMAN, Livia. Adaptarea morfologică a englezismelor în limba română. În: *Materialele Simpozionului Științific cu participare internațională „Limba română actuală: Normă și diversitate stilistică”*, Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2018, p. 98-104.

CARUNTU-CARAMAN, Livia. Productivitatea lexemelor de origine engleză. În: *Philologia*. Chișinău, 2022, nr. 2 (317), p. 32-41.

CIOBANU, Georgeta. *Romanian words of English origin*. Timișoara: Amphora, 1997.

DCSR = DĂNILĂ, Andrei, TAMBA, Elena. *Dicționar de cuvinte și sensuri recente*. București: Editura Litera, 2014.

DECSN = PĂCURARU, Veronica, UNGUREANU, Violeta, VULPE, Ana. *Dicționar explicativ de cuvinte și sensuri noi*. Chișinău: Editura Pro Libra, 2016.

DELRA = BAHNARU, Vasile, BOTNARU, Liliana, CĂRUNTU-CARAMAN, Livia, MOLEA, Viorica, ONOFRAȘ, Maria, PAHOMI, Tamara, SCLIFOS, Valeriu, VRABIE, Lidia, VULPE, Ana. *Dicționar explicativ al limbii române actuale: cu sinonime, antonime, paronime, exemple*, în IV volume. Chișinău: Știința, 2022.

DEX = *Dicționarul explicativ al Limbii Române. Ed. a II-a*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009.

DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Editura ARC, Editura GUNIVAS, 2007.

DLR = *Dicționarul limbii române*. În 19 volume. București: Editura Academiei Române, 2010.

DN = MARCU, Florin. *Dicționar de neologisme*. Chișinău: Știința, 2011.

DOOM³ = *Dicționarul ortografic, ortoepic, și morfologic al limbii române*. Ediția a III-a. București: Univers Enciclopedic Gold, 2021.

DULR = OPREA, Ioan, PAMFIL, Carmen-Gabriela, RADU, Rodica, ZĂSTROIU, Victoria. *Noul Dicționar Universal al Limbii Române. Ediția a III-a*. București-Chișinău: Litera Internațional, 2009.

ICSO = BARBU, Ana-Maria, CROITOR, Blanca, NICULESCU-GORPIN, Anabella-Gloria, RADU, Carmen-Ioana, VASILEANU, Monica. *Inventar de cuvinte și sensuri noi atestate în mediul online*. Vol. 1. București: Editura Academiei Române, 2020.

RIZEA, Monica-Mihaela. *De la monosemie la polisemie în terminologia științifică actuală*: teză de doctorat. București, 2009.

STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana. Observații privind semantica și stilistica anglicismelor în româna actuală (I). În: *Limba și literatura română*, 2001, nr. 3, p. 7-13.

STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana. *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică/ Influențe/ Creativitate*. București: BIC ALL, 2007.

ZUGUN, Petru. Între atitudine antineologică și realitate lingvistică. În: *Limbă și Literatură*. Vol I, 1998, p. 36-39.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

STUDIUL LINGVISTIC ASUPRA MANUSCRISULUI *SANDIPA*¹. SINTAXA (4.2.). SINTAXA FRAZEI²

Galaction VEREBCEANU

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: gverebceanu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0725-4893>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Linguistic study on the *Sandipa* manuscript. Syntax (4.2.). Sentence syntax

Abstract

The article describes the syntactic processes that occur at the level of the sentence. Are examined the characteristic features of all the coordinated and subordinate sentences recorded in the text of the popular novel *Sandipa*, a handwritten copy dated to the end of the 18th century in the northern part of historical Moldavia and preserved at the Russian State Library, Moscow (ms. Rom. 824, Grigorovici fund). The syntactic manifestations are researched from the point of view of their presence in the oldest Romanian language writings and in the contemporary ones with the manuscript we are dealing with, referring, as the case may be, to the situation in the current literary language.

Keywords: copulative coordination, disjunctive coordination, adversative coordination, relationship elements, means of expression, attributive sentence, circumstantial sentences, completive sentences, predicative sentence, subjective sentence, sentence syntax, subordination.

Rezumat

Articolul descrie procesele sintactice care se produc la nivelul frazei. Sunt examinate trăsăturile caracteristice ale tuturor propozițiilor coordonate și subordonate consemnate în textul romanului popular *Sandipa*, copie manuscrisă datată la sfârșitul secolului al XVIII-lea în partea de nord a Moldovei istorice și păstrată la Biblioteca de Stat Rusă, Moscova (ms. rom. 824, fondul Grigorovici). Manifestările sintactice sunt cercetate din punctul de vedere al prezenței acestora în cele mai vechi scrieri de limba română și în cele contemporane cu manuscrisul de care ne ocupăm, făcându-se referire, după caz, și la situația din limba literară actuală.

---

¹ Vezi, despre cercetarea textului, *Philologia*. 2021, nr. 1, nota 1.

² Vezi, despre sintaxa propoziției, *Philologia*. 2022, nr. 2, p. 22-31; nr. 3, p. 59-71.

Cuvinte-cheie: coordonarea copulativă, coordonarea disjunctivă, coordonarea adversativă, elemente de relație, mijloace de exprimare, propoziția atributivă, propozițiile circumstanțiale, propozițiile complete, propoziția predicativă, propoziția subiectivă, sintaxa frazei, subordonarea.

Articolul are ca obiect de cercetare descrierea proceselor sintactice la nivel de frază produse în textul romanului popular *Sandipa*, copie manuscrisă realizată în partea de nord a Moldovei istorice la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Fenomenele sintactice sunt examinate pornind de la înregistrarea acestora în cele mai vechi scrieri de limba română din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, inclusiv în textele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, deci contemporane cu manuscrisul cercetat. Ori de câte ori este cazul, examinarea proceselor sintactice se face cu referire la situația din limba literară actuală.

Sintaxa frazei

Sintaxa frazei, în textul cercetat, cunoaște anumite particularități, care se referă în ansamblu la structura propozițiilor coordonate și a celor subordonate, precum și la elementele de relație cu ajutorul cărora se construiesc aceste tipuri de propoziții. În multe privințe, aceste trăsături caracteristice, curente în faza veche a limbii, încep să aibă nuanță arhaizantă pe măsură ce ne apropiem de perioada modernă a românei literare.

Coordonarea

Coordonarea sintactică a propozițiilor la nivel de frază cunoaște câteva tipuri: coordonarea copulativă, coordonarea disjunctivă, coordonarea adversativă și coordonarea concluzivă. Acestea se realizează prin conjuncțiile caracteristice fiecărui tip de propoziție, în mare parte asemănătoare cu cele din limba contemporană.

Coordonarea copulativă apare foarte frecvent și este realizată, de regulă, prin joncțiune, cu ajutorul conjuncției *și*: „Într-aceea vreme veni al patra filosof la împăratul *și*, după obicei, să închină *și* zisă” (33^v). Foarte des, *și* apare în poziție inițială, deschizând șirul de propoziții și astfel subliniind caracterul narativ specific oralității: „*Și* îndată luo făină și chiperiu pisat *și* frământă o pâine cu mu<l> chiper *și* o coapsă pâne” (36^v), „*Și* strânsă 5 ocă de cenușă și 5 ocă de țarnă *și* șide *și* în toate zilile întinge cu pâne *și* mânca dintr-acele” (61^v).

Mai rar, raportul de coordonare este exprimat prin juxtapunere combinată cu joncțiunea: „Și ieși fimeia dinuntru, au luoat tulpanul degrabă, fiind rușinată, n-au mai căutat să vază ci este în tulpan legat *și* au mersu degrabă acasă *și* dedi tulpanul la bărbat *și* să dusă să aducă o oală” (30^r).

Raportul copulativ se realizează și cu ajutorul conjuncției *nici*, specializată pentru coordonarea negativă: „Nu știu eu ci grăiești tu, *nici nu-ț zic nimică*” (66^v),

„Giupâneasă, aceste nu le-am știut, *nici scrisă nu le am*” (68^r), „de nu ar fi grăit cuconul nimică, *nici muiere nu s-ar fi nevoit a-l omori*” (74^v), „Și muiere n-au sâmtiț nimică, *nici n-au priceput nimică de acel venin*” (75^v). Alteori, *nici* nu este urmat de a doua negație: „nu mânca bucate ci nu-i plăce, *nici be din vas* ci era nespălat” (22^r), „Nu te mâhni, *nici să-ț pară rău*” (48^r), „eu n-am văzut nimică, *nici me-u dat nimică*” (64^v), „Dascalu, nu mă probozi, *nici mă pedepsi*” (88^v), construcții mai puțin obișnuite pentru limba contemporană, curente însă în toată perioadă veche a limbii române³.

Valoare copulativă pare să aibă și conjuncția subordonatoare *de*⁴ în exemple de felul „ei stau în drum *de* mă așteaptă” (79^r).

Coordonarea disjunctivă este mai rar întâlnită. Din inventarul elementelor care leagă disjunctiva fac parte: *au* „sau” (și corelativ *au ...au*), *sau*, *ori* (și corelativ *ori ... ori*): „poate din iarba aceea să i să fi legat limba lui *au* dintru multă și st<r>așnică învățătură a dascalului s-au făcut acist lucru” (8^r), „este vinovat *au* nu este” (55^v); „Ci mă rog puterii tale, împărate, să-i poroncești: *au* să-m lucreză pământul ca mai înainte, *au* să me-l de înapoi” (15^v); „nimică n-au putut să înveță *sau* să deprindă” (2^r), „nu să cade niciodată împăraților să facă vreun lucru *sau* să rânduiască pe cineva la moarte” (13^r); „*ori* de să greșește, *ori* de face bine” (93^r-93^v).

Coordonarea adversativă este exprimată doar prin joncțiune. Depinzând de numărul de apariții în text, conjuncțiile caracteristice sunt: *iar* (*iară*), *ci* (*ce*), *dară* (*dar*), și și *însă*.

Iar (*iară*) este cel mai frecvent element de legătură și are, asemenea conjuncției copulative *și*, funcție narativă, ca în limba vorbită cu nuanță populară: „el luo pungile și purceasă spre cei doi, *iară* acei doi, dacă-l văzură că vine, ei purceasă înainte vorbind, *iară* cel ci luo banii apucă pi altă uliță și fugi și să ascunsă cu banii, *iară* cei doi căutară înapoi să-l vază” (80^r), „îi zic elinenii psidac, *iar* frâncii îi zic papagalul, *iar* turcii îi zic duduș” (17^r). Apare, de asemenea, în poziție inițială: „*Iară* împăratul <...> să întristă tare” (11^r), „*Iar* ea găti bucate” (63^v), „*Iară* a doao zi iar să strânsă vecinii” (65^v), „*Iar* fimeia să dusă degrabă” (69^r) sau în dialoguri: „*Iar* baba zisă” <...> (38^r), „*Iar* el zisă” <...> „*Iar* baba zisă” <...> (38^v); „*Iar* leul zisă” <...> „*Iar* momița zisă” <...> (52^v), „*Iară* el zisă” <...> „*Iară* e zisă” <...> (65^v). Uneori adversativa *iar* are sensul „dar, însă”: „caută de sudui numai pe cele răle, *iar* nu sudui pe toate” (63^r), „Eu voi împlini pofta ta, *iar* să mă ascuți” (45^v), „*Iar* ascultă întâi să-ț spun” (63^r).

Ci (și, o singură dată, *ce*) este al doilea mijloc, ca frecvență, folosit în text: „nu

³ Cf. Densusianu, 1961, p. 254; Rosetti, 1978, p. 576-577. Vezi și articolul lui I. Rizescu, intitulat *Cu privire la dubla negație în limba română*. În: SCL, XIV, 1963, nr. 4, p. 471-473.

⁴ Această funcție este atribuită de Ovid Densusianu: „*De* este foarte des întrebuințat cu înțelesul lui «și»” (Densusianu, 1961, p. 259), idee susținută și de Al. Rosetti (vezi Rosetti, 1978, p. 576). Despre *de* Mioara Avram crede însă că „valoarea ei finală este împletită pînă la confuzie cu aceea coordonatoare copulativă” (Avram, 1960, p. 100), ipoteză prezentă și în volumul *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*: „Frecvența întrebuințare a conjuncției subordonatoare *de* cu valoare copulativă <...> face și ea ca limita dintre coordonare și subordonare să fie labilă” (ILRL, p. 361).

trebuie să credim toate îndată, *ci* foarte să cercăm cum este drept” (16^v), „nu-i pricina celui ce au făcut masă mare, *ce* este pricina șarpelui” (76^t), „banii sânt la mine, *ci* nu-i voi da până nu vor veni tustrii tovarășii” (82^v) etc.

Dară (*dar*) este mai puțin întrebuițat: „după poronca ta gata aș fi să-ț fac pohta, *dară* întâi ceiu de la împărăție ta să-m faci o cereri a me” (14^t), „Omule, adevărat ai grăit și cunosc, *dar* să mă înțelegi și tu: leul au mersu până la pământul acela, *dar* n-au trecut preste pământ” (16^t), „dedi în cursă, *dară*, fiind vulpe viclenă, făcu vicleșug și scăpă din cursă” (94^v).

Ultimele două mijloace de legătură, *și* și *însă*, înregistrează cele mai puține exemple, având aproximativ același număr de ocurențe: „au auzit cei 7 filosofi că împăratul au poroncit să omoare pe fiul său *și* pe dânșii nu i-au chemat” (12^t), „Și lăsă filosoful pe cucon la fântână aceea *și* el să întoarsă înapoi” (31^v), „bărbatul meu este bătrân *și* eu sânt tânără *și* frumoasă” (67^t), „apuca ea cum mai în grabă cu minciuni ca să-l omoare pe cucon *și* ea să scape de moarte” (74^t); „Și o dăru și fimeia pe babă *și* o avea prietină dintru acel ceas, *însă* mai mult de frică o ave prietină” (49^v), „am scos cuvânt din gura lui, *însă* foarte strașnic mi-au răspuns” (93^v).

Coordonarea concluzivă nu se distinge prin exemple numeroase. Ceea ce o evidențiază este faptul că aproape toate elementele de legătură (*deci*, *și* *deci*, *ci* „*deci*”, *ci* *dară*) au o topică fixă: apar în poziție inițială, la fel ca în perioada veche a limbii: „*Deci* tatul fetii au poroncit la tatul mirului ca să-l trimetă pe mire la acela cu fata” (31^t), „*Deci* el mearsă în târg” (45^v), „*Deci* voinicul așe făcu” (48^v), „*Deci* pentru aceasta ascultă” (97^t); „*Și* *deci* umbla foarte încet prin smochin” (42^t), „*Și* *deci* soție n-au mai avut” (55^v), „*Și* *deci* purceasă să margă acasă” (62^t), „*Și* *deci* să temu vulpe să să întoarcă” (94^v); „*Ci* noi tot să ne sâlim *și* să nu-l lăsăm să-ș omoare pe fiul său” (12^v), „*Ci* mă rog puterii tale” (15^v), „*Ci* să știi, împărate” (19^v) etc.; „*Ci* *dară* ascultă acest sfat al meu” (87^t), „*Ce* *dar* iaca ce vom face” (6^v), „*Ci* *dar* să aștepte să-l laude alții” (75^t). Singurul mijloc de legătură, *dar*, apare în poziție finală: „Scoală-te *dar*” (67^v), „Cunoaște *dar*” (91^v). *Acum* cu sensul „*deci*”, aflat la hotarul dintre conjuncție și adverb, pare să realizeze raport concluziv în exemplul „*Acum*, cu agiutoriu Lui Dumnezeu, l-am izbăvit” (68^t), adverbul cu această funcție întâlnindu-se în textele din secolul al XVI-lea și, în forma *acmu dară*, în scrierile din secolul următor⁵.

Subordonarea

Spre deosebire de coordonare, subordonarea cunoaște mai multe particularități. Acestea se referă, în general, la o varietate mai bogată de propoziții și la un registru mai mare de elemente de relație cu care se construiesc. În același timp, nu toate propozițiile subordonate înregistrează puține exemple în raport cu elementele de relație care leagă subordonatele de regentă. Se constată, de asemenea, lipsa unor specii de subordonate cunoscute limbii contemporane.

⁵ Vezi ILRL, p. 161, 362.

Subordonatele necircumstanțiale

În textul cercetat sunt consemnate câteva categorii de propoziții necircumstanțiale, care, raportate la faza contemporană a românei literare, cunosc asemănări și deosebiri referitoare la structura, mijloacele de relație și numărul de apariții ale subordonatelor.

Propoziția subiectivă apare frecvent în text. Numărul mare al subordonatelor de acest tip se explică prin faptul că subiectivele cunosc o extindere fără precedent de pe urma înlocuirii infinitivului cu funcție de subiect printr-un conjunctiv, element esențial al propoziției subordonate subiective⁶.

Subordonata subiectivă este determinată îndeosebi de verbe și de expresii verbale impersonale și este introdusă în frază prin mai multe elemente de relație. Dintre acestea, ca număr de apariții, se remarcă conjuncția *să*: „nu să cade niciodată împăraților *să facă vreun lucru*” (13^r), „nu să cuvine și nu să cade cuvântul împărătescu *să rămâie neîmplinit*” (19^v), „nu trebuiește oamenii cii înțelepți și cu minte *să aibă greșalele muieresti spre pizmă de moarte*” (96^r), „trebuie *să-i duc ceva colaci mirositori*” (98^v), „nu este cu puțință niciun strein ce vine aice *să nu-l amăgească*” (86^r). Un șir impresionant de subiective (șapte la număr), legate prin și copulativ și generate de impersonalul *a se cădea* (în forma *a să cade*) apar în contextul: „aceștie i să cade și este cu dreptate *să i să radă capul și sprâncenile și să o dizbrace până în brâu și să o muruiască cu dohot și să o puie pe un măgariu călare și să o poarte pe toate ulițile și să o bată cu o puhă de teiu unsă cu dohot și să o rușineză*” (96^r-96^v).

Subiective realizează și alte elemente, cum ar fi conjuncția multifuncțională *de* „că”: „i să întâmplă într-o zi *de văzu o muier foarte frumoasă*” (13^v), „s-au întâmplat *de șidem la un foc*” (48^r), „să întâmplă *de să născu un fiu al filosofului celui mai mare*” (97^v) etc.; conjuncțiile *că* și *ca să* (nedislocată): „Și întâi să făce *că-i pare rău*” (46^v), „de-ț va păre *că este bine*” (47^r), „Mi să pare *că nu ar fi fost nici vina împăratului*” (73^v), „Niciunul din bărbat nu să află și nu este vrednic *ca să afle și să știe viclesugurile muieresti*” (68^v), „Nici este cu puțință copilul mic *ca să învețe minte lesne*” (92^r).

Subiectivele pronominale apar în două situații, o dată obișnuit: „*cine* bea dintr-însa, dintr-ace fântână, de era bărbat, să făce fimeie” (31^v), iar în altă situație, reluate în regentă de pronumele demonstrativ *acela*: „*pe cine* îl dor dinții, *acela* să poarte dinți de vulpe în gură” (95^v).

Propoziția predicativă nu apare decât foarte rar, fiind introdusă prin conjuncția *să*: „acum îm este vreme *să mă dizmerdu*” (71^r).

Propoziția atributivă în textul cercetat este determinată în regentă de un substantiv, fiind introdusă în mod normal prin elementele specifice acestui tip de propoziție. În marea majoritate a cazurilor, subordonata este inclusă în frază prin pronume relative.

⁶ Vezi Teodorescu, 1970, p. 86.

În funcție de numărul aparițiilor, atributiva construită cu relativul *ce* (*ci*) este cea mai des folosită: „Pilda filosofului întâi *ce au spus cătră împăratul*” (13^v), „izbăvești-mă de frică și de primejdie *ce me-u veni*” (81^v), „știi că mi-a vedi cătră tatăl său cuvintele *ci am grăit cătră dânsul*” (57^v), „Am căutat, împărate, în stele astă-noapte, în ceasul *ci s-au născut*” (97^v), „ș-au adus aminte de jurământul *ci să jurasă omului*” (33^t), „după zăpis *ce au dat împăratului și nefind la ace vreme*, apoi trebuie să-i taie capul” (72^v) etc.

Urmează, ca frecvență, subordonata atributivă legată cu ajutorul relativului *care* (cu formele *carile* și *cari*), însoțit, uneori, de prepoziții: „Și nu luo chieptinile *la care vinisă*” (79^v), „vei poronci să omoare pe fiul tău, *pe carile* ai zis întru auzul tutur<or> că ai poronci să-l omoare” (20^t), „avea o pasire *care grăia cu glas ominescu*” (17^t), „ave un câine *carile de mulți ani îl ține*” (43^t), „Spun istornicii de o porombiță *cari trăie aproape de o țarină*” (54^v), „Dumnezeu, *Cari este ajutoriu și păzitoriu a tot omul*, m-au păzit” (70^v), „este pricina șarpelui *carile ș-au borât otrava*” (76^t) etc.

În situația în care relativul din subordonată este distanțat de determinatul din regentă, acesta, cu valoare adjectivală, este reluat: „Și-i dedi o carte să o cetească, *în care carte scriia pentru curățenie*” (14^t), „Era un împărat și ave mulți filosofi, *dintri carile filosofi era unul mai mare*” (97^t), acest tip de atributive fiind astăzi învechite⁷.

Uneori relativele *ce* și *care* realizează legătura cu substantivul determinat din regentă nu direct, ci prin intermediul pronomelui demonstrativ: „marsă neguțitoriu la amăgitoriu *cel ci luosă lemnul cel mirositoriu*” (90^v), „Și ia sama muierilor *cele ci să vor aduna într-acel oraș*” (61^v), „Și le zisă cuvintele *cele ci le auzisă de la dascalul lor*” (91^v), „Cheamă pre omul *acela cari-ț vinde ace pâine bună*” (22^v). Astfel de construcții pleonastice sunt obișnuite în limba textelor din secolul al XVI-lea⁸, continuând să fie uzuale și în cărțile populare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁹.

Ca element de relație apare și relativul *cât*, având valoare adjectivală și valoare pronominală: „acel om îndată să sculă și, *câte lemn<e> ave el la casa lui mirositoare*, toate le strânsă și le pusă în foc” (84^t), „nu m-am apucat să beu toate gârlele *câte cură în mare*” (89^v), „să margă întâi el să oprească toate gârlile *câte cură în mare*” (89^v).

Subordonate atributive construite cu adverbele relative apar în exemplele: „Iar inelul împăratului, ci-l purta în deget în vreme *când să lupta cu fimeia*, au căzut” (14^v), „Și veni al doile filosof a dăoaza într-acee vreme *când zisăsi împăratul*” (21^t), „atuncea alergară acei 6 filosofi mai deg<r>abă acole, la locul *unde era*” (69^t), „Și luând vitriga pi cucon, îl dusă în casa ce de jupânesi *unde șide e*” (8^v).

Mai rar atributiva este introdusă prin conjuncția *că*: „sluga să spărie tare

⁷ Vezi Avram, 1986, p. 142.

⁸ Vezi Densusianu, 1961, p. 249; Iliescu, 1956, p. 27-28.

⁹ Vezi Verebceanu, 2002, p. 54; Verebceanu, 2016, p. 58.

pentru zăbava *că s-au zăbăvit*” (24^v) sau prin conjuncția *ca să* (nedislocată): „Iar când începu a să umple vreme *ca să vie acel om acasă*” (35^v), „Și dacă să rădică mai mare cuconul, având poftă împăratul *ca să-ș înveță pre fiul său întru învățăturile cărții și i-au găsit dascal*” (1^v), „ai ceva frică de tată-tău *ca să nu-ț facă ceva rău*” (9^r).

Completiva directă este introdusă, la fel ca în limba actuală, prin pronume relative și pronume nehotărâte: „încă nu știe *ce este rășnița*” (18^r), „*ce vei pofti de la mine, îț voi da*” (45^v), „Ce dar iaca *ce vom face*” (6^v); „vinisă *cel ce cere banii*” (79^v), „văzu *pre cel ce cumpărasă lemnele*” (87^v); „Ci ie-l în casă și-i dă să mănânce *cât i-a trebui*” (62^v); „biruitorii pot să facă *orici vor vre*” (60^r); prin adverbe relative: „foarte să cercăm *cum este drept*” (16^v), „nu mă mai întreba *cum plâng bicisnicie me*” (81^r); „Și m-am zăușit și nu știu *unde oi merge*” (27^v); „au vrut să se întoarcă înapoi și nu știe *încotro să va întoarce*” (27^r) și prin conjuncții: „auzi muieră *că iar au iertat împăratul pe fiul său*” (31^r), „Să știi, fata me, *că v-au aruncat oarecine niște farmice*” (47^r); „noi am strigat *să-i dai chieptinile*” (80^r), „Sandipa, dascalul meu, mi-au poroncit, până nu vor treci 7 zile, *să nu grăiesc niciun cuvânt*” (71^r) etc.

Pe lângă aceste elemente, completiva directă este introdusă frecvent cu ajutorul conjuncției compuse nedislocate *ca să*, astăzi restrictivă la nivelul normei literare¹⁰: „și-i poronci și lui *ca să margă împreună cu fiul său*” (31^v), „Și așe pohti și bărbatul de la dânsa *ca să se ferească în curățenie*” (35^v), „i-am zis *ca să-ț grăiască*” (40^r), „poroncește dumnata *ca să-ș scoată el ochiul*” (90^r).

Din rândul mijloacelor de legătură ale completei directe atestate în textul cercetat fac parte conjuncția *de* cu sensul „să” și locuțiunile conjuncționale *cum că* și *precum că*, folosite astăzi, la nivelul limbii literare, mai rar¹¹: „Mă rog *de-l legaț*” (65^v); „ea gândi întru sine *cum că feciorul împăratului mâine va grăi*” (57^v), „au crezut pe muieră *precum că cu adevărat i-ar fi făcut fiul său ace ocară*” (12^r), „slujnica să jură tare *precum că e nimică n-au spus stăpână-său*” (17^v), „fiorul împăratului i să jură tare omului *precum că va veni cu adevărat*” (32^v), „Am auzit *precum că iar ai orânduț să omori pe fiul tău*” (54^r).

Uneori, completiva directă este exprimată prin juxtapunere: „eu voi merge până cole să văz: *acista-i drumul nostru*” (31^v), „să mă chemi și să-m zici: „*Aceasta-i baba cării i-am dat dulama*” (48^r), „fiștecine va să zică: „*De vreme că au omorât împăratul pe fiul său, unul-născut, dară încă pe noi*” (68^v), „Încă îț spun: *foarte să te păzești de oamenii cetății aciștie*” (86^r) etc.

Completiva indirectă nu se deosebește prea mult, prin mijloacele de legătură, de subordonata directă. Ceea ce o diferențiază sunt elementele de relație mai puțin numeroase, deci implicit și numărul mai mic de propoziții. Astfel, conjuncția *că*

¹⁰ În limba literară actuală „conjuncția compusă nu se poate folosi decât dislocată, cu intercalarea unor părți din propoziția subordonată: *Vreau ca el să plece, Trebuie ca într-adevăr să plec*” (Avram, 1986, p. 226; vezi și GALR, II, p. 385-386).

¹¹ Recentă *Gramatica limbii române*, referindu-se la elementele de relație ale completei directe, precizează că *de, cum că și precum că* au „utilizare limitată” (GALR, II, 2005).

nu apare niciodată. Și celelalte mijloace de relație nu se evidențiază prin frecvență. Iată câteva exemple cu *să*, *ca să* și *care* în genitiv: „Și mă tem *să nu pitrec și eu ca fiica ta*” (37^v), „Și veni leul și *să teme să se sui în copaci*” (53^r), „Niciunul din bărbat nu să află și nu este vrednic *ca să aple și să știe vicleşugurile muieresti*” (68^v), „mă tem și eu *ca să nu pitreci și împărăție ta ca acel negustor*” (23^v), „Era un om oarecarile foarte bogat și avea o pasire care grăia cu glas ominescu, *căruia îi zic elinenii psidac*” (17^r).

Subordonatele circumstanțiale

Circumstanțiala de loc (locală) se întâlnește rar. Reduse sunt și elementele relaționale care fac legătura circumstanțială cu regenta¹². Din rândul acestora fac parte *încotro* și *unde* (cu sau fără prepoziții): „Și ave baba o cățe, ci umbla tot după babă *încotro merge baba*” (36^v), „Și *încotro căutam*, tot istorii zugrăvite videm” (100^r); „au legat țărână și-l pusă iar pe țarabă *unde au fost*” (30^r), „Să cunoaște că, *pe unde ai umblat*, tot așe ai făcut” (39^v). În două exemple, circumstanțiala de loc are un corelativ în regentă: „iar baba încă mearsă *acolo unde era ace fimeî*” (46^v), „Au luat pungile și au purces *acolo unde staî*” (80^r).

Circumstanțiala de timp (temporală) este una din cele mai des întrebuințate propoziții circumstanțiale în text. Aceasta se explică prin faptul că subordonata poate reda mai multe raporturi temporale, fiecare dintre ele având mijloacele sale de construcție.

Astfel, raportul de anterioritate este redat cu ajutorul elementelor *până*, *până ce* (*ci*), *până nu*, *până să*: „aice te voi aștepta 4 luni *până îț vei face nunta*” (32^v), „eu voi be apa mării *până va săca*” (89^v); „niciun cuvânt să nu grăiești *până ce vor treci 7 zile*” (6^v), „Și deci soție n-au mai avut *până ci au perit și el din voie rea*” (55^v), „Și așe au pitrecut 150 de zile *până ci au sfârșit ace cenușă și țerna de mâncaî*” (62^v); „află că nu este bine, nici de folos să meargă cuconul la tată-său *până nu vor treci 7 zile*” (5^r), „să nu te grăbești a face niciodată moarte *până nu vei afla ci-i adivărat*” (57^v), „*până nu vom fi trustei*, să nu dai banii nici la unul” (80^r); „să meargă în toate zilile câte unul și să-l ie cu cuvinte frumoasă și cu pilde *până să vor orânduî toț cei 7*” (12^v). Un caz demn de atenție este consemnat în exemplul în care, ca element de introducere, apare locuțiunea *mai înainte ca...să*¹³: „*apucasim eu mai înainte ca până la 7 zile să te fac să-l omori*” (94^r).

Raportul de posterioritate este redat prin elementele *când*, *de când* (și în corelație cu *atunce*), *cum* (și în corelație cu *îndată*), *dacă* (și în corelație cu *atunce*): „Și *când*

¹² În valorosul său studiu intitulat *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, Mioara Avram, raportându-se la mijloacele introductive a subordonatei de loc, menționează: „Elementele de construcție de care dispune circumstanțiala de loc sunt puțin numeroase” (Avram, 1960, p. 30).

¹³ Mioara Avram, dând două exemple cu *mai înainte ca să* și *înainte ca...să*, scrie: „Nici despre locuțiunea (mai) înainte ca să nu se poate preciza dacă este continuarea locuțiunii înainte ca să, întâlnită izolat la Coresi în secolul al XVI-lea și neatestată apoi, sau e o formație creată din nou” (*ibidem*, p. 38-39).

au fost despre zio, să plecă băieșul și căută pe o crăpătură” (34^v), „**când** ieși câinile afară, iată că sosi și stăpânul casii și al cânelui” (44^r), „Și acum, **când** oi merge, trebuie să-i duc ceva colaci mirositori” (98^v), „Și **când** zisă «agiută-m, Doamne!», atuncea căzu dracul gios de pe cal” (29^r), „**când** nu vom pute găsi nicio hrană în câmp, atuncea vom mânca de aice” (54^v); „**de când** te-i dus de acasă, în toate nopțile vini on om” (17^v); „Și **cum** întră sluga ibovnicului, iar muiere au încuiet ușa cămării” (24^v), „**cum** să scula, îndată începe dascalul a-i arăta și-l învăța pe cucon” (4^r), „**cum** au intrat, îndată l-au îmbrătoșat” (69^v); „**dacă** să umplu vreme, mearsă filosoful la împăratul” (4^v), „apoi, **dacă** vei îmbătrâni, vei slăbi” (9^v), „Și **dacă** veni și șezu oamenii la masă, atuncea șazu și el” (62^r), „Iar **dacă** să împrăstieră oamenii, atuncea zisă fimeia” (66^v).

Raportul de simultaneitate, mai puțin întrebuițat în text și în scrierile din epocă¹⁴, are ca mijloc de construcție elementul introductiv *câtă vreme*: „**câtă vreme** vei vre să tac, eu voi tăce” (6^r).

Circumstanțiala de mod (modală) și-a păstrat nu atât de multe elemente introductive obișnuite în faza veche a limbii¹⁵, dar aceleași întrebuițate în principiu și în româna contemporană. În funcție de modalitatea desfășurării acțiunii, în textul cercetat se deosebesc două tipuri de subordonate modale.

Astfel, pentru a reda conformitatea calitativă cu acțiunea din regentă, elementele de relație folosite sunt adverbul relativ *cum* (și în corelație): „Și eu voi răspunde **cum** voi ști” (48^v), „Și acum fă cu mine, o, mult puternice împărate, **cum** vei vre” (94^r), „așa să faci **cum** te voi învăța eu” (9^r) și locuțiunea conjuncțională *după cum*: „pusă vasul cu laptile în cap **după cum** le este obiceiul lor” (75^v), „Eu m-am apucat să beu numai apa mării până a săca de tot, **după cum** scrie în zăpis” (89^v). Aceeași valoare redă și conjuncția *precum* (singură sau cu termeni corelativi în regentă): „Atuncea fimeia făcu **precum** i-au zis bărbatul” (62^v), „Și așa slujitoriul au ieșit și au făcut **precum** l-au învățat muiere” (25^r), „Deci voinicul așe făcu **precum** l-au învățat baba” (48^v), „așe îi făcură toate **precum** au zis fiul împăratului” (96^v). Corelația lui *precum* cu *așa* a favorizat crearea unei construcții locuționale de felul *așa precum*¹⁶, dublată de corelativul *așa*: „Și **așa precum** vom afla cu astronomie pentru norocul tău, **așa** te voi trimete la tatăl tău” (5^r). Într-un exemplu în calitate de corelativ este întrebuițată locuțiunea *într-acesta chip*: „am nădejde că Dumnezeu **într-acesta chip** va face pedeapsă filosofilor tăi **precum** au făcut unui leu și unii momiți” (51^v).

Circumstanțiala de mod comparativă de inegalitate se introduce prin *decât să*: „Ci mai bine să mă omor eu sângură **decât să-ș izbândească filosofii după inima lor**” (58^r), „**Decât să-m rămâie marfa me nevândută**, mai bine să fac tocmală” (85^v).

Circumstanțiala de cauză (cauzală). Din inventarul foarte bogat de elemente, cu ajutorul cărora se construia cauzala în perioada veche a limbii române¹⁷, au

¹⁴ „...secolul al XVIII-lea nu aduce nici o contribuție la construirea acestui tip de propoziții temporale” (*ibidem*, p. 53).

¹⁵ *Ibidem*, p. 113 și urm.

¹⁶ *Ibidem*, p. 116.

¹⁷ *Ibidem*, p. 64 și, în special, p. 69-70.

rămas viabile, în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea, următoarele conjuncții și locuțiuni: *că, pentru că, pentru căci, căci, de vreme că*¹⁸, *de vreme ci, dacă, fiindcă* (și în varianta *fiindu că*), ultima fiind consemnată la o dată concretă¹⁹. Iată, în ordine descrescândă a aparițiilor, unele exemple: „să teme dascalul, *că sosisă și vedea*” (6^v), „Giupâne, într-această noapte n-am putut să văz nimică de fulger și de tunet și de ploaie, *că toată noapte au tunat și au fulgerat*” (18^v), „Adevărat grăiește muiere aceasta și bună pildă spusă, *că așe i să cade, că nu trebuiește oamenii cii înțelepți și cu minte să aibă greșalele muieresti spre pizmă de moarte*” (96^r); cf. și prezența corelativului *pentru aceea*, care intensifică raportul causal: „*pentru aceea* era cu sabie goală, precum l-ai văzut, *că era foarte mânios*” (25^v); „Și nu-l găsiră, *pentru că Sandipa să ascunsăse*” (7^v), „eu sângură mă voi omorî și va fi toată pricina și păcatul asupra ta, *pentru că nu vrei să-m faci dreptate*” (33^v), „acesta copil va să fie om rău, tâlhariu, ucigaș, *pentru că în zodie rea s-au născut*” (97^v) etc.; „eu mă tem de tată-tău să nu-m taie capul, *fiindcă au sosit și vadeoa celor 6 luni*” (6^v), „eu poate m-aș fi mândrit și aș fi fugit de la dânsul, *fiindu că sânt fecior de împărat*” (92^r), „Și eu, dacă am văzut acel răspunsu strașnic, m-am spăriet, *fiindcă am greșit cu vorbile mele foarte rău*” (93^v) etc.; „Adevărat că pasire aceasta, câte mi-au spus până acum, toate sânt minciuni, *de vreme că în noapte aceasta*, câte au spus, *nici unile n-au fost*” (19^r), „pricina morții lui ar fi fost al dascalului Sandipii, *de vreme că cunoscușă el din astronomie că, de va grăi fiul tău până în 7 zile, va muri moarte rea*” (73^r) etc.; „nu Ț-ai păzit curățenie, *de vreme ci și acum, pe gura aciștii babi, ai venit*” (39^v), „*De vreme ci știi toate* și le-ai scris meșteșugurile și vicleșugurile muierilor și n-ai lăsat niciunul, eu încă sânt o muiere și voi ispiti precum mă agiunge minte” (63^r) etc.; „toate sânt adevărate, *căci elu, ca un iscusit astronom, toate le cunoaște din zodiia naștirii omului*” (99^v).

Locuțiunea *pentru căci*, restrictivă la nivelul limbii literare actuale, este pe cale de dispariție: „nu va pute face nimică fimeii *pentru căci este om gras și trândav*” (34^v), „Ci pricina este al cuconului de i s-ar fi întâmplat moarte. Dară pentru ci? *Pentru căci n-au ascultat poronca dascalului*” (74^v); „Și, *dacă l-am văzut că au leșinat, de aceea* am strigat așa tare.” (68^r), causalitatea fiind întărită prin locuțiunea adverbială *de aceea* cu funcție de corelativ.

Circumstanțiala de scop (finală) se introduce de cele mai multe ori prin conjuncția *ca să* (nedislocată și, o dată, în corelație): „te amestică și-Ț pune gând rău *ca să omori pe fiul tău fără de vină*” (21^v), „au trimes sluga sa în târg *ca să cumpere bucate*” (22^r), „au dat în casă *ca să se ascunză*” (25^v), „Și *pentru aceea* să silie maștiha me și mă pârl e la tatăl meu *ca să mă omoare*” (69^v), „eu o dideiu la

¹⁸ Referindu-se la perechea de vreme că – de vreme ce, locuțiuni sinonime și cu un parcurs istoric interesant, Mioara Avram menționează: „Concurența dintre aceste două locuțiuni cauzale atât de asemănătoare între ele, încât ar putea fi considerate variantele unei singure locuțiuni, se continuă și în secolul al XVIII-lea, rezolvându-se apoi definitiv în favoarea lui de vreme ce, care e mai puternică încă din secolul al XVII-lea” (*ibidem*, p. 79).

¹⁹ „Fiindcă, cel mai important dintre elementele noi, este înregistrat pentru prima oară la Antim Ivireanul” (*ibidem*, p. 81).

o babă, la o cunoscută, *ca să o ducă la un croitor*” (48^r). La subordonatele de scop negative *ca să* se folosește în combinație cu *nu cumva*: „mujere ieși la drum *ca să vază nu cumva vine bărbatul ei*” (36^r) sau *ca nu cumva...să*: „Trebuie să poarte de grijă la toate bucatile *ca nu cumva vreun vrăjmaș să-i arunce otravă în bucatile lui*” (76^r). Alteori finala este redată prin *să*: „Descuie cămara *să mă ascund*” (25^r), „Și apoi ei l-or îndemna *să te omoare*” (29^r), „Era un om plugariu și să dusă într-o zi diz-dimineată la țarină *să samene*” (56^r) sau prin locuțiunea conjuncțională *pentru ca să*: „chemă pre toț boierii săi *pentru ca să auză învățătura fiului său*” (7^r), „Și *pentru ca să nu să întâmple ceva rău mie sau țiia*, mănâncă, bărbate, cu dulceată și fără de bucate azimă” (57^r), „Și *pentru ca să scape*, apuca ea cum mai în grabă cu minciuni ca să-l omoare pe cucon” (74^r). O singură dată locuțiunea apare dislocată: „i-au găsit dascal foarte înțelept *pentru ca* și pre fiul său *să-l înveță înțelepciune*” (2^r).

Raport final exprimă frecvent și conjuncția *de*, dar numai în anumite condiții²⁰: „să apucă *de făcu o casă mare și largă*” (3^v), „scoală-te și te du *de află pe cutare voinic*” (38^r), „pasă acum *de be toată apa mării*” (89^r), „au poroncit *de l-au omorât*” (33^r) etc.

În inventarul elementelor introductive ale subordonatei de scop se înscrie și construcția cu valoare finală redată cu ajutorul adverbului *doar(ă)*, urmat de verb la viitor, construcție atestată încă în scrierile de limba română veche din secolul al XVI-lea²¹: „cu cuvinte mângâcioasă grăiești-i, *doar li-i pute face* să grăiască și *doar vei afla*” (8^v), „mai bine să fac vreun meșteșug, *doară voi scăpa*” (95^r), „Du-te în târg și vei găsi pe bărbatul aciștii muieri la dugheană și *doar li-i pute faci să-ț vânză dulama de pe dânsul*” (45^v). În secolul următor, dar mai ales în secolul al XVIII-lea, *doar(ă)* apare în forma *ca doar* + verbul la condiționalul prezent²²: „Atunce grăiră domnii cătră cucon cu cuvinte dulci și de veselie, *ca doar l-ar pute face pe cucon să grăiască*” (7^r).

Circumstanțiala de consecință (consecutivă) și-a menținut, din numărul relativ mare de mijloace introductive în perioada veche, doar câteva, dintre care cel mai frecvent întrebuințat este elementul relațional *cât* „încât”²³, de regulă și în corelație: „dascalul meu, fiind mare înțelept, m-au luat încet și în ușor, *cât încă eu pohtem pe zi ci trece mai mult*” (92^v), „să scârbi tare asupra muierii și *așa de tare s-au întristat, cât au uitat poronca dascalului pentru tăcere*” (10^r), „toată noapte au tunat și au fulgerat și *așe tare au ploat, cât și în casă și pe mine începuse a pica*” (18^v), „*până întru atâta* m-au tras, *cât, iată, și podoabile și hainile mi-au rumt de pre mine*” (11^r) etc. Influența corelativului din regentă a dus la apariția construcției *atâta cât*,

²⁰ „Popular, finalele se introduc și prin conjuncția *de*, care se construiesc cu același mod și timp ca predicatul din regentă, inclusiv cu imperativul” (Avram, 1986, p. 354). Aceeași idee este împărtășită și de Tamara Repina (vezi Repina, 2006, p. 375-380) și de recenta Gramatica limbii române (vezi GALR, II, p. 544).

²¹ Vezi Avram, 1960, p. 104.

²² *Ibidem*, p. 105.

²³ Actualul *încât* nu se întâlnește în text, o primă atestare ținând de sfârșitul secolului al XVIII-lea (*ibidem*, p. 146).

consemnată în text o dată: „în 6 luni l-oi învăța toată <filosofia și dăscălia>, **atâta cât altul ca fiul împărăției** <i> tale nu va fi așa învățat și deplin filosof” (2^v).

Conjunția *că*, unul din cele mai vechi elemente de relație, atestat încă în secolul al XVI-lea²⁴, apare într-un singur exemplu: „Și așa de încet s-au apropiet, **că nici străjării nu l-au simțit**” (99^r).

Circumstanțiala de condiție (condițională) este una din subordonatele cu cea mai numeroasă apariție, fiind introdusă prin conjuncțiile *de* și *dacă* (și în corelație), elemente de relație care câștigă teren îndeosebi începând cu secolul al XVII-lea²⁵: „Și dând și mare giurământ ea cătră cucon precum **că, de o va asculta numai ace învățatură și de va face așa, apoia**, cât va trăi pe lume, s-au apucat că-l va asculta la toate pe cucon” (9^v), „Și dumnata le pune în cumpănă și, **de vor veni tocma cu ai lui, atunce** vinovat voi rămâne, iar **de nu vor veni întocma la cumpănă, atunce** omul ș-a cere dreptate” (90^r), „Că **de va cere argint**, puțin este, **de va cere** să-i umplu cu galbini, puțin este și **de va cere și pietre scumpe**, tot să-i umplu tipsie” (88^r); „Acist lucru ci am făgăduit, **dacă nu te încredințezi**, vei vide pe urmă” (3^r), „Iară ace fimei, **dacă auzi de la babă aceste cuvinte**, ea s-au spăriet” (37^v), „Și **dacă veni și șezu oamenii la masă, atunce** șazu și el” (62^r).

Mai rar, condiționala apare introdusă prin adverbele relative *când* și *cum*, specializate în construirea unor subordonate temporale și, respectiv, unor subordonate modale, ceea ce face uneori dificilă stabilirea nuanței condiționale²⁶: „**Când** să zăbovește bărbatul undeva, n-are frică de ale casăi” (50^r), „**Când me-i face tu** precum vād eu că fac alte muieri, eu ț-aș tăia nasul și urechile” (63^v); „Și **cum o lăsă**, iar e de frică și de rușine nu mai putu să zică nimică” (47^v), „Iar muiere, **cum văzu că-i numai o azimă**, îndată își dedi sama” (56^v). Nuanța de condiție este exprimată mai evident în cazul în care *când* este întărit, în același context, de conjuncțiile condiționale *de* și *dacă*: „Era un neguțitoriu și **când vre să cumpere ceva di mâncat sau de vre să be de vreun vas și dacă vide ceva necurat**, să lăsa nemâncat și nebăut” (21^v).

Circumstanțiala de concesie (concesivă) se întâlnește în numai două exemple, ca element introductiv fiind folosită locuțiunea conjuncțională *măcar că*, cu topică liberă a subordonatei: „sângur te vei sfârși și-ț vei strica de nu vei da pre fiul tău la moarte, **măcar că poate ț-a păre rău pentru moarte fiului tău**” (20^v), „Și **măcar că tot un nume <este> și muiere ce bună și muiere rea tot muiere**, ci mare și multă despărțire este între dânsăle și neunire” (51^r).

Circumstanțiala de instrument (instrumentală). La fel ca circumstanțialul instrumental, în care relația corespunzătoare se înfăptuiește cu ajutorul diverselor elemente, subordonata instrumentală este relativ bine reprezentată, folosind câteva

²⁴ *Ibidem*, p. 142.

²⁵ *Ibidem*, p. 142.

²⁶ „Că între ideea de timp și cea de determinare condițională există o legătură de conținut și că valoarea temporală a putut constitui punctul de plecare pentru întrebuintărea condițională a unor conjuncții o arată și situațiile în care e destul de dificilă distincția între cele două valori, o subordonată introdusă prin elemente pur temporale putînd exprima nu numai o determinare temporală, ci și o nuanță de condiție” (*ibidem*, p. 192).

mijloace de legătură. Ca elemente de relație, caracteristice îndeosebi textelor din perioada veche, apar fie grupul prepozițional *cu ce*: „Dar scris-ai zapisul ci i-ai dat-ai *cu ce să-i umpli tîpsie?*” (88^r), fie conjuncția *de*²⁷, care explică predicatul din regentă exprimat prin verbul *a face*, la fel ca în textele vechi începând cu secolul al XVII-lea²⁸: „Bine ai făcut *de n-ai lăsat nici pe slugă, nici pe stăpân* ca să cază la primejdie” (26^r), „omul ș-a cere dreptate pentru ci l-a făcut *de ș-au scos ochiul*” (90^r), fie construcții, ușor pleonastice, constând în juxtapunerea predicatului din regentă și cel din subordonată: „Iară a trie zi îl întrebă muiere, *zisă*” (66^r), „el întrebă pe babă, *zisă*” (85^v), fie coordonarea celor două verbe predicate cu ajutorul conjuncției copulative *și*: „Și grăi cu muiere *și zisă*” (10^r), „grăie cu alți draci mulți *și le spune*” (28^r), fie verbul din subordonată la gerunziu²⁹: „călcaiu poronca dascalului Sandipăi și grăiiu *zicând*” (71^v), „Și atunce întrebă pre filosofi *zicând*” (73^r), „Și mai spusă și altă pildă *zicând*” (83^v), „Și începu a-i spune drept *zicându*” (93^v), „Muiere spusă această pildă *zicând*” (94^v).

Circumstanțiala de excepție este introdusă, în singurul exemplu, prin locuțiunea conjuncțională restrictivă *fără decât* „decât”: „ci de altă nu este rugăminte me *fără decât să-ț poprești mânia*” (60^r).

Concluzii.

Sintaxa frazei cunoaște o evoluție evidentă față de situația din perioada veche a limbii române literare. Dezvoltarea privește în general structura și mijloacele introductive ale propozițiilor.

Coordonarea și subordonarea propozițiilor se remarcă printr-un mod de organizare mai explicit, în dauna unor construcții greoaie și influențate de sintaxa străină. Elemente de relație cu nuanță arhaică sunt împinse tot mai vădit la periferia sistemului, preferință având mijloacele de construcție acceptate ulterior de norma limbii literare actuale.

Unele subordonate, în special cele circumstanțiale, nu-și crease încă un inventar de elemente apte să redea caracteristicile situaționale ale unor sau altor specii de propoziții.

Referințe bibliografice:

AVRAM, Mioara. *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*. București: Editura Academiei Române, 1960.

AVRAM, Mioara. *Gramatica pentru toți*. Ediția I. București: Editura Academiei Române, 1986.

DENSUSIANU, Ovid. *Istoria limbii române. Vol. II. Secolul al XVI-lea*. Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck. București: Editura Științifică, 1961.

²⁷ Raportându-se la subordonata instrumentală întâlnită mai ales în textele vechi, Mioara Avram menționează: „Cele mai bogate atestări le are conjuncția *de*, înregistrată cu valoare instrumentală din secolul al XVII-lea și pînă în al XIX-lea” (*ibidem*, p. 222).

²⁸ *Ibidem*, p. 223.

²⁹ *Ibidem*, p. 222.

GALR, II = *Gramatica limbii române. II. Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2005.

ILIESCU, Maria. Concurența dintre pronumele relative **care** și **ce**. În: *Studii de gramatică*. I. 1956, p. 25-35.

ILRL = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu. Coordonator: Ion Gheție. București: Editura Academiei Române, 1997.

REPINA, Tamara. Conjuncția **de** după verbele de mișcare în textele din secolul al XVII-lea – începutul celui de-al XVIII-lea. În: *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*. București: Editura Academiei Române, 2006, p. 375-380.

RIZESCU, Ion. Cu privire la dubla negație în limba română. În: *Studii și cercetări lingvistice*. XIV, 1963, nr. 4, p. 471-473.

ROSETTI, Alexandru. *Istoria limbii române. I. De la origini pînă în secolul al XVII-lea*. Ediția a doua revăzută și adăugită. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

TEODORESCU, Ecaterina. *Propoziția subiectivă*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

VEREBCEANU, Galaction. *Viața lui Bertoldo: Un vechi manuscris românesc*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Galaction Verebceanu. Chișinău: Editura Museum, 2002.

VEREBCEANU, Galaction. *Alexandria chișinăuiană de la 1790: Un vechi manuscris românesc*. Studiu lingvistic, facsimile și ediție de text de Galaction Verebceanu. Chișinău: Î.S.F.E.P. Tipografia Centrală, 2016.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

AVATARELE¹ CENZURII ȘI CONDIȚIA UMANĂ ÎNTR-O SOCIETATE *POST-UTOPICĂ*

Constantin IVANOV

Doctor în filologie

E-mail: constantin_ivanov@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9128-7822>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Avatars of Censorship and the Human Condition in a *Post-Utopian* Society

Abstract

In this study are analyzed the dilemmas of the system and the censorship that mark the post-utopian society (a possible society) that can limit certain freedoms of the individual limits. Starting from some fictional representations (possible worlds) we could observe that the most serious problem for a people is erasing the past from the collective memory by changing the perception of the historical truth or relativizing it. In this sense, making use of the tools specific to the comparative approach, we analyzed the imaginary universe of the novel *Amintiri din epoca lui Bibi: o post-utopie* by Andrei Cornea, in which extensive recourse is made to memory, while developing social dilemmas and paradigms behavioral. We also noticed, from a compositional point of view, the novel is an allegorical projection of a society marked by the problem of lack of memory, but also of the condition of the individual in a post-utopian society that has not definitively renounced repressive means.

Keywords: identity, memory, historical truth, conscience, censure, post-utopia, freedom, representation.

Rezumat

În acest studiu sunt analizate dilemele sistemului și cenzura ce marchează societatea *post-utopică* (o societate *posibilă*) ce poate îngreuna anumite libertăți ale individului. Pornind de la unele reprezentări ficționale (lumi posibile) am putut observa că cea mai

---

¹Termen consacrat în literatura de specialitate: *avatarele unui om politic* (Augustin Scriban); *avatarele lui Asachi* (E. Lovinescu); *avatarele unei cariere* (E. Lovinescu); *Avatarele Noii Stângi* (Vladimir Tismăneanu); *avatarele acestui fenomen politic* (Vladimir Tismăneanu); *Avatarele spiritului grec (Convorbiri literare)*; *avatarele minciunii (Metaliteratura)*; *Buna guvernare și avatarele puterii* (titlu de carte); *Avatarele lui Orfeu; Orfeu și avatarele poeziei orfice*; *avatarele eului artistic*; *avatarele ficționale*; *avatarele moderne și postmoderne*; *avatarele bolșevismului*; *avatarele existențiale*; *avatarele mistuitoare...*; *avatarele învățământului*; *avatarele corpului ș.a.*

gravă problemă pentru un popor este ștergerea trecutului din memoria colectivității prin schimbarea percepției asupra adevărului istoric sau relativizarea lui. În acest sens, făcând uz de instrumentele specifice demersului comparatist, am analizat universul imaginar al romanului *Amintiri din epoca lui Bibi: o post-utopie*, de Andrei Cornea, în care se face un amplu recurs la memorie, dezvoltând în același timp dilemele sociale și paradigmele comportamentale. De asemenea, am constatat că, din punct de vedere compozițional, romanul este o proiecție alegorică a unei societăți marcate de problema lipsei de memorie, dar și a condiției individului într-o societate *post-utopică* ce nu a renunțat definitiv la mijloacele represive.

Cuvinte-cheie: identitate, memorie, adevăr istoric, conștiință, cenzură, post-utopie, libertate, reprezentare.

Cu un titlu ușor amuzant, romanul *Amintiri din epoca lui Bibi: o post-utopie*, de Andrei Cornea (Humanitas, 2019), titlu ce denotă o atitudine ironică față de cel căruia i se mai spune Big Brother, dar care devine caraghios prin însăși intenția sa, spune povestea unei comunități care își uită trecutul. Societatea *post-utopică* este un produs ficțional imaginat de autor pentru a transmite un mesaj alegoric (societate denumită în siajul conceptelor: *post-umanism*, *post-adevăr*, *post-istorie* ș.a.). Andrei Cornea își construiește ingenios axa narativă, preluând datele și universul imaginar din celebra distopie a lui George Orwell *O mie nouă sute optzeci și patru*, care devine în cazul dat un atribut metatextual. Chiar dacă acțiunea romanului se petrece în același topos imaginar orwellian, o societate înființată pe ruinele unei catastrofe mondiale (acțiunea propriu-zisă a romanului se petrece în Anglia), dar care, în mod indirect, ne prezintă societatea noastră care suferă de ceea ce numim a fi lipsa unei memorii colective, fenomen pe care îl observa și Monica Lovinescu atunci când spunea în eseurile sale politico-istorice că „societatea românească de azi, după ce a tresăltat o clipă, pare a se cufunda din nou în păcatul uitării. Păcat aproape biologic. Tulburările de memorie sunt, pentru indivizi, semne de boală sau de senectute. Când epidemia se extinde la o colectivitate, diagnosticul se agravează, amnezia distrugând continuitatea însăși a unui popor” (2008, p. 376-377). Astfel, personajul narațiunii lui Andrei Cornea ar putea face aluzie la o problemă factuală majoră a societății românești precum este și fenomenul descris de Monica Lovinescu. Personajul se confruntă cu problema memoriei și a libertății de expresie a individului în societatea care a scăpat de regimul opresiv, dar care riscă totuși să îi repete ororile. În acest caz, romanul în sine poate fi caracterizat drept o satiră la adresa societății românești actuale.

Din punct de vedere structural, romanul *Amintiri din epoca lui Bibi* este împărțit în trei părți. Prima parte este marcată de o pată lăsată de portretul lui Big Brother, lucru ce amintea de o epocă a utopiei și a terorii. Partea a doua este marcată de o voce care are menirea să-i confirme personajului principal, Winston Smith, cele trăite în epoca lui Bibi. Această voce fiind, de fapt, Julia, personajul alături de care Winston a suportat atrocitățile sistemului despotice. În partea a treia este reprezentată capitularea forțată a lui Winston Smith în fața sistemului și preluarea de către Julia

a luptei cu toată mașinăria propagandistică a grupului ajuns la putere prin așa-zisele alegeri libere și democratice.

Societatea democratică din romanul lui Andrei Cornea se află într-un declin din cauza forțelor obscure care ajung să o guverneze. Totul se învâрте în jurul unor cercuri de interese bine orchestrate din umbră. Este o societate în care libertățile sunt controlate, iar oamenii trăiesc doar cu iluzia libertății. Totul este împărțit între găști, care instrumentează orice activitate socială, atât recunoașterea unor calități, cât și blamarea celor care refuză să facă parte din mașinăria păguboasă a sistemului. Până și adevărul istoric este umbrit sau interpretat după bunul plac al grupurilor de interese. Adevărul, memoria sau valoarea sunt dictate, nicidecum nu sunt constante ale unei societăți sănătoase. Romanul lui Andrei Cornea dezvăluie anomalii și derapajele morale ale societății democratice. Sunt puse față-n față două lumi, una utopică, care, aplicată în dimensiunea realității, devine o distopie, iar cealaltă este lumea guvernată după principiul democratic, care devine, în fond, o lume coruptă și împărțită în sfere de influență. Astfel, este descrisă cu lux de amănunte confruntarea a două sisteme: unul autoritar și represiv, iar celălalt *post-utopic* pretins a fi liber și democratic, însă mult mai perfid. Mai mult, putem remarca atât drama individului din societatea totalitară, cât și a celui din așa-zisa societate liberă.

Personajul Winston Smith este supus unor represiuni fizice în societatea condusă de Benjamin Briggs, supranumit Bibi, preluând oarecum atributele personajului lui Big Brother din romanul *O mie nouă sute optzeci și patru*. Personajele Winston Smith și Julia sunt împrumutate de la George Orwell, fapt ce capătă în structura narativă o conotație simbolică, aceea de a imagina un alt context social, în care protagoniștii au de înfruntat aceleași represiuni din partea sistemului, doar că aceste represiuni sunt mai degrabă de natură psihologică, decât tortura fizică („metode dure”). Controlul asupra individului este instituit în societatea *post-utopică*, adică *post-bibistă*, prin intermediul altor mijloace, numite de către O'Brien (personajul lui Andrei Cornea, care la fel este preluat de la George Orwell) „metode *soft*”, dar care, în fond, au același mecanism represiv.

Individul incomod sistemului nu mai este eliminat sau supus unui proces de reeducare, ci este redus la tăcere, iar dacă reușește totuși să spună ceva, i se inițiază o campanie amplă de denigrare și de discreditare, atât a personalității, cât și a mesajului pe care îl transmite. Spre deosebire de controlul auster din perioada reflectată în memoriile lui Winston Smith, în democrație tendința este alta (personajul a descris toate atrocitățile din epoca lui Bibi și intenționează să le publice). Controlul asupra maselor este mult mai subtil, acesta nu este impus, ci inoculat. Oamenii sunt determinați să aleagă și să facă ceea ce este „stabilit prealabil că-i necesar și bine pentru ei”. În principiu, este vorba de aceeași privare și îngrădire a unor libertăți fundamentale, tendință expusă în detaliu de către O'Brien: „În viitor oamenii își vor alege chipurile spontan distracțiile, mâncarea preferată, profesia, poate chiar partenerul de viață, dar în fapt vor fi subtil dirijați de noi, spre profitul tuturor. Pe de o parte, democrația controlată din umbră e un instrument cât se poate de util pentru privarea oamenilor de unele libertăți necesare, care, de fapt, nu pot decât să le facă

rău – mă refer la majoritatea oamenilor” (Cornea, 2019, p. 185). Această îngrădire a libertăților omului poartă amprenta unui bine necesar, dar care este îndreptată spre a suprima individualitatea umană și chiar scindarea identității. Dacă epoca lui Big Brother este caracterizată în roman prin teroare și control exacerbant asupra individului, atunci epoca *post-utopică* pare a fi liberă și democratică.

Personajul lui Andrei Cornea își scrie memoriile nu doar pentru a scoate la iveală atrocitățile din trecut, dar și pentru o conștientizare a identității și a propriului statut existențial, fapt ce-l determină să afirme că „Fără memorie nu se poate exista omenește. Dacă nu știu cine am fost în trecut, nu știu cine sunt” (p. 113). Astfel, personajul se confruntă cu un fenomen aproape endemic – memoria scurtă ce are ca efect uitarea trecutului. În principiu, este o problemă pe care societatea o moștenește din perioada dictatorială în care prin intermediul „Ministerului adevărului” era fabricat un alt „adevăr istoric”. Analizând societatea reprezentată de George Orwell în romanul *O mie nouă sute optzeci și patru*, Vladimir Tismăneanu face următoarea remarcă: „Sistemul totalitar urăște memoria, se ferește de martori și mărturii, face tot posibilul pentru ștergerea frontierelor între adevăr și minciună, între obiectiv și subiectiv, între realitate și iluzie. Personalitatea trebuie degradată la statutul de masă, poporul devine populație, iar populației i se pot servi orice ineptii, fără teama că cineva va fi făcut vreodată răspunzător pentru continuul viol simbolic practicat de sistem. «Ministerul adevărului», sediul propagandei de partid, centrul nervos al complotului minciunii, este un element indispensabil al ordinii totalitare. Partidul unic nu poate accepta adevărul, își refuză propria istorie, subvenționează o armată de funcționari supuși pentru a rescrie mereu un trecut neasumabil” (Tismăneanu, 1995, p. 25). Pe când în epoca *post-utopică* imaginată de Andrei Cornea, trecutul trebuia ascuns pentru a nu ieși la iveală atrocitățile la care a fost supusă societatea, tocmai pentru că sistemul vechi respingea din principiu orice posibilitate de configurare a unei memorii colective, mizând și pe tendința de a zugrăvi trecutul cu *înfrumusețări nostalgice*. Cel mai grav lucru pentru personajul Winston Smith, din romanul *Amintiri din epoca lui Bibi*, este ștergerea memoriei colective – căci, uitând faptele trecutului, apare riscul de a le repeta, după binecunoscutul principiu atribuit filozofului francez George Santayana: *cei care uită trecutul sunt condamnați să îl repete*.

Interesant este faptul că lumea *post-utopică* imaginată de Andrei Cornea intră oarecum într-un dialog cu lumea distopică a lui George Orwell. Preluând datele ce constituie universul imaginar din romanul *O mie nouă sute optzeci și patru*, Andrei Cornea readuce în prim-plan drama individului care merge împotriva sistemului, fie el și democratic, dând practic narațiunii orwelliene o anumită continuitate. Epoca lui Bibi se încheie datorită unei revoluții, fiind înlăturat de la putere grupul ce conducea în mod despotice societatea. Astfel, după o perioadă suficientă, în care fusese uitată acea epocă, se reîntorc foștii diriguitori, mizând, bineînțeles, pe „memoria scurtă sau anesteziată” a poporului, dar și pe metodele ce se dovedesc a fi eficiente în lustruirea biografiilor.

Cel care fusese cândva Big Brother, după „reabilitarea morală” a sa, are toate șansele să fie reales președinte în mod democratic „de un popor prost”, fiind susținut de mișcarea numită ironic a „reîmprospătării”. De aceea, memoriile lui Winston Smith puteau strica planurile „reîmprospătaților” de a reveni la putere, pentru că acestea urmau să apară în plină campanie electorală de alegere a președintelui. Trăind totuși într-o lume democratică, Winston Smith avea libertatea să-și publice memoriile. Nefiind posibilă înlăturarea sa fizică sau împiedicarea directă a intențiilor sale, precum era în epoca lui Bibi, grupul de interese, coagulat în jurul *Mișcării de reîmprospătare*, apelează la niște tertipuri. I se propune mai întâi publicarea memoriilor sub formă de roman, adică autenticitatea mărturiilor lui Winston Smith să fie pusă pe seama unor fantezii, ba chiar propunându-i-se să semneze romanul cu un oarecare pseudonim „Orwell”. În acest fel, se atentează în mod vădit la identitatea ontică a personajului Winston Smith, la ceea ce a fost, este și a trăit: „Nu vreau nici să mă acopăr cu un pseudonim literar, indiferent dacă e «Orwell» al vostru sau un altul! Ceea ce vreau e să rămân eu însumi – bun sau rău, dar fără nici un strop de imaginație – și cititorii mei să știe că eu sunt eu, un simplu martor fără ascunzișuri” (p. 71). Or, semnarea memoriilor cu un alt nume este un atac asupra autenticității, nu atât a memoriilor, cât aruncarea în derizoriu a mesajului pe care Winston Smith vrea să-l transmită societății sale. Pentru că, în asemenea mod, cel obsedat de trecut și cu „memorie prea lungă” poate fi pus sub un con de umbră. Cel mai grav lucru pentru Winston este să i se nege identitatea, că ceea ce a trăit și mărturisește acum nu a fost, respectiv, nu a existat nici el (ne referim aici nu numai la identitatea sa ființială, dar și la personajul diaristic). Astfel încât mărturia sa despre atrocitățile din epoca lui Bibi să fie negată și pusă pe seama unei născociri, adică pe seama unui produs al imaginației.

Personajul Winston Smith insistă ca faptele represive din perioada lui Bibi să fie scoase la iveală. Realitatea cruntă, expusă în memoriile pe care le-a scris și intenționează să le publice, nu trebuie să fie pusă pe seama unor „speculații” imaginare. Ceea ce a trăit și a descris nu este o lume a posibilului, ci a trecutului istoric, fapt ce-l determină să spună: „N-am făcut decât să descriu ce am auzit și am văzut”, adică realitatea așa cum a fost. Or, dacă acceptă propunerea lui Michael Robertosn, editorul care încerca să-l convingă să-și schimbe memoriile în roman, scriitura îi va fi lipsită de verosimilitate, devenind doar obiectul unei delectări literar-artistice. Astfel, nu se va produce nimic. Nimeni nu va lua nicio atitudine, nu va fi nicio luare de poziție în legătură cu cele întâmplare și consemnate în jurnalul lui Winston Smith – cel care a trăit aievea cele scrise, nu cel care a creat. I se propune, în principiu, schimbarea a însăși menirii sale ființiale, adică a ceea ce-l determină să existe ca atare.

Prin renunțarea la memoriile sale și la rolul său de cronicar, el riscă să devină un creator de lumi imaginare, fapt ce-l jignește și-i subminează rostul: „Nu sunt scriitor în sensul ăla, ci un om al adevărului” (p. 55). De fapt, personajului i se impune, cu bună știință, să fie altcineva decât ceea ce este. Prin acest act, Winston Smith riscă nu doar să-și uite propriul trecut, ci să-și abandoneze destinul, să renunțe la ceea ce

i-a constituit ființa și identitatea, la ceea ce-l definește ca atare, „Dar tocmai de asta vreau să prezint memoriile mele drept ceea ce sunt – viață autentică trăită de mine însumi și de mulți alți nefericiți, indiferent dacă sunt membri de partid sau proli, viață care acum e trecută cu vederea, ștersă, omisă” (p. 67-68). A șterge trecutul cuiva sau a-i impune un alt mod de a fi și a se raporta la trecutul său, este, de fapt, un atac deliberat asupra identității acestuia. Personajul Winston Smith, din romanul lui Andrei Cornea *Amintiri din epoca lui Bibi*, își percepe libertatea interioară în raport cu experiența și faptele consemnate în jurnalul său, pe care l-a intitulat „Amintiri din 1984”. Devenind el însuși personaj, riscă a-i submina autenticitatea și chiar negarea existenței lui *Winston Smith* (personajul diaristic). Mărturia sa este dovada că el este ceea ce crede cu tărie că este. Or, dacă jurnalul său va fi „mutilat” după „legea ficțiunii literare” (p. 69), nu va mai exista nici *Winston Smith* (personajul diaristic), nici el, respectiv nu va mai exista nicio urmă a atrocităților comise de către Big Brother. Datorită propagandei menite să șteargă trecutul, dar și a presiunii colective, Winston avea momente de îndoială. Nu mai era sigur că a trăit întocmai ceea ce a consemnat în jurnal: „uneori avea momente când el însuși în sinea sa abia dacă mai știa dacă trăise cu adevărat tot ce scrisese acolo și avea nevoie de confirmarea Juliei” (p. 112). Momentele de îndoială, pe care le avea în legătură cu veridicitatea mărturiilor sale despre trecut, se datorau lipsei de înțelegere și de compasiune a celor din jurul său.

Personajul este mereu în căutarea unor repere (semne) care să-i confirme că epoca lui Big Brother a existat, respectiv au existat atrocitățile și nenorocirile pe care le-a descris cu fidelitate. Totuși, exista un lucru care îi servea drept prilej de aducere-aminte a vremurilor ostile de altădată. În cafeneaua Castanul, locul în care obișnuia să meargă des, era o pată, semn că acolo a stat atârnat cândva portretul lui Big Brother. Pata respectivă reprezintă, de fapt, elementul central al narațiunii sau firul ideatic al poveștii. Această urmă a trecutului era atât de importantă pentru Winston, încât devenise axul său moral și identitar, aproape un simbol, datorită căruia trecutul era actualizat în conștiința și în memoria individuală. Acest vestigiu al trecutului îi îmbărbăta ființa și îi menținea echilibrul psihologic.

Pata din perete, lăsată de tabloul ce-l înfățișa altădată pe dictator, începea să deranjeze, cel puțin trezește curiozitate, fapt ce a determinat ca în „locul ăla afurisit” să fie pusă o oglindă, adică să fie camuflat cu grijă. Chiar și așa, urma din cafeneaua Castanul este un simbol al trecutului care nu poate fi șters și nici corectat, trecutul rămâne intact și mereu vizibil pentru cei ce vor să-l vadă. Pata devine o obsesie pentru personaj, mai ales prin conotația ei simbolică de traumă colectivă și de dramă individuală, continuând să fie în același timp un element al terorii și o prezență ce-l urmărește. Iar posibilitatea de a privi acea pată reprezenta pentru Winston și un moment de reculegere și de aducere-aminte, pentru că știa foarte bine că trecutul are nevoie să fie reîmprospătat (reactualizat) în conștiința colectivă, fapt ce-l determină să afirme următoarele: „Poate că era mai bine să ne amintim chiar și așa de fostul dictator, măcar din peretele de pe zid, măcar din când în când, ca să nu ne iasă din minte crimele lui. Eu aș fi pus chiar o inscripție lămuritoare acolo, ca să afle tineretul

ce și cum. Și aș prefera, dragul meu, să nu ne prefacem că nu-i mai cunoaștem numele întreg, sub care cerea să-l știe toată lumea, chiar și la closet: BIG BROTHER. Să nu piară chiar orice ură din *ce a fost*. Atâta suntem datori: să ținem minte. Să nu vorbim în prescurtări și ghicitori. Altminteri, tot acoperind urmele cu nepăsarea și neglijența noastră și alintându-l chiar și pe Satana cu nume bune pentru un cățel, ducem oroarea în derizoriu și-i pregătim uitarea” (p. 13). Cu toate că pata din cafeneaua Castanul a fost astupată, aceasta continua să își facă simțită prezența, fapt ce semnifică, în economia narațiunii, urma ce vorbește despre trecutul lui Bibi, respectiv devine o problemă și pentru sistem. După câștigarea alegerilor prezidențiale de către Bibi, la cafeneaua Castanul au fost întreprinse măsuri sporite pentru a putea înlătura acea pată blestemată. A fost dată jos toată tencuiala, peretele a fost ras până la cărămidă, așa încât a fost refăcută temeinic acea porțiune de perete în care apărea – „să piară orice urmă, mare-mică, din mizeria a lu’ cine o fost acolo” (p. 157). În ciuda acestor eforturi, spre finalul romanului, pata reapare în mod misterios. Apariția ei este pusă pe seama unor cauze supranaturale, ba chiar ar fi ceva necurat, diavolesc. Locul a fost contagiât de răutatea celui reprezentat, pentru că „ăla din portret a fost un om tare rău” (p. 194). Astfel, faptele trecutului ajung să fie reactualizate în conștiința colectivă prin intermediul unor legende sau a unor întâmplări misterioase. Este sugerat că în asemenea mod trecutul poate supraviețui și poate forma memoria colectivă, transformându-se, am putea spune, în reprezentări legendare. Era atât de stranie apariția petei, încât unii clienți încercau să evite acel loc, iar alții în genere evitau cafeneaua Castanul. Cel mai important lucru este însă că naratorul lasă să se înțeleagă, în ciuda eforturilor propagandei și a cenzurii, că trecutul nu poate fi șters în totalitate. Vor exista simboluri sau vestigii care vor transmite mesaje despre trecut. Dacă individul tace, așa cum a fost adus la tăcere Winston, *ultimul mohican* al memoriei, atunci încep a vorbi lucrurile: „Urâtenia aia a început iar să se vadă! A început. A început” (p. 195), a început, așadar, să vorbească însăși pata.

În societatea *post-utopică* reprezentată de Andrei Cornea, uitarea era atât de gravă, încât nimeni nu mai îndrăznește să admită că asemenea atrocități au fost cu putință a se întâmpla. Colectivității îi lipsește conștiința istorică. Trecutul fie că era uitat cu desăvârșire, fie că era evocat cu nostalgie sau, și mai rău, văzut prin intermediul propagandei agresive, menite să-l reîmprospăteze sau, mai bine-zis, să-l mutileze: „Mai ales grozăvia se uită, în schimb se rețin tot felul de prostii, cu ciuperci, cântece și trompete și mâini pe sub fuste și campionate. Trecutul devine simpatic, distractiv” (p. 23). Schimonosirea trecutului „în noua eră a libertății” prin intermediul unor subterfugii, nu este altceva decât o încercare de-a șterge din memoria colectivității nu doar trecutul, ci și conștiința despre ceea ce sunt cu adevărat. Ascunderea adevărului istoric are drept scop reprimarea libertății și ținerea sub control a maselor. Or, tocmai cunoașterea adevărului este adevărata libertate, după binecunoscutul principiu evanghelic: *veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi*. În caz contrar, libertatea devine o „nelibertate” (expresia lui E. Zameatin), fapt pe care îl constată cu indignare Winston: „Ne rad trecutul din minte ca să ne țină în sclavie” (p. 978). În societatea totalitară ștergerea trecutului și

lipsirea individului de memorie sunt necesare pentru instituirea unui control asupra maselor, iar pentru realizarea acestui deziderat, se recurge la mijloace de reprimare, la propagandă și chiar la abuzuri legislative sau de orice alt gen.

Sistemul *post-utopic* din romanul *Amintiri din epoca lui Bibi* nu este altceva decât o alegorie a sistemului democratic (nicidecum nu este o critică) care prin mijloace lustruite atent și ideologizate încearcă să-l rupă pe individ de matricea sa cultural-istorică, impunând în schimb o „libertate controlată”, o libertate față de care omul se simte străin. Prin urmare, individul nu mai simte istoria (trecutul) ca ceva interior, ajungându-se ca ființa să-i fie ruptă în totalitate de procesul istoric. Tocmai acest fapt este adevărata sclavie despre care vorbește personajul acestui roman. Or, după cum ar spune Nikolai Berdeaev, „E liber în spirit cel care a încetat să simtă istoria ca eveniment exterior impus, cel care a început să simtă istoria ca pe un eveniment interior, ca libertate proprie”, „Trebuie, astfel, să existe legătura interioară cu trecutul, apelul la monumentele trecutului ca și îndrăzneala inițiativelor creatoare” (Berdeaev, 2013, p. 36-37). Tendința de a-l lăsa pe individ fără memorie este și un atac asupra libertății lui. Deși la nivel declarativ, Winston are libertatea să vorbească despre epoca lui Bibi, nu are însă libertatea de expresie. El este, în același timp, constrâns să nu spună lucrurile direct sau până la capăt. Iar dacă totuși nu poate fi determinat să renunțe la obsesia sa față de memoria trecutului, să-i fie știrbită „forța de expresie”.

Dacă în societatea utopică a lui George Orwell, din *O mie nouă sute optzeci și patru*, se considera a fi liber acel care poate spune că doi și cu doi fac patru (Orwell, 2012, p. 91), atunci în societatea *post-utopică* a lui Andrei Cornea degeaba există această libertate, dacă credibilitatea este ruinată în principiu, iar ceea ce se poate spune nu mai are acel „efect copleșitor”. Chiar dacă se poate spune că doi și cu doi fac patru, deja nu mai are nicio importanță. În caz contrar, memoriile sale pot produce efecte dezastruoase pentru sistemul care, reamintim, intenționează să-l readucă la putere pe cel ce fusese cândva Big Brother. În mod cert, se încearcă rescrierea trecutului sau reinterpretarea lui pentru ca prezentul să fie unul predictibil și fără surprize. Problema memoriei și problema libertății de expresie sunt pentru Winston Smith principii fundamentale, fără de care nu-și poate percepe existența, pentru că aceasta ar fi lipsită de rost. „Asta-i, cred, menirea mea, Julia, să mărturisesc trecutul, să nu-l las să se șteargă, să nu mă șterg eu însumi, înainte de vreme, lăsându-i pe toți liniștiți, întocmai ca pata aia de la Castanul cu urma portretului lui, pe care acum, nereușind cică s-o facă să dispară, au pitit-o înapoia oglinzii, ca să-și lase clienții liniștiți ca să se întrebe în tihnă, ha, ha!” (p. 99). Misiunea sa este una nobilă, precum e și activitatea sa de la anticariatul unde muncește și unde cercetează „natura umană”. Winston are menirea de a spune adevărul cu toată forța de convingere, direct și fără ocolișuri. De aceea, putem spune că *Amintiri din epoca lui Bibi...* este un roman al condiției umane în societatea *post-utopică*, ce reflectă în cheie parabolică destinul și drama existențială a individului ce vrea să lupte pentru identitate, pentru adevărul istoric și pentru memorie. Astfel, personajul Winston Smith reușește să supraviețuiască sistemului utopic al lui Big Brother, dar eșuează

amarnic în cel democratic și liber. Trauma pe care o suportă în societatea *post-utopică* este mult mai mare decât cea din epoca utopică și represivă, pentru că i se subminează demnitatea umană și integritatea morală.

Deși pare a fi o rescriere a construcției tematice din romanul lui George Orwell, totuși, Andrei Cornea ne prezintă o altă imagine a unei societăți libere în aparență, dar care devine tot atât de represivă față de individul care refuză colaborarea cu sistemul. Personajul Winston Smith este preluat cu aceleași atribute și paradigme comportamentale, însă este pus în fața unei alte mașinării opresive, una care își exercită puterea mult mai perfid. Celui din distopia lui George Orwell i-a fost impus cu forța dragostea față de Fratele cel Mare, pe când personajul din *post-utopia* lui Andrei Cornea este determinat să nu mai fie el însuși, să-i fie subminată identitatea în așa fel, încât să nu mai fie cel ce se vrea a fi, ci un altul, cu o conștiință fabricată și lipsit de memorie. Problematică valorificată din plin și în romanul *Trei ceasuri în iad*, a lui Antonie Plămădeală, publicat în 1970, a cărui tramă narativă la fel ascunde o intenționalitate parabolică de demascare a regimului ce limitează anumite libertăți umane. Și personajului din acest roman, Anton Adam, i se impune o identitate străină prin grefarea unei alte memorii, preluate de la un străin, și prin mutilare pentru a fi un anume Peter Gast – o creație exclusivă a sistemului.

După cum am menționat, romanul *Amintiri din epoca lui Bibi...* ne dezvăluie parabola unui popor care își uită istoria, dar și modul în care este tratat cel ce vrea să spună adevărul despre atrocitățile sistemului care au avut loc în trecut. În acest exercițiu ficțional putem identifica niște *topoi* imaginari ce prefigurează alegoric niște cauzalități ale cotidianului sau niște procese din societatea noastră, și de ce nu, niște aluzii socio-politice. Or, după cum mărturisește însuși autorul, „Chestiunea memoriei, care este o temă aici, în romanul meu, trebuie privită cu un dram de relativism. Este adevărat că există amnezia multora care își amintesc numai fleacuri și lucruri mai degrabă amuzante și mici neazuri din epoca dictaturii, așa cum fac și astăzi atâția care spun că nu era chiar așa de rău pe vremea lui Ceaușescu. Nu vreau să-i condemn, cel puțin în roman, îi las să trăiască și ei. Amnezicii sau relativii amnezici au sentimentul că Winston Smith, personajul meu împrumutat de la Orwell, exagerează, că este un radical. Poate că au și ei puțină dreptate. Nu vreau să fiu sigur, acesta este privilegiul romanului față de eseu. Nu trebuie să decizi, ci să-ți lași personajele să reprezinte puncte de vedere diferite. Nu ești obligat ca, tot timpul, să fii coerent cu tine” (Cornea, sursa web). Datorită acestei povești, autorul atenționează despre anumite derapaje și riscuri ale unor probleme din actuala societate, dar și a unor mecanisme ce-ar putea relativiza înțelegerea și perceperea unor fapte sau a unor realități istorice. Abandonarea trecutului poate cauza un dezechilibru social, iar individul se poate pomeni într-un „vacuum identitar”, pentru că nu va putea fi capabil de-a mai stabili vreun raport cu trecutul său, dar nici cu cel al poporului din care face parte. Or, „Medierea trecutului îi conferă poporului o coerență, o personalitate, la fel cum amintirile unui individ exorcizează amnezia distrugătoare” (Wunenburger, 2015, p. 53).

Oarecum, acest personaj, Winston Smith, devine un disident al epocii lui tocmai prin încăpățănarea sa de a reda în memoriile sale cât mai onest realitatea. Determinarea sa nu poate fi coruptă în niciun fel. Se simte împăcat cu sine și rămâne loial față de misiunea pe care o are. Își asumă memoria colectivă ca pe un destin, ca pe o condiție a existenței sale. Oamenii din societatea sa nu mai au certitudinea ororilor petrecute și par a fi cuprinși mai degrabă de o lehamite colectivă, memoria publică fiind invadată de un relativism debordant și lipsiți de o inițiativă proprie de a afla în vreun fel adevărul, doar dacă cineva credibil (cu autoritate) va veni în mod eroic (miraculos) și-l va spune. Poporul nu are conștiința păstrării memoriei, ci se lasă foarte bine influențat de ceea ce i se spune despre această istorie, lucru care devine destul de șubred atunci când se prezintă o altă „variantă” a istoriei (o altă viziune asupra istoriei), caracteristică reprezentată destul de sugestiv la finalul acestui roman.

În mod impresionant, firul narațiunii evoluează și se îndreaptă spre configurarea unui traseu al devenirii eroului – sistemul este învins, iar adevărul iese la suprafață. După ce reușește să-și publice memoriile, Winston Smith se bucură de receptivitate și s-ar părea că-i reușise o resurrecție în memoria colectivă a faptelor și a ororilor comise de către Benjamin Briggs pe când era supranumit Big Brother, susținut acum de *Mișcarea de reîmprospătare* la alegerile prezidențiale. Fiind vorba de o societate democratică, colectivitatea reacționează, astfel încât *Mișcarea de reîmprospătare* scade dramatic în sondaje, datorită memoriilor publicate și de modul liber în care ele circulau. S-ar părea totuși că mărturia lui Winston a adus puțină claritate în vâltoarea ideologică, iar reacția colectivă s-a dovedit a fi atât de puternică, încât fostul dictator, devenit acum un mare democrat, a început să fie blamat și ridiculizat de către societate.

Se pare că în conștiința colectivă s-a produs un declin al memoriei. Pe măsură ce cartea „Amintiri din 1984” devenea celebră și destul „de influentă sub raport politic”, trecutul se reactualiza și devenea o realitate istorică, iar Winston era perceput ca fiind un adevărat erou. Cu toate acestea, în societatea *post-utopică*, reprezentată de către Andrei Cornea, este activat un alt mecanism destul de eficient – denigrarea sau linșajul mediatic. Prin urmare, mesajul este diminuat, iar mesagerul este lipsit de credibilitate. În principiu, este acuzat de plagiat, astfel că memoriile sale ar fi fost preluate dintr-un caiet al unui scriitor, pe nume George Orwell, de dinaintea dezastrului atomic, care a imaginat o lume a viitorului dintr-un posibil an 1984. În asemenea mod, eroul este compromis și defăimat.

Întrucât existau prea multe lucruri asemănătoare între memoriile lui Winston și manuscrisul lui Orwell, asupra personajului se pune imediat eticheta de plagiator, subminându-i credibilitatea, iar memoria colectivă intră din nou într-un impas, fiind ștearsă cu cinism orice urmă a trecutului. În acest scenariu epic se poate distinge cu ușurință modalitatea prin care poate fi schimbată percepția asupra trecutului în conștiința colectivă. „Discreditarea cărții lui Winston și a lui Winston personal ca memorialist de încredere însemna – printr-o răsturnare dramatică de situație – reabilitarea morală a lui Bibi, ale cărui șanse de a fi ales acum președinte primeau

astfel o încurajare masivă și nesperată, cu foarte puțin înainte de scrutin. Spus pe scurt, scandalul literar era că dădea dreptate celor care tot oftaseră că «era mai bine pe timpul lui Bibi» și că ei, în orice caz, nu mai puteau fi socotiți niște inși cu memoria scurtă sau anesteziată, cuprinși de un impardonabil amor pentru fostul călău” (p. 150). Acest atac asupra autenticității memoriilor sale a subminat întregul efort al lui Winston de-a mărturisi adevărul și de a-i determina pe cei ignoranți și uituci să-și aducă aminte atrocitățile trecutului. Acuzația precum că mărturia sa este un plagiat după „un roman de dinainte de războiul atomic” devine o dublă lovitură de principiu pentru protagonist: în primul rând, pentru că memoriile sale reprezintă o poveste imaginară și, în al doilea rând, pentru că „MARELE PONTIF AL ADEVĂRULUI A PLAGIAT”. Astfel încât Winston cel din memorii nici nu a existat, respectiv nu a existat nici epoca lui Bibi, n-au existat nici atrocitățile la care au fost supuși el și Julia. Memoria colectivă a ajuns din nou în acel punct zero al necunoașterii trecutului. Toate informațiile sale despre trecut „mulți nu le iau literal” (p. 119), pentru că lucrurile au fost aranjate în așa măsură, încât să provoace „suspiciunea generalizată”, întocmai după sloganul „cine controlează prezentul controlează trecutul” (p. 145). În urma acestui șoc teribil, în ființa lui Winston se declanșează un proces ireversibil de subminare a propriei sale identități, își pierde echilibrul psihologic, fapt ce-l face să repete încontinuu „Eu sunt eu” (p. 139). Astfel, întreaga ființă a protagonistului se reduce la un singur adevăr, „Eu sunt eu”. În aceste circumstanțe, când întreaga societate pune la îndoială faptul că el a trăit cu adevărat acele atrocități ale epocii lui Bibi, nu-i rămâne decât să declanșeze în sinea sa o stare de apărare a ceea ce este și a suferit. Pentru că doar în asemenea mod personajul își poate recăpăta identitatea măcar pentru el însuși.

În ultima parte a acestei *post-utopii*, personajul Winston trece într-un plan secund, iar Julia îi preia misiunea de-a scoate la iveală adevărul și pentru a-i reda identitatea furată și demnitatea umană. Spre deosebire de a doua parte a romanului, unde întâlneam o Julia pragmatică, în care uitarea ținea de confortul psihologic, pentru o mai bună adaptare la noile realități sociale, în ultima parte, ea devine cea care se va confrunta direct cu sistemul în numele unui ideal: „salvarea trecutului recent”, dar și a reabilitării morale a lui Winston. Din acest moment se reconstituie un alt traseu narativ. În structura ideatică a romanului se conturează deja întregul mecanism ideologic al epocii dictatoriale a lui Bibi, dar și mecanismul propagandistic al vremurilor în care vor conduce cei „reîmprospătați”.

Pusă în fața unor fapte care nu pot fi contrazise (asemănarea izbitoare a memoriilor lui Winston cu manuscrisul lui Orwell), Julia încearcă să elucideze acest fapt și să decanteze toate circumstanțele pornind de la premisa că Winston nu putea să plagieze, pentru că, în fond, el avea o altă preocupare: să spună oamenilor adevărul, nu să-și însușească merite străine. Cu toate că își amintea și ea destule din cele descrise, nu putea demonstra nimic, fapt pentru care îi mărturisește lui Mike Robertson următoarele: „nu pot crede că Winston a luat cu toptanul toată schema societății aleia din documentul Orwell și că n-a suflat nici o vorbă atâția ani dând drept memorii personale lumea aia și punând în ea, ca într-un decor de teatru preexistent,

niște întâmplări cu el și cu mine. Eu însămi am trăit pe atunci și țin minte destule care sunt ca la el. Dar acum nu mai am cum să le dovedesc. Nu mai am probe concrete... Și, în general, mi se învâрте capul. Însă nu-i posibil să fi făcut asta, îl cunosc bine” (p. 166). Astfel, Julia este determinată să lupte cu sistemul propagandistic al lui Bibi. Îl provoacă la discuții pe unul dintre reprezentanții de vază ai sistemului corupt, pe O'Brien, persoană din interiorul aparatului de represiune bibist, dar și pe cel căruia i-a fost amantă, după ce-a scos-o din „menghina sistemului totalitar”, iar mai apoi i-a făcut și un băiat (Steve). Prin urmare, Julia avea toate pârghiile necesare pentru a-l putea șantaja pe O'Brien și a-i cere o explicație, provocându-l la o discuție în cafeneaua Castanul, în care să-și „deșerte frumușel conștiința”, fiind predispus la discuții și datorită faptului că era bolnav într-o fază terminală.

Discuția finală a Juliei cu O'Brien, de la sfârșitul romanului, scoate la iveală povestea odioasă de constituire a societății utopice a lui Big Brother. Mai mult decât atât, devine mult mai evidentă întreaga strategie naratologică. Winston nu este un plagiator, ci un cronicar fidel a ceea ce a văzut și a trăit, iar faptul că memoriile lui sunt identice cu ceea ce a imaginat Orwell, nu este o coincidență. Acest aparent mister are o explicație destul de simplă: Big Brother (Benjamin Briggs) a fost cel care l-a plagiat pe Orwell! Citindu-i cartea, Bibi a construit o societate identică celei imaginate de Orwell, astfel încât a plâsmuit o realitate după un model utopic. Lumea creată de Bibi este, de fapt, expresia unei lumi ficționale, unde viața este determinată să imite în mod abuziv cartea. Cam aceasta este soarta unei societăți fără memorie și fără istorie, care poate fi mutilată cu ușurință și supusă unor experimente bizare. Miza acestui joc dintre ficțiune și realitate este una existențialistă, dar și simbolică în același timp. Realitatea se poate contura după o reprezentare imaginară. Un principiu ideal poate deveni o realitate imediată (adică aplicarea visului în practică), de cele mai multe ori însă se pot obține anomalii sociale. Un model utopic transpus în realitate va submina individualitatea umană și libertatea în numele unui ideal comun. Iar individul, care nu poate fi integrat în acest mecanism, poate deveni cel ce va da peste cap întregul sistem, cu alte cuvinte, în societatea utopică se „ignoră omul individual, care, în final, își va anunța pretențiile” (Jung, 2011, p. 290). Astfel, crearea realității după modelul unei cărți are, în acest caz, o conotație simbolică, și anume: aplicarea unui imaginar utopic creează o realitate absurdă. De fapt, este vorba de un posibil efect negativ pe care îl poate provoca o carte și nu atât cartea în sine, cât interpretarea greșită care li se poate da atât paradigmelor, cât și principiilor parafate de un scriitor sau altul. În fond, e un semnal de alarmă pe care îl trag în mare parte distopiile în raport cu scrierile utopice, care vin să demonstreze cât de nerealizabil poate fi un proiect ideal și consecințele nefaste ce le poate provoca atunci când este confruntat cu realitatea. Sau ridicolul de situații și împrejurări în care nimeresc personajele a căror percepție asupra realității a fost „smintită” de prea multă lectură, precum e Don Quijote sau Madam Bovary. Un asemenea motiv a fost valorificat de către Andrei Cornea și în romanul *Lanțul de aur* (Humanitas, 2017), unde Iustinian, personajul acestui roman, și-a construit un regim după modelul *Republicii* lui Platon, ajustând realitatea după voința împăratului și a modalității de

a percepe *filozofia platoniciană*, premise care nu pot fi realizate prin definiție. Este un joc impresionant al interferențelor dintre text și realitate – textul devine realitate, iar realitatea devine din nou text, dar și un cerc vicios, realitatea este schimbată după modelul cărții (*cuvintele prin viață*), iar mai apoi faptele din realitate ajung să fie transpuse din nou în carte.

Astfel, am putut urmări cu deosebit interes drama individului dintr-o posibilă societate *post-utopică*. Datorită unui registru parabolic sunt evidențiate derapajele valorice ale unei comunități care-și uită trecutul. Analizând acest exercițiu ficțional, am putut stabili că indiferența și propaganda pot provoca amnezia comună a unei societăți. Mecanismul care stă la baza acestei amnezii este, desigur, o cenzură subtilă și bine orchestrată. Cenzura, într-o societate cu valori democratice, nu atacă în mod direct obiectul cenzurat prin reducerea la tăcere sau omitere, ci prin intermediul unor tertipuri menite să persifleze însuși mesajul care trebuie cenzurat. Aceste tertipuri sunt îndreptate spre a discredita fie mesajul în sine, fie autorul, așa încât cele spuse să nu aibă nicio valoare sau să nu fie luate în seamă.

Prin urmare, Andrei Cornea surprinde în acest proiect ficțional acele subtilități ale politicii care, în ciuda aparențelor, devin tot atât de represive precum într-o societate totalitară, având menirea ca, prin intermediul unor mijloace *soft*, să fie instituit un control riguros asupra individului. Minciuna, ca instrument propagandistic, produce astfel o anesteziere a conștiinței, încât, individul să fie prins în „mrejele” unei libertăți controlate, subminându-i în acest fel identitatea. În mod alegoric, romanul *Amintiri din epoca ui Bibi: o post-utopie* scoate în evidență o problemă socială în care este recognoscibilă societatea actuală. Cu toate că analiza noastră a fost concentrată mai mult pe elucidarea unor paradigme comportamentale, care fac trimitere în mod indirect la o realitate imediată a unor probleme semnalate ingenios de autorul empiric, totuși, nu putem să nu spunem că romanul în sine este fascinant tocmai datorită modului în care dialoghează cu distopia orwelliană, dar și felul în care ne convinge de importanța memoriei și a păstrării adevărului istoric, evidențiind în același timp mecanismul datorită căruia adevărul reușește să supraviețuiască cenzurii. Este o poveste alegorică care scoate în evidență problemele, adesea trecute cu vederea, ale unei societăți măcinate de o tendință progresistă ce relativizează percepția asupra trecutului, dar care este propagată agresiv de grupuri cu interese obscure. Romanul este o relatare ficțională despre lupta cu indiferența, cu uitarea colectivă, cu subminarea valorilor identitare, dar și despre circumstanțele în care individul ajunge să fie lipsit de cele mai importante virtuți ale sale – libertatea și libertatea de expresie.

Referințe bibliografice:

BERDEAEV, Nikolai, *Sensul istoriei*. Traducere de Radu Părpăuță, ediția a 2-a. Iași: Editura Polirom, 2013.

CORNEA, Andrei. *Amintiri din epoca lui Bibi: o post-utopie*. București: Editura Humanitas, 2019. CORNEA, Andrei. „Amintiri din epoca lui Bibi”, 2019 [online]. Disponibil: https://www.rii.ro/ro_ro/amintiri_din_epoca_lui_bibi-2600759 [citată 07.02.2023]

JUNG, Carl Gustav. *Opere complete*. Volumul 10: Civilizația în tranziție. Traducere din germană de Adela Motoc și Christia Ștefănescu. București: Editura Trei, 2011.

LOVINESCU, Monica. *Etica neuitării: eseuri politico-istorice*. Antologie și prefață de Vladimir Tismăneanu. București: Editura Humanitas, 2008.

ORWELL, George. *O mie nouă sute optzeci și patru*. Traducere din limba engleză de Mihnea Gafița. Iași: Editura Polirom, 2012.

TISMĂNEANU, Vladimir. *Noaptea totalitară: crepusculul ideologiilor radicale în secolul 20*. București: Editura Athena, 1995.

WUNENBURGER, Jean-Jacques. *Imaginariile politicului*. Traducere din franceză de Ionel Bușe și Lucrețiu Ciontescu-Samfireag. București: Editura Paideia, 2015.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:821.135.1-31.09

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1\(319\).08](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.1(319).08)

FIGURI FEMININE ȘI FANTASMELE EROSULUI ÎN *FEMEI DE IASOMIE*, DE IONEL BUȘE

Nadejda IVANOV

Doctor în filologie

E-mail: ivanovnadejda1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0451-444X>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Female Figures and the Phantasies of the Eros in *Femei de iasomie* by Ionel Bușe

Abstract

In this article we analyze the trajectory of becoming the protagonist Orlando, from the novel *Femei de iasomie* by Ionel Bușe, through the erotic game and the facets of love. The women, the portraits of whom the novel is imparting, influence and shape various socio-cultural contexts, moods, the relation of the ego to the self and, with them, their *meaning as an archetype of meaning*. The mystical love for Ligia-Victoria is, in fact, a hermeneutic of the self, of the discovery of the *exit* from the historical reality, hysterized by the new human condition – the Covid, and of the transformation of human consciousness through the flow from carnal to platonic love. The jasmine house with all its derivatives – the old, Victoria, Maia, the portrait of Ligia, expresses the profound fusion of the masculine and feminine into an archetypal self. In this way, beyond erotic adventures and sexual ecstasies, the protagonist, through a process of individuation, discovers eros as a mystical manifestation in a context of constraints such as pandemic. The hermeneutical investigation follows the analysis of female figures and the phantasms of eros for to order the whole soul of the hero.

Keywords: *COVID-19*, women, femininity, eros, primordial unity.

Rezumat

În articolul de față este analizată traiectoria devenirii protagonistului Orlando, din romanul *Femei de iasomie*, de Ionel Bușe, prin jocul erotic și fațetele iubirii. Femeile, portretele cărora împânzesc romanul, influențează și conturează diverse contexte socio-culturale, stări de spirit, relația eului cu sinele și, odată cu acestea, *rostul lor ca arhetip al sensului*. Iubirea mistică față de Ligia-Victoria reprezintă, de fapt, o hermeneutică a sinelui, a descoperirii *ieșirii* din realul istoric, isterizat de noua condiție umană – covidul, și a transformării conștiinței umane prin fluidizarea de la iubirea carnală la cea de natură platonică. Casa de iasomie, cu toate derivatele ei – bătrâna, Victoria, Maia, portretul Ligiei,

exprimă fuziunea profundă a masculinului și femininului într-un Sine arhetipal. În acest fel, dincolo de aventurile erotice și extazele sexuale, protagonistul, printr-un proces de individualizare, descoperă erosul ca manifestare mistică într-un context de restriște precum e pandemia. Investigația hermeneutică urmărește analiza figurilor feminine și fantezmele erosului întru ordonarea întregului sufletesc al eroului.

Cuvinte-cheie: COVID-19, femei, feminitate, eros, unitate primordială.

Romanul *Femei de iasomie* (Litera, 2022), de Ionel Bușe, surprinde contextul sociocultural al omului modern în care dragostea pare un joc al seducției și al sexualității. Mai bine zis, aventurile erotice ale lui Orlando trădează niște fantezme colective ale societății în care hedonismul și sexualitatea înlocuiesc sensul metafizic al iubirii. Sensibilitatea, afectivitatea, experiența interioară, conținutul numinos sunt subestimate, iar individul devine robul propriilor frustrări, angoase, iluzii ale fericirii, al cinismului și al rațiunii analitice, cauzând, astfel, o scindare a ființei sale. Cu toate acestea, protagonistul, pe calea imaginației, accede la *resorturile arhaice* – fundamente indispensabile ale psihicului uman. Se eliberează de contradicția interioară prin conjuncția simbolică a eului cu feminitatea sa arhetipală, prefigurată artistic printr-o „rețea” de femei. În acest fel, experiența mistică a erosului începe cu întâlnirea domnului Pirandeli care îi schimbă viziunea asupra dragostei și modul de a percepe femeia. Emanuel Pirandeli (*alias* Anamnesius, *alias* Valzheimer), recunoscut în text ca *bătrânul înțelept*, intervine în viața eroului pentru a-l ghida în desăvârșirea ființei, prin descoperirea noilor dimensiuni ale erosului. El apare subit în viața jurnalistului Orlando și, în mod firesc, se absoarbe în existența neofitului, la încheierea misiunii, când cel din urmă se îndrăgostește și se cuplează cu *marea sa zeiță*. Bătrânul se stinge din viață în clipa când în sufletul jurnalistului sarcastic și sceptic se reconciliază contrariile dintre masculin și feminin, când cei doi, Victoria și Orlando, decid să se căsătorească, și, în consecință, se anulează diferențele, confuziile, viața tumultuoasă de burlac, viziunile superficiale asupra dragostei. Personajul experimentează revelația sacrului, în înțelesul lui Mircea Eliade, într-o societate modernă, desacralizată, când oamenii nu se mai văd, nu se înțeleg din cauza multitudinilor de măști ale personalității și a multitudinilor de manifestări ale ego-ului. De asemenea, nu se pot cunoaște pe sine, deoarece aparențele iau locul esențelor în viața lor. Bătrânul Pirandeli, în acest sens, închis între pereții spitalului, când socotelile cu viitorul sunt deja încheiate, re-naște în dimensiunea ființei sale profunde și descoperă „realitatea” adevărată, contemplată în liniște, cu un sentiment rar de recunoștință și împlinire pentru marea sa dragoste – Ligia: „Iar cunoașterea pentru mine, e un fel de reamintire. Retrăiesc multe lucruri, pe care în nebunia timpului le uitasem, nu le acordasem atenție. Altele vin din altă lume, parcă le-am întâlnit în altă viață. În plus, nu trebuie să mai fac nicio alegere. Nu mai port responsabilitatea de sclav al liberului-arbitru, cum ar spune Nietzsche. Și ea, o fantezie teologică. S-ar putea ca și particula dumitale să fie tot o fantezie, o fantezie a științei” (Bușe, 2022, p. 18). Din punctul în care începe rememorarea, viețile celor

doi bărbați, a celui care vorbește și a celui care ascultă, se suprapun, îndreptându-se, pe fluxul memoriei afective, spre aceeași ieșire spre sacru.

Pirandeli pare a fi vocea profundă, eliberatoare a lui Orlando, ce vine din afara timpului și a spațiului, din afara limitelor existențiale și a experiențelor personale. Întâlnirea protagonistului cu bătrânul, vădit, nu este întâmplătoare, ci se înțelege drept o dorință instinctuală de ieșire din banalitatea rutinei și a experiențelor amoroase ne semnificative. Căutarea lui insistentă a așezământului medical, dispărut ca prin mister după revenirea din Africa, suscită interesul jurnalistului și capătă o alură ludică într-o lume superficială, ce-i poate revela un sens profund al existenței. Astfel că discuția celor doi se inițiază în baza unui joc de roluri, dintre Anamnesius și Figaro, generatoare de fantezii creatoare, revelatoare și senzuale: „Pe mine boala mă face să uit anumite lucruri, dar are o parte bună, descopăr, pur și simplu, altele... Nu știu de unde vin!” (p. 26). Intrarea lui în casa de pe strada 69 (*a se citi* binomul simbolic *yin-yang*¹) constituie o încercare inițiativă de modificare a conștiinței masculine și, în consecință, a regimului său existențial. Narațiunea lui Pirandeli îi servește drept o experiență primordială a erosului ca împăcare a genurilor. Ascultându-l, protagonistul asistă la un rit arhaic al ceremonialului iubirii, fapt posibil grație rupturii temporare de spațiu și timpul profan. În acest spațiu, exclusiv al reveriilor generate de memoria lui Anamnesius, Orlando descoperă orizontul sacrului, acel orizont al imaginarului care se desprinde cu vehemență de tot ce e brut și rațional. Femeia va răsări aici ca o ființă mitică ce inundă realitatea cu veșnicia sa. Această formă și stare de existență a lui Pirandeli fluidizează, ca un rit, în viața novicelui său, Orlando, devenind o misiune secretă de re-naștere în condiția „omului total”, care, prin resorturile feminității interioare, obține noi perspective de cunoaștere, întrucât „imaginarul este mai aproape de percepțiile care ne afectează decât de concepțiile abstracte ce inhibă sfera afectivă” (Wunenburger, 2022, p. 32). În mod simbolic, actul ritualic de inițiere are loc în spații retrase, nepopulate, ferite de mulțime precum e căminul de bătrâni, care, din motive lesne de înțeles, e de negăsit în același loc, iar secretul beatitudinii este „ascuns” în mintea unui amnezic, pentru că „Arhetipurile inconștientului, narațiunile mitice, credințele în entități invizibile ne traversează percepțiile, memoria, nevoia noastră de anticipare, relațiile cu ceilalți...” (Wunenburger, 2022, p. 13). În acest context, fostul profesor universitar îl invită să cunoască ceea ce el a înțeles prea târziu, să înainteze, bazându-se pe harta sa narativă a iubirii ca revelație supremă, pe modul propriu de percepere și descifrare a manifestărilor erosului: „Slavă Domnului că nu suntem afară, continuă domnul Valzheimer. Pentru mine aici e un refugiu pe care l-am făcut cu timpul care mi-a rămas” (p. 34); „dacă n-ar fi fanteziile, am trăi într-un noian de disperări. Realitatea întotdeauna e alta” (p. 32).

¹ „Deși reprezintă două contrarii, yin-ul și yang-ul nu se opun niciodată în mod absolut, pentru că între ele există întotdeauna o perioadă de mutații care permite o continuitate; totul, om, timp, spațiu, este atât yin, cât și yang; simultan, totul ține de amândouă prin devenirea lor și chiar prin dinamismul lor, cu dubla sa posibilitate de evoluție și involuție” (Chevalier, 2009, p. 1040).

Orlando – Figaro, un Casanova din zilele noastre, se simte atras de ludic, de povestea și modul de narare al domnului Pirandeli, iar starea de visare, de reverie este asigurată mai ales de prezența feerică a Ligiei, care transcende facil din spațiul erotic imaginar al pacientului în cotidianul vizitatorului. Ascultându-i povestea, ființa personajului coboară pe panta reveriilor, cum s-ar exprima filosoful francez Gaston Bachelard, identificându-se, la un moment dat, cu dorul naratorului de a retrăi starea de beatitudine, generată de prezența lui *anima* în chipul Ligiei. Povestea despre dragoste ca o conectare la profunzimea ființei prinde contur și în viața sa când dincolo de simplele aventuri erotice, simte nevoia unei odihne interioare printr-o comuniune cu *anima* – femeia fanteziilor sale. Sunt darurile imaginației pe care trebuie să le accepte ca un visător, exprimate drept „o inteligență senzuală revelatoare” (p. 54) ce unifică masculinul cu femininul, corpul cu spiritul, natura și cultura. De aceea, îl îndeamnă *bătrânul înțelept* – „Nu te oprești la simpla plăcere, la orgasm și juisare, trebuie să treci dincolo de ele, ca un magician indian, cu ele cu tot. La un fel de plăcere a plăcerii. Poetică a bucuriilor prime. Erosul ajunge, în felul acesta, o formă de cultură, ca și Thanatosul, de altfel. Iubirea trebuie înțeleasă ca o reverie permanentă, nu ca simplă dorință carnală. Cel mai mult am iubit femeia din visele mele” (p. 55). Altfel zis, Figaro este inițiat într-un curs bachelardian al poeziei reveriei și al erosului mistic eliadesc care declanșează transformări ale conștiinței și ale condiției umane.

Din moment ce starea de reverie din căminul de bătrâni se risipește, prin egocentrismul și emanciparea sa masculină, Orlando Bran revine în mediul din care tocmai a fost sustras temporar, în lumea jocurilor de măști, acum completate cu măștile din timpul pandemiei. Covidul reorganizează viața individului, îl izolează de societate, lăsându-l față în față cu teroarea nimicniciei sale, cu fricile, cu obsesiile, cu traumele personale, care, fără menajamente, îl chestionează. Derapajul dintre eu și sine scoate la iveală superficialitatea existenței și condiția omului desacralizat. În acest moment crucial, el are cel mai mult nevoie să transgreseze limitele realului și ale posibilului, oferindu-și șansă prin atingerea profunzimilor. Astfel, întâmplarea din clădirea 69 începe ușor să-i modeleze conștiința. Devenind mai atent la vocea imaginației, descoperă în cale femei ce exced limitele realului.

În apartamentul Hertei se organizează un eveniment cu ocazia zilei ei de naștere, în ciuda tuturor incertitudinilor și a fricilor de îmbolnăvire/de moarte, lansate pe seama pandemiei. Aici viața continuă cu pretextul că sunt protejați de măștile cu imprimeuri haioase, reprezentând chipuri ale liderilor mondiali ce informează despre dinamica pandemiei. În fața fricilor și a spaimelor, oamenii dintotdeauna au tratat râsul și hazul ca un fel de armă dacă nu de protecție, atunci de rezistență psihoemoțională, de amânare a înfrângerii, e „Așa cum afirmă tot Aristotel, oamenii au nevoie să-și joace condiția, exagerând în bine sau în rău, pentru a extrage de aici, la modul ritual, emoții (plăcere și tristețe) care le calmează pe cele adevărate (*catharsis*)” (Wunenburger, 2022, p. 82), în cazul nostru le atenuează tensiunea fricii față de incertitudine: „Am zis să înveselim atmosfera, răspunse Herta. E chintesența umorului nostru... Nu sunt ele clovnii de serviciu pe toate canalele

de televiziune? Merkel, Trump, Bolsonaro, Putin, Johnson, Macron etc.? E o legătură azi între politicieni, medici, coronavirus, adaugă ea râzând” (p. 108). În acest apartament, amenințările virusului se anulează odată cu masca decorativă, și oferă, acum, șansa defulărilor obsesiilor și „pofteilor” suprimate sub măștile de personalitate: „De când intrase în apartament, Orlando își dăduse seama că are de-a face cu o mascaradă în toată regula. (...) Avusese senzația de la început, că aici e un loc în care existența coronavirusului este banalizată. O interpretase ca pe o încercare de a se elibera de frică” (p. 129). În acest context, jocul măștilor cu adevărat îl surprinde, atenția îi este atrasă de grupul de femei, care-l impresionează fiecare în felul ei – **Herta**, una dintre fostele lui iubite, o proiecție feminină (amintește de Clody, din romanul eliadesc *Nuntă în cer*) ce organizează tot felul de distracții. E o ființă ludică, expansivă, precursora tuturor experiențelor senzoriale, pasionale. Grație insistenței acesteia, Orlando o va descoperi pe *Ligia* sufletului său, potrivit modelului erotic al domnului Pirandeli – o *doctoriță* curajoasă ce salvează viețile din „ghearele” covidului. Prin urmare, sexualitatea e o poartă spre erosul mistic și reveriile lui. A doua femeie, care-i trezește interesul, este **Alexandra** – extrem de feminină și senzuală, care atrage privirile tuturor bărbaților, dar repudiată imediat ce recunoaște că e transgender – „E vorba de un diagnostic medical. Noi suferim de o boală care se numește disforie de gen. Cantitatea de estrogen pe care o primește fătul-băiat în uter, de la mamă, este într-atât de mare încât el va deveni fată în corp de băiat” (p. 124). Recunoaștem proiecția hermafroditului din *Metamorfozele* lui Ovidiu, simțindu-se prinsă în capcana propriului corp aflat în conflict cu psihicul, trăiește în interior o luptă de dominare și de suprimare a unuia dintre instincte. În acest caz, autoflagelarea este singurul limbaj de comunicare dintre cele două dimensiuni ale personalității. Din cauza prejudecăților societății, ea/el este în dezacord cu sine, inhibându-i „inteligenta senzuală revelatoare”, după cum s-a exprimat bătrânul Pirandeli în prelegerile sale despre eros, și, odată cu ea, întreaga ființă creatoare. Oricare ar fi identitatea sexuală a individului, valoarea sa ființială este definită, în mare parte, de raportul afectiv-erotic cu *celălalt* care proiectează feminitatea/ masculinitatea sa interioară – *animus-anima* – „Ceea ce trebuie înțeles este că masculinul și femininul, odată idealizate, devin *valori*. Și reciproc, neidealizate, ce altceva sunt, dacă nu biete servituți biologice” (Bachelard, 2005, p. 90). Starea Alexandrei este o expresie a fracturării individualității prin acțiuni de auto-intimidare și auto-negare ca valoare umană, drept rezultat al excluderii din ceea ce noi, convențional, numim *normalitate*. Ceea ce pare că unele femei, din diverse motive, își simt „forța siderală” încătușată într-o suită de norme moral-religioase, obligațiuni și îndatoriri ce le suprimă deplina manifestare a „aspectului neomenesc al instinctului” (Harding, 2019, p. 147), dar pe care cercetătoarea Mary Esther Harding îl consideră totuși amenințător civilizației umane – „Izbucnirea instinctului feminin seamănă cu un fel de revărsare a inconștientului, care amenință să inunde toate valorile specific omenești pe care femeia părea să le aibă la nivel formal, când își controla viața prin standarde convenționale” (2022, p. 148). Cu toate acestea, Orlando se întrebă: „Ce caut eu în locul acesta? Și-a mai intervenit și

Serafita... [personaj hermafrodit, din nuvela cu același nume, *Séraphita*, de Honoré de Balzac (*n. a.*)]. Eu care-mi pun întrebările?... Care întorc lucrurile pe toate părțile... Răspunsul e simplu, inconștientul său nu gândea la fel. Emoțiile aveau alte resorturi logice. Iar reveria se hrănea din această supă veche” (p. 130).

Maia, fetița cu sindromul Down, e singura din apartament care ia în serios riscurile virusului și consecințele lui, responsabilizându-i pe alții – *poartă mască!*: „Gândirea Maiei nu descoperă, fără îndoială, America, dar e o formă arhaică de păstrare a elementelor de apărare. (...) Naturile feminine și copiii văd lumea intuitiv. Sunt naturi iubitoare, dar și temătoare” (p. 136); „Blândețea inocentă a fetei are, poate chiar darul de a mai împlânzi ceva din atrocitățile lumii, întruchipate de virusul chinezesc. Ea nu joacă teatru. E realitatea fără mască, dar care anunță cu inocența ei, masca realității care stă să vină, rece și nemișcată ca cyborgul apocalipsei” (p. 137). Copila amintește de altă funcție a feminității, cea dezvoltată prin simțul interior sau intuitiv. Prin naivitatea ei, exteriorizează fricile, spaimile, angoasele omenirii, adunate toate sub masca „salvatoare”, declanșând, astfel, instinctul de autoconservare atât de profund înrădăcinat în funcția arhetipală a femeii ocrotitoare, protectoare. Din adâncul propriei naturi, conștientizează că cei „purtători de moarte” trebuie ținuti la distanță, iar această obligațiune fundamentală nu se înlocuiește cu nevoia de a crea o impresie bună sau de a plăcea celui alt. Mai mult, această fetiță hipnotizantă (mediatorul dintre lumea inteligibilă și lumea sensibilă) este adoptată de **Victoria**, doctorița devenită mai târziu *marea zeiță* a lui Orlando, care-l va transcende dincolo de ambițiile personale și aventurile erotice. Pentru el, aceste ipostaze ale feminității relevă zone erotice ale psihicului uman care-l pun în încurcătură și-l scot din gândirea șablonată a societății, îi radiografiază dorințe latente: „Reveria lui erotică era dată peste cap de logica realității. Nu știa pentru a câta oară își spusese că totul nu e decât în capul nostru, eventual în creierul nostru sexualizat” (p. 127); „Introduc cu ei o altă cultură? Probabil! E un fragment prin care eroarea-încercare este îmbunătățită. Și dorește să fie recunoscută ca atare. Poate o eroare de acest fel să traseze omenirii o direcție nouă cu ajutorul tehnologiei viitorului” (p. 128).

Victoria este fiica doamnei Zenobia Manu, iar cea din urmă – fiica Ligiei, iubita „cerească” a domnului Pirandeli. Victoria seamănă leit cu bunica sa Ligia, reprezentată în tabloul din casa doamnei Manu, pentru că esența primordială a feminității dăinuie din generație în generație, din femeie în femeie, generată și păstrată de Sinele arhaic, sunt *una-în-ea-însăși*. Astfel doamna **Zenobia Manu** este doar ocrotitoarea casei, a „rădăcinilor” arhetipale, păstrate prin mirosul de iasomie ce se impregnează în structura interioară a ființei masculine ca un ghid spiritual în calea lui de purificare interioară și transformare a conștiinței. Concomitent, ea trăiește în două lumi – cea reală, rațională și cea arhaică, mitică, pentru a reinnoi efervescența feminității și memoria ei culturală. Bătrânica blândă și simpatcă nu se înspăimântă de virusul ucigaș *COVID-19*, care a bulversat și a înfiorat întreaga omenire. Pacea ei primordială se deschide invitatului drept o poartă spre reveriile iubirii prin abisalitatea imaginarului. În același timp, este limpede că aceste femei

sunt fațete și trepte ale feminității profunde ale protagonistului de care el se simte atras instinctual imediat cum intră în casa istorică a bătrânei. Florile de iasomie, oferite jurnalistului cultural să le ducă Hertei la aniversare, nu sunt decât un *dar magic* al unei bătrâne înțelepte din basme în itinerarul anevoios al eroului spre „împărăție” – unitatea primordială. Acceptându-le, fără să intuiască, Orlando imersează într-o dimensiune arhetipală și se inițiază într-un proces de individuație prin activarea *animei*. Este impresionat de această bătrână drăguță, binevoitoare, misterioasă, ospitalieră, pentru care simte un atașament afectiv matern și o curiozitate pentru istoria culturală a familiei ei. Mirosul abundent de iasomie, simbol al iubirii și al nunții în cultura hindusă, îl îmbrățișează și-i împlânzește egocentrismul viril. Treptat, pe măsura intensificării sentimentului de iubire dintre Orlando și Victoria, el va fi „smuls” din cadrul istoric și absorbit în spațiul paradisiac generat de sinergia eului cu natura instinctuală feminină: „Structurile lor poetice primitive nu încetează să ne părăsească niciodată. Reveriile erotice țâșnesc din niște arhetipuri. Nu știu dacă căutăm inconștient un model anume, poate al mamei, dar cred că trăim toată viața cu un proiect feminin. Iubim femeia din reveriile noastre. Femeile concrete nu sunt, în realitate, decât niște stimuli externi care vin în întâmpinarea lui. Orice noutate este o promisiune de întâlnire cu proiecțiile arhetipului reveriilor noastre erotice...” (p. 66-67). Altfel spus, eliberându-se din robia virilității prin reconcilierea feminității sale din interior, cea dintotdeauna, protagonistul devine o ființă liberă, integră: „devenind femeie câștiga libertatea față de femeie și față de tirania ei. Asumarea feminității duce la desăvârșire” (2016, p. 263-264), explică C. G. Jung în *Cartea Roșie*. Până la urmă, casa doamnei Manu reprezintă tărâmul reveriilor, al fantasmelor, al odihnei odihnitoare din calea istoriei. În așa fel, miturile, ritualurile arhaice izvorăsc în conștiința omului modern prin experiențe și reverii erotice. Aceste nevoi fundamentale de comunicare cu ființa nu apelează la filtrul rațional, ci la simțul interior sau intuitiv ce-l ajută pe personajul masculin să recupereze modelul arhetipal de conectare la istoria culturii, de exemplu, însușirea limbii grecești și consultarea manuscriselor *maestrului* Pirandeli: „Răsfoi cele două volume de limba elină și simți un fel de emoție. Era vorba de un tratat în toată regula. Un travaliu minuțios de câteva decenii, o adevărată operă, chiar dacă purta un titlu banal, *Manual de limba și cultura elină*. (...) Orlando intra, astfel, într-un fel de rol de casnic cultural și nu era rău. Dimpotrivă. O viață mai puțin egoistă e mai vie, mai diversă și te pune mai mult în valoare” (p. 325).

Cele trei femei, mama – fiica Victoria – fiica Maia, exprimă, ca și în cazul romanului *Domnișoara Christina*, de Mircea Eliade, cele trei niveluri ale psihicului uman explorat de personajul masculin în calea experiențelor sale interioare și etapele de integrare a femininului. Doamna Zenobia cucerește conștiința personajului cu materialele culturale ale soțului său, simțurile – cu parfumul năucitor de iasomie. Ca o bătrânică din basme apare în calea celui „rătăcit”, să-l primească în casă și să-i ofere o hartă inițiativă în lumea *esențelor*. Victoria este acea *esență*, femeie din vremurile străvechi – „o imagine a femeii așa cum bărbatul o poartă în sinea sa de o veșnicie” (Jung, 2011, p. 51), prin prezența sa mitică, sublimă, împlânzește omul

în condiția sa desacralizată, fiindu-i alături în procesul de maturizare interioară. E prototipul *zeiței fecioară*, care este „una-în-ea-însăși, acționează nu pentru că simte nevoia să fie pe placul altora, nu ca să mulțumească pe alții sau să fie aprobată – nici măcar de ea însăși –, nu din dorința de a se impune în fața cuiva, de-ai capta interesul sau iubirea, ci pentru că este adevărat ceea ce face” (Harding, 2019, p. 156) – („Viața ei avea, cu adevărat, sens. Se construise singură, era autonomă și instruită. Nu era o feministă, dar lupta pentru drepturile ființelor vulnerabile, ale femeilor agresate, ale pacienților, ale copiilor abandonati, ale animalelor etc. De altfel, din acest motiv înfiase și fata. Dincolo de toate, Orlando era atras de candoarea și feminitatea trupului ei încă inocent” (p. 290). În acest context, **portretul Ligiei** pare a fi Marea Zeiță, Marea Mamă, creatoare de tot ce sunt, Cea Care Știe Tot, este Sinele arhaic în jurul căruia gravitează toate celelalte personificări arhetipale – *bătrâna*, *anima fecioară*, *anima demonică*. Ea este ziditoarea acestui spațiu mitic de amazoane care nu completează personalitatea masculină, ci o substituie, sugrumând-o. De aceea, în acest lanț al transformărilor, rolul feroce îl are Maia, care, în relație cu Orlando, se manifestă ca o proiecție arhetipală a *animei* protagonistului, revărsată însă violent, ca o dezlănțuire a naturii feminine, „pentru că anima nu este o femeie, ci un spirit feminin al naturii, în care se regăsesc trăsăturile daimonice, non-umane ale zeiței Lunii, care îi oferă bărbatului experiența directă a Erosului non-uman în toată puterea lui, deopotrivă măreață și înfricoșătoare” (Harding, 2019, p. 55). Confortul stării de reverie, de beatitudine alături de Victoria, locul acesta atemporal, anulează, practic, barierele de protecție, de rezistență a masculinului în fața femininului, astfel, ființa i se cufundă lent în grota psihicului: „Orlando nu se efeminase, explică naratorul, și nu-și pierduse hormonii masculini. Doar că o parte a sufletului său devenise, pentru totdeauna, feminin. Nu putea să-și explice cum. Poate că în actul de conviețuire cu celălalt apare, în anumite condiții, un transfer. Mai ales când ești implicat atât de mult în viața lui. Un transfer masculin către feminin, și invers. Un proces imperceptibil de simbolizare” (p. 342-343). Însă odată cu descoperirea unei „gândiri mult mai profunde a istoriei omului” (p. 343), a unui extaz-capcană, *anima* cucerește tot mai mult teritoriu, devenind dominantă și isterică – *anima fecioară* trece în febra *animei demonice*: „Orlando își întoarce capul. Maia nu se lasă și-l urmări, înfigându-se în el ca o căpușă. (...) O recunoaște ca femeie?! Se lupta cu doi demoni. Pe de-o parte, cu vechiul său demon masculin, iar pe de altă parte, cu demonul confuz al vârstei ei, care-i luase o mână și i-o lipise de sânul crud. (...) Demonii făceau acum ce voiau din el” (p. 348). Scena ar reprezenta lupta erotizantă dintre instinctul feminin virulent al adâncurilor, forța Vieții, și eul lumii terestre, din contopirea cărora, se va naște *copilul divin*, omul nou ce primește viață din „înțelegerea dintre Suflet [femeia eternă] și Eu [bărbatul terestru]. Sufletul îi dă niște lecții: a răbdării, a tăcerii, a chinului, a sălbăticiei, a umilinței și îl obligă să devină serios, să ia drumul adâncului, să pornească la lucru, să purceadă la crearea Sinelui” (Bârlogeanu, 2013 p. 25). Parfumul halucinant din florărie, ca niște flăcări, mistuie conștiința masculină, contopind-o cu ființa casei de iasomie. Orlando simte în gură un gust ciudat de migdale, simbol al tainei, al unei

noi vieți obținute, potrivit ezoterismului Evului Mediu, prin virginitatea Fecioarei, e „Matricea originară, cea din care țâșnesc, în lumina revelației, Omul și Dumnezeu, contopiți” (Chevalier, 2009, p. 590). În acest mod, prin încălcarea interdicției de a intra neechipat corespunzător în sera florăriei, natura vulcanică a feminității îl coboară până în cea mai periculoasă zonă a abisalității în care erosul intră în conjuncție cu thanatosul, reprezentată printr-o stare delirantă, semiconștientă, de altfel ca cea a domnului Pirandeli, cândva închis în azilul de bătrâni și bântuit de fantasma și reveria Ligiei: „Când doamna Aurelia ajunsese în seră, Orlando de-abia mai respira. În gură simțea un gust ciudat de migdale. O greață teribilă îl cuprinsese, ca și cum ar fi înghițit toate dejecțiile lumii. Începu să delireze. Vedea peste tot femei cu măști negre. (...) Nici urmă de preot sau de prapur bisericesc. Ca niște menade, femeile se agitau înfierbântate, țipau, își smulgeau părul și îl strigau pe vechiul lui nume: *Pan!... Pan!... Pan!...*” (p. 351). În alchimia erotică, notează Nina Corcinschi, în *Narațiuni ale erosului*, erotismul este perceput drept „*stare-limită* aflată sub semnul vrajei, al iraționalului, este, dintre toți termenii nominalizați, cel mai indecibil și tranzitoriu, dar și mai generos: include bucuriile și suferințele vieții (sexualitatea și pasiunea, cu «actanții» săi: gelozia, plăcerea și suferința, angoasa și frica încălcării interdicției, conștiința păcatului) și tentațiile morții” (Corcinschi, 2019, p. 25). Unitatea primordială, astfel, va fi simbolizată de evocarea numelui Pan, care, potrivit *Dicționarului de simboluri*, nu este altceva decât „Totul lui Dumnezeu sau Totul vieții, Marele Tot” (Chevalier, 2009, p. 665). Încheierea procesului de individualizare coincide cu renunțarea la individualitatea sa masculină și contopirea cu Sinele, Marele Tot, simbolizat, în roman, prin casa de iasomie.

În cele din urmă, constatăm că romanul proiectează două planuri ce fluidizează subtil unul din altul – primul prezintă condiția omului modern în perioada pandemică de covid, starea dominantă de frică, confuzie, suspiciuni de conspirații mondiale. Pare că întreaga umanitate e în derivă. Omul se trezește izolat în propria casă ca într-un cavou, însingurat, față în față cu angoasele, temerile, disperările. Fără îndoială, e o celulă mobilă nimicitoare în care persistă riscul ca individul să fie strivit în orice moment, iar moartea lui, în contextul pandemiei, nu va fi decât o cifră pe panoul informativ al liderilor mondiali. De aceea, ca în romanul lui Ernesto Sabato – *Despre eroi și morminte*, Orlando va găsi ieșire din ființa sa rațională, sceptică, cinică, strecurându-se, printr-o ușă invizibilă, în dimensiunea abisalității, cel de-al doilea plan. Orlando renaște din resorturile imaginarii într-un *sens*, într-o „nuntă în cer” cu Ligia-Victoria, conectându-l la istoria culturii, prin reclădirea fundamentelor ascunse în adâncul inconștientului. În ciuda incertitudinilor, protagonistul țese o narațiune a erosului mitic, devenită treptat o peșteră de adăpost, de protecție, un uter matern, mai târziu însă, o capcană a propriului inconștient invadat de umbre și „demoni” ai psihicului. Lăsându-se împlânzit de prezențele angelice ale femeilor, instinctele naturii feminine totuși se dezlănțuie cu toată forța ca o furtună năucitoare, nestăvilită asupra conștiinței masculine, completând-o. Starea halucinantă, delirantă a lui Orlando, de la sfârșitul romanului, când este scos de femei din seră, denotă moartea omului empiric, rațional și renașterea lui simbolică într-o unitate primordială.

Referințe bibliografice:

BACHELARD, Gaston. *Poetica reveriei*. Traducere din limba franceză de Luminița Brăileanu. Prefață de Mircea Martin. Pitești: Editura Paralela 45, 2005.

BÂRLOGEANU, Lavinia. *Jung îndrăgostit de suflet. Sinele: între om, Dumnezeu și Diavol*. București: Nemira, 2013.

BUȘE, Ionel. *Femei de iasomie*. Prefață de Mihai Ene. București: Litera, 2022.

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain. *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Iași: Editura Polirom, 2009.

CORCINSCHI, Nina. *Narațiuni ale erosului*. Chișinău: Editura Cartier, 2019.

HARDING, Mary Esther. *Misterele femeii. Simboluri și ritualuri de inițiere de-a lungul timpurilor*. Cu o introducere de C. G. Jung. Traducere din limba engleză de George Arion. București: Editura Herald, 2019.

JUNG, Carl Gustav. *Cartea Roșie. Liber Novus*. Editată de Sonu Shamdasani. Introducere de Sonu Shamdasani. Prefață de Ulrich Hoerni. Traducere din germană de Viorica Nișcov. Traducere din engleză de Simona Reghintovschi. București: Editura Trei, 2016.

JUNG, Carl Gustav. *Civilizația în tranziție*. Traducere din germană de Adela Motoc și Christina Ștefănescu. București: Editura Trei, 2011.

WUNENBURGER, Jean-Jacques. *Imaginarul*. Traducere de Dorin Ciontescu-Samfireag. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Ionel Bușe. Craiova: Editura AIUS, 2022.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CONSIDERAȚII PRIVIND CARACTERUL ARBITRAR VS NON-ARBITRAR AL SEMNULUI LINGVISTIC

Stella HÎRBU

Lector universitar

E-mail: stella.hirbu@ase.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1896-628X>

Academia de Studii Economice din Moldova

Considerations on Arbitrariness vs Non-arbitrariness of Linguistic Sign

Abstract

This article focuses on issues related to the arbitrary and non-arbitrary nature of the linguistic signs (monolexical and polylexical), the types and cases of linguistic motivation and the criteria of lexical denomination. Several issues regarding to stable polylexical units have been analysed from the motivational perspective: the genesis, existence and use of linguistic signs, whose signifiers are expressed by stable polylexical units, two types of semantic motivation (metaphorical motivation and symbol-based motivation) and intertextuality as a specific type of motivation. In the course of its history, each figurative expression has undergone its own evolution. In this context, the task of linguistic research is not only to identify the productive motivational links that affect the functioning of figurative expressions in actual discourse, but also to describe their true etymology.

Keywords: linguistic motivation, inner form, linguistic sign, signifier, signified, types of motivation, stable polylexical unit.

Rezumat

Articolul de față abordează aspecte ce țin de caracterul arbitrar vs non-arbitrar al semnelor lingvistice (monolexicale și polilexicale), tipurile și cazurile de motivare lingvistică și criteriile de denotație lexicală. Din perspectiva motivațională sunt analizate mai multe aspecte referitoare la unitățile polilexicale stabile: geneza, existența și utilizarea semnelor lingvistice, a căror semnificație este exprimată prin unitate polilexicală stabilă (UPS), două tipuri de motivație semantică (motivația metaforică și motivația bazată pe simboluri) și intertextualitatea ca tip specific de motivație. Fiecare expresie figurativă a cunoscut o evoluție proprie în decursul istoriei sale. În această ordine de idei, sarcinile cercetării lingvistice constau nu doar în a identifica legăturile motivaționale productive care afectează funcționarea expresiilor figurative în discursul propriu-zis, ci și în a descrie adevărata etimologie.

Cuvinte-cheie: motivație lingvistică, formă internă, semn lingvistic, semnificat, semnificant, tipuri de motivație, unitate polilexicală stabilă.

Problema privind caracterul arbitrar și non-arbitrar al semnului lingvistic se află tot mai mult în atenția lingvisticii contemporane. În ultimul timp au fost efectuate noi studii, rezultatele cărora își regăsesc reflectare în diverse monografii, dicționare motivaționale și în multiple articole științifice dedicate cercetării acestei probleme, cu o insistență majoră pe panta creării unei noi discipline lingvistice – lingvistica motivațională. Subiectul abordat este asigurat printr-un suport major de materiale de onomasiologie, semasiologie, istoria limbii, lexicologie, frazeologie, morfologie etc. Posibilități suplimentare pentru investigații mai profunde în domeniul teoriei motivației sunt oferite, printre altele, și de metoda inovatoare de redactare și interpretare a *hărților lingvistice motivaționale* cuprinse în *Atlasul limbilor Europei* [*Atlas linguarum Europae*], aflat sub egida UNESCO și a Uniunii Europene, și în *Atlasul lingvistic romanic* [*Atlas linguistique romane*], de asemenea, un proiect internațional, care oferă o „tipologie” riguroasă a limbilor vorbite în Europa în temeiul constatării universalităților, deci, a unei „mentalități comune” a vorbitorilor de diferite limbi (Saramandu, Nevaci, 2007, p. 221-228).

Punctul de plecare al articolului de față îl constituie, în primul rând, cercetările întreprinse până în prezent de cei mai renumiți lingviști. În lucrare sunt abordate aspecte ce țin de caracterul arbitrar vs non-arbitrar al semnelor lingvistice (monolexicale și polilexicale), de tipurile și cazurile de motivare lingvistică și de criteriile de denotație lexicală. Din perspectiva motivației, sunt analizate geneza, existența și utilizarea semnelor lingvistice a căror semnificație este exprimată prin unitatea polilexicală stabilă (UPS), două tipuri de motivație semantică (motivația metaforică și motivația bazată pe simboluri) și intertextualitatea ca tip specific de motivație.

Problema caracterului arbitrar și non-arbitrar al semnului lingvistic a preocupat și continuă să preocupe lingviști din întreaga lume, precum și cercetători autohtoni, printre care: V. Pavel (1966, 1983, 1993), A. Eremia (1970, 2004), A. Ciobanu (1987), Gh. Popa (2007), A. Savin-Zgardan (2011, 2014) ș.a. Unitățile frazeologice și polilexicale stabile au fost cercetate sub aspectul motivației de către cercetătorii Gh. Colțun, Gh. Popa, A. Savin-Zgardan. Investigând domeniul onomasiologiei, cercetătorii V. Pavel și A. Eremia au abordat unele aspecte și probleme referitoare la procesul denotației în onomastică și tipuri de motivație (etimologică, lexical-semantică, derivatologică) în toponimia românească. În acest context, vom menționa aportul cercetătorului V. Pavel în domeniul menționat, și anume: a realizat cercetări privind raportul dintre motivant și motivat și tipurile motivației lexicale, principiile și mijloacele denotației, dinamica procesului denominativ și spațiul de răspândire a fenomenului dat.

Problema *semnului lingvistic* a fost și rămâne a fi centrală în lingvistica modernă. Prin faptul că oamenii comunică și se înțeleg între ei cu ajutorul gesturilor, cu ajutorul limbii vorbite și scrise, cu ajutorul unor semne convenționale constituite în anumite forme de semne sau de modele structurale,

semnul devenind purtătorul informației. În procesul comunicării, cuvântul rostit, deci semnul lingvistic, nu este altceva decât un semnal care, atunci când este perceput de interlocutor, poate provoca sau nu în mintea acestuia un înțeles, condiționat de cunoașterea unui anumit cod, fără de care comunicarea este imposibilă.

Legătura directă dintre un semn lingvistic (cuvânt) și sensul său, considerată pierdută, după Babilon, și abordată din diverse perspective, este tema care traversează întreaga tradiție lingvistică occidentală. Pentru Aristotel cuvântul nu este un fenomen natural (*physei*), el este pur convențional (*thesei*). „Numele nu dobândește existență decât în momentul când devine simbol, semnul devenind un obiect. Acest semn trebuie să depășească conștiința individuală pentru a deveni o reprezentare colectivă” (Deely, 1990, p. 31). Astfel, punctul de vedere al lui Aristotel, conform căruia semnul lingvistic funcționează grație unei convenții între oameni, și nu grație naturii, a fost precizat și aprofundat de către lingvistul elvețian Ferdinand de Saussure.

Pentru Ferdinand de Saussure, considerat unul dintre fondatorii semioticii, semnul dispune de două laturi reunite printr-o relație arbitrară, adică nemotivată (convențională): imaginea sonoră (expresia fizică) a semnului (semnificant) și conceptul, deci ideea exprimată de semn (semnificat). Legătura cu obiectul realității evocat se află în afara semnului. În opinia lingvistului elvețian, semnificantul „este imaginea semnului așa cum o percepem noi – semnul de pe hârtie sau sunetul; semnificatul este conceptul mental la care se referea acesta; concept care este mai mult sau mai puțin comun tuturor membrilor aceleiași culturi, care împărtășesc aceeași limba” (Ferdinand de Saussure, 1998, p. 98).

Ferdinand de Saussure afirmă în mod explicit faptul că natura semnului este arbitrară, în lucrarea *Curs de lingvistică generală*. Astfel, ideea de *soră* nu are nicio legătură internă cu suita de sunete *s-o-r-ă*, care îi servește drept semnificant, ar putea fi reprezentat și prin oarecare altul. În acest context, diferențele dintre limbi și însăși existența unor limbi diferite reprezintă dovada: semnificantul *boeuf* „bou” are ca semnificant structura *b-œ-f*, în franceză, și *o-k-s* (Ochs), în engleză. Ferdinand de Saussure susține că semnificanții sunt impuși de comunitatea lingvistică de care aparțin și nu pot fi schimbați la întâmplare. În acest context, noțiunea de *arbitrar* necesită o precizare. Aceasta nu trebuie să sugereze ideea că semnificantul depinde de libera alegere a subiectului vorbitor, căci el nu poate schimba nimic în legătură cu un semn. Odată ce a fost acceptat de entitatea lingvistică, semnul lingvistic este *nemotivat*, adică *arbitrar*, dar numai „în raport cu semnificantul cu care nu are nicio legătură naturală în realitate” (*ibidem*, p. 101).

Lingvistul francez Émile Benveniste remarcă faptul că legătura dintre semnificat și semnificant nu este arbitrară, ci, dimpotrivă, este necesară și extrem de strânsă. Arbitrarul constă în faptul că un anumit semn, și nu altul, e aplicat unui anumit element al realității, și nu altuia. Semnificatul *bou*, în conștiința vorbitorului, se

identifică neapărat cu așa-numitul complex sonor – semnificantul – *beuf*. Simbioza dintre semnificat și semnificant este atât de strânsă, încât noțiunea *bou* reprezintă, într-un fel, „sufletul” imaginii acustice a cuvântului *bou*. Lingvistul afirmă că „aceste elemente sunt imprimate împreună în conștiința noastră și așa împreună sunt sesizate în orice împrejurare” (1966, p. 92).

Opinia, potrivit căreia semnele lingvistice nu sunt mereu arbitrare, este susținută de mai mulți lingviști, printre care și lingvistul Adam Schaff, care afirmă că: „Absolutizarea caracterului arbitrar al semnului limbii nu este posibilă, deoarece în limbă există și o tendință de motivare a cuvintelor, iar între concept și denotatum nu apare o legătură arbitrară” (1966, p. 303). În această ordine de idei, lingvistul A. Ciobanu (1987), consideră că, în momentul creării acestora, cuvintele au avut o explicație, deci erau motivate, iar legătura dintre cuvintele motivate și cele de bază s-a pierdut în urma modificărilor fonetice și semantice, suportate de ultimele.

Ideea privind caracterul arbitrar al semnelor lingvistice poate fi combătută prin faptul că în limbă, așa după cum a sesizat și autorul lucrării *Curs de lingvistică generală*, există categorii motivate – onomatopeele și interjecțiile. Discipolul lui Ferdinand de Saussure, Charles Bally, demonstrează caracterul non-arbitrar al semnului lingvistic prin semnificat, deci, ceea ce Saussure numea *motivare absolută*. Un caracter absolut motivat îl dețin interjecțiile (of!, vai! etc.), deoarece acestea exprimă mai exact senzații sau stări psihice ale omului, și onomatopeele (trosc, pleosc etc.), ce redau sunetele și zgomotele din natură sau semnalele emise de animale și de păsări. Spre deosebire de interjecții, onomatopeele intra în componența unor expresii și sunt folosite cu sens figurat – *a cădea cu tronc* – cu semnificația de „a-l plăcea”; aproape toate onomatopeele au derivate: *a ciripi*, *a țopăi* etc. Motivarea explicită sau *relativă* (după Saussure) se referă la cuvintele care posedă o formă internă perceptibilă prin intermediul unui alt semn. Din categoria acestora, fac parte cuvintele derivate care conțin o motivare analogică celei gramaticale, spre exemplu, lexemul *bun* este nemotivat față de cuvântul *bunătațe*, care nu apare arbitrar, deoarece îmbinarea morfemelor este determinată; sau cuvintele *cititor*, *învățător* etc., motivate prin verbele *a citi* și, respectiv, *a învăța*, precum și cuvintele compuse: *Wasserfall*, *waterfall*, *vodonad* (*casadă*), al căror sens rezultă din sensul elementelor componente: *apă* și *cădere*. În acest context, ne alăturăm indiscutabil opiniei lingvistului Jean Philippe Dalbera, care afirmă că „Trăsătura *motivată* și trăsătura *arbitrară* ale semnului nu sunt nimic altceva, în definitiv, decât descrierea a două stadii succesive ale dezvoltării semnului” (*apud* Saramandu, Nevaci, 2007. p. 222).

Semnele lingvistice analizabile în plan semantic formează un alt tip de formă internă. Pe baza principiului asocierii, motivarea este extinsă extrem de mult prin categoria implicită. Savantul are dreptate când afirmă că este vorba de analiza conceptului potrivit trăsăturilor sale caracteristice și prin asocierile cu alte elemente, cu trăsături ale altor concepte (Bally, 1950, p. 200). Prin raportări asociative, ele au la bază o figură de stil. Spre exemplu, în loc să se

utilizeze un cuvânt nou pentru a desemna un aparat de gimnastică peste care se fac sărituri, s-a folosit prin metaforă cuvântul *cal*. Acest lexem are formă internă, întrucât aici putem observa raportul de asociere. Întrebuințarea sensului figurat al unui lexem, în locul celui neutru corespunzător, denotă prezența motivării. Cercetătorul V. Pavel, analizând problema de față, menționează că, pentru un lingvist, determinarea rolului pe care o are forma internă în procesul creării unei noi unități lingvistice, prezintă o mare importanță. Motivarea denominației este strâns legată de procesul de cunoaștere. Semnificantul este legat de realitate prin relații de reflecție și de denotare. Fiind una din primele etape ale actului denominativ, reflecția reprezintă o premisă esențială pentru subiectul vorbitor, pentru crearea cuvintelor sau a îmbinărilor de cuvinte și memorizarea lor. Însă semnificatul se bazează pe imaginea senzorială. La nivel de cunoaștere senzorială, obiectul este reflectat în conștiința subiectului vorbitor, care îl denumește printr-o formă concret-individuală. La trecerea de la reflectarea senzorială la cea rațională are loc deplasarea imaginii obiectului în noțiunea despre obiect (Pavel, 1983, p. 24). La etapa respectivă, se analizează rolul asocierilor la nivel de imagini. În timpul asocierii, imaginea noului obiect, fixată în conștiința umană după prima cunoaștere a obiectului din realitate, sugerează mental imaginea unui alt obiect, cunoscut anterior, pentru care există deja o denumire. Comparând obiectele, subiectul vorbitor identifică, de fapt, o trăsătură comună a lor. Anume acest indiciu motivant servește drept bază pentru comparare și devine semn distinctiv sau caracteristică specifică a motivației, (de ex., *sfecliu* de la *sfeclă* – indiciu al culorii) (*ibidem*, p. 26). Prin urmare, cuvântul denumește numai una dintre însușirile mai pregnante ale obiectului și niciodată obiectul în întregime. Astfel, se găsește și numele lucrului care va servi pentru desemnarea realității nou-apărute (Pavel, 2003-2004, p. 419). Noțiunea abstractă despre forma internă este o indicație privind prezența motivării la apariția semnului lingvistic nou. Așadar, la baza motivației se află reflectarea unui indiciu.

În cele ce urmează, dorim să reflectăm asupra problemei motivației semnului lingvistic, exprimat de un semnificant polilexical, precum locuțiunile sau unitățile frazeologice, în special structurile comparative stabile, care conferă mesajului o doză mai mare de expresivitate, fiind utilizate ca sinonime pentru lexicul lipsit de orice coloratură expresiv-afectivă. Comp.: *a se potrivi ca nuca de perete* sau *ca musca-n lapte*; *a plânge cu lacrimi de crocodil*; *a trăi ca peștele în apă*; *a trăi (sau a o duce, a se zbate etc.) ca peștele pe uscat*; *câtă frunză și iarbă* etc. Aceste unități lexicale, în continuare, sunt denumite printr-un termen generic, propus și introdus în lingvistica moldovenească de cercetătoarea A. Savin-Zgardan, – unități polilexicale stabile (UPS). Cercetările UPS din perspectiva motivației par a fi destul de captivante și provocatoare, deoarece unitățile menționate au „un farmec aparte, fiind apreciate de vorbitori, grație valorilor semantice și stilistice inedite, pe care le comportă” (Condrea, 2012). În procesul vorbirii, UPS, având o structură sintactică

stabilă cu o valoare semantică comparativă, nu sunt nou-create, ci reproduse. Cu referire la unitățile lexicale sus-numite, cercetătorul german W. Fleischer subliniază că astfel de structuri comportă un pronunțat caracter comunicativ-expresiv și sunt frecvent utilizate în vorbire (1982, p. 110).

De aceeași opinie este și lingvistul român Stelian Dumistrăcel, care distinge, pe lângă frazeologisme (drept „copii ale realității, ce denumesc obiectul din realitatea obiectivă) și unități stabile „imaginare”. Cele din urmă au apărut, în opinia cercetătorului, datorită necesității în limbă de mijloace afective, expresive, acestea fiind, în momentul nașterii, figuri de stil propriu-zise cu valoare conotativă, menirea cărora constă în exprimarea atitudinii vorbitorului față de obiectul respectiv din realitatea înconjurătoare (Dumistrăcel, 1980, p. 136-138).

Specificul unităților lexicale stabile se asociază cu mai mulți factori lingvistici și extralingvistici, dintre care cei determinanți pot fi considerați forma internă a expresiei stabile, interpretată ca imagine vizual-senzorială și conceptuală și ca modalitate de organizare semantică a UPS, având proprietatea de a opera cu tropi, cu memoria etimologică, cu contexte culturale etc.

Cercetătorii, preocupați de problema în cauză, fac distincție între motivația sincronică și cea diacronică a semnificațiilor expresiilor menționate anterior, subliniind că motivația, ca formă internă, trebuie luată în considerare și studiată atât în plan sincron, cât și diacronic (etimologic). Motivația etimologică reprezintă forma internă a unei expresii stabile în momentul în care aceasta a fost creată și, de aceea, poate fi adesea interpretată greșit, în timp ce motivația sincronică se bazează pe o reprezentare prin asociere și imagine a formei interne a expresiilor fiind mai transparentă și mai clară. Luând în considerare faptul că motivația sincronică a unei expresii idiomatice nu coincide adesea cu etimologia adevărată a expresiei respective, cercetătorul St. Dumistrăcel argumentează necesitatea studiilor diacronice (deci etimologice) privind forma internă a UPS: „astfel de preocupări duc inevitabil, dar benefic, la istoria limbii, a diferitelor elemente și structuri ale vocabularului acesteia. Or, dacă, după cum menționa Constantin Noica, „orice cuvânt este o uitare”, situație din care poate fi scos, deoarece cuvântul vechi, expresiv, „trebuie să aibă biografie, adică trebuie să i se fi întâmplat ceva...”, atunci „întâmplările” din viața idiotismelor prezintă un interes sporit „mai ales când reflecțiile despre sensul lor sunt rezultatul unor confruntări de spații geopolitice și culturale...” (Dumistrăcel, 2001, p. 7).

În cele mai multe cazuri, pentru funcționarea unei expresii idiomatice, deosebit de importantă este motivația sincronică, adică modul în care majoritatea vorbitorilor construiesc intuitiv punțile motivaționale. Cu toate acestea, în cazuri excepționale, o anumită UPS figurativă poate prezenta restricții de utilizare, care pot fi explicate doar prin abordarea istoriei sale, adică această expresie idiomatică nu poate fi utilizată în contexte care nu sunt compatibile cu originea ei etimologică, chiar și atunci când vorbitorii nu cunosc etimologia. În astfel de cazuri, memoria etimologică (deci contextul

sociocultural) a unei anumite unități figurative este extrem de importantă. Spre exemplu, dezvoltarea infrastructurii căilor ferate în provinciile din România a dat naștere unor expresii frazeologice celebre în spațiul românesc, printre care și UPS *a avea o clasă mai mult decât trenul*. E cunoscut faptul că, în paralel cu evoluția căilor ferate, în România se introducea învățământul obligatoriu de patru clase. La acea vreme, trenul fascina populația în aceeași măsură în care o face tehnologia modernă în zilele noastre. Așadar, a avea patru clase, adică mai mult decât trenul, care, în mod obișnuit, avea doar trei clase, constituia apogeul progresului, fiind o mare mândrie. Inițial, expresia frazeologică avea conotații pozitive, doar cu nuanțe ușor ironice, desemnând avansul omului de rând față de tehnologia de vârf a epocii. Începând însă cu noile reforme ale educației din a doua jumătate a secolului trecut, legate de startul campaniei de alfabetizare a societății românești, sintagma în cauză a căpătat o nuanță peiorativă, desemnând persoanele care nu aveau prea multă școală, în comparație cu noile generații. Mai târziu, odată cu generalizarea învățământului liceal de 10 clase, circulația expresiei se reduce până aproape la dispariție.

În această ordine de idei, *Teoria limbajului figurativ convențional* (TLFC), dezvoltată de Dobrovolski și Piirainen, reprezintă un cadru teoretic destul de relevant. În centrul acestei teorii se situează ideea potrivit căreia unitățile lexicale figurative diferă de unitățile nonfigurative prin semantica lor, deoarece planul lor de conținut constă atât în sensul lexicalizat al unității figurative convenționale, cât și în „ampretele” relevante din punct de vedere lingvistic ale imaginii subiacente. Principalele postulate ale TLFC constau în următoarele: unitățile lexicale figurative, ca lexeme frazeologice, dispun de caracteristicile lor constitutive:– polilexicalitate (adică sunt formate din mai multe cuvinte),

– stabilitate (adică nu sunt produse, ci reproduse cu aproximativ aceeași formă și același sens) și

– caracter idiomatic (ce denotă că sensul expresiei nu rezultă din sensurile inițiale ale elementelor constitutive, adăugate unul altuia, ci că UPS are un sens nou, diferit de acestea).

Structurile polilexicale stabile figurative pot fi interpretate la două niveluri conceptuale diferite: (1) la nivelul sensului său propriu, care stă la baza formei sale interne, și (2) la nivelul sensului său figurat, numit și sens lexicalizat. Componenta imaginară a unei UPS figurative are rolul de „punte” semantică între cele două niveluri. Vom preciza însă că ceea ce se înțelege prin componenta de imagine nu este nici etimologia, nici imaginea originală, ci amprente ale unei imagini relevante lingvistic, comprehensibile pentru majoritatea vorbitorilor. În acest sens, imaginea este o verigă conceptuală suplimentară care mediază între interpretarea propriu-zisă fixată în structura lexicală a UPS și sensul lexicalizat al celei din urmă (Dobrovolski, Piirainen, 2018, p. 8-9).

În continuare, vom pune în discuție câteva tipuri de motivație a unităților polilexicale stabile.

În conformitate cu *Teoria limbajului figurativ convențional* (TLFC) se pot distinge patru tipuri de motivație: *motivația semantică*, *motivația sintactică*, *motivația bazată pe cunoștințe textuale* și *motivația bazată pe indici* (*ibidem*, p. 10). Dat fiind faptul că majoritatea UPS figurative sunt motivate semantic prin asocieri și imagini, vom supune discuției acest tip de motivație, făcând astfel distincție între două tipuri principale de motivație semantică: motivație metaforică și motivație bazată pe simboluri. Diferența dintre motivația metaforică și motivația bazată pe simboluri constă în faptul că prima implică ideea unui anumit tip de similitudine între entitatea codificată în forma internă și entitatea denotată de UPS cu sensul său lexicalizat, pe când cea de-a doua exploatează anumite convenții culturale bazate pe capacitatea obiectelor materiale de a reprezenta o entitate nematerială.

În cadrul acestui studiu, vom aborda și al treilea tip de motivație, care nu este pur semantică, și anume intertextualitatea. În continuare, ne vom concentra asupra acestor trei tipuri principale de motivație a UPS.

Legăturile motivaționale relevante pentru UPS motivate prin metafore pot fi explicate cel mai ușor fie la nivelul supraordonat al metaforei conceptuale, adică la nivelul modelului metaforic abstract, fie la nivelul de bază al categorizării, care este codificat în structura lexicală a unei expresii. Astfel de cazuri ale motivației se numesc metafore bazate pe cadru (*frame-based metaphor*). Unitatea polilexicală figurativă ***a arunca/zvârli (cu) praf în ochii cuiva*** cu semnificația de „*a încerca să înșele pe cineva, creând iluzia că lucrurile sunt altfel decât cele din realitate, adică a induce în eroare sau a trăda pe cineva cu bună știință*”, este motivată prin metafora conceptuală abstractă *înșelăciunea* cu sensul de „*tulburare a vederii*”. Împreună cu alte UPS, de exemplu, ***a tulbura apele*** cu semnificația de „*a face lucrurile mai confuze prin întunecarea lor pentru a induce în eroare pe cineva*” sau ***a pescui în apă tulbură*** cu sensul de „*a profita de o situație încordată sau confuză pentru a trage foloase personale*” etc., formează un model metaforic bine dezvoltat.

Următoarea expresie prezintă interes, deoarece ilustrează cazul în care componenta de imagine nu este neapărat identică cu sensul propriu al expresiei. Astfel, UPS ***a arunca prosopul*** cu sensul lexicalizat de „*a ceda/abandona o competiție sau încercările de a realiza ceva pentru că a fost prea dificil*”, și „*a recunoaște înfrângerea*”, provine din boxul profesionist modern și din regulile acestuia, care au fost stabilite la sfârșitul secolului al XIX-lea. Era o practică obișnuită ca antrenorul adversarului să arunce prosopul în ring ca un semnal în timpul unei runde în curs de desfășurare pentru ca arbitrul să oprească atacul și pentru a se recunoaște învins și a renunța la luptă. Motivația contemporană a acesteia se bazează pe acțiunea simbolică de a arunca un prosop în ring.

Comp.: „*Ponta a aruncat prosopul înainte să ne explice despre ce era vorba. Așa că, în oricare dintre variante, Premierul iese rău. Ori proiectul era corect, și atunci, renunțând la el, dovedește pentru a mia oară lașitate și inconsecvență.*” (Covrig, 2013).

Expresiile idiomatice de acest tip pot fi considerate cazuri-limită între motivația metaforică bazată pe frame (cadru) și cea simbolică. Pe de o parte, sensul lexicalizat se bazează pe o cartografiere metaforică a unui domeniu sursă (box sau luptă) pe un domeniu-țintă. Pe de altă parte, cadrul-sursă conține un cadru motivat simbolic, prin urmare, prosopul în sine poate fi considerat simbolul înfrângerii (sau, mai precis, al recunoașterii înfrângerii) – totuși, doar în cadrul domeniului conceptual al boxului sau al luptei. În ansamblu, sensul lexicalizat al UPS în cauză a luat naștere în două etape. În prima etapă, acțiunea fizică de a arunca prosopul a fost reinterpretată metonimic ca o acțiune simbolică indicând recunoașterea înfrângerii. În a doua etapă, această structură conceptuală a fost reinterpretată metaforic în sensul abandonării încercărilor ulterioare de a realiza ceva, pentru că a fost prea dificil.

În această ordine de idei, drept exemplu al motivației metaforice a UPS bazată pe cadru (frame), venim cu o altă expresie frazeologică, folosită și ea destul de des, *a drege busuiocul* cu sensul lexicalizat de „*a repara o situație sau o greșeală, a îndrepta o gafă sau a salva aparențele*”. Conform reputatului lingvist ieșean Stelian Dumistrăcel (2001, p. 65), expresia figurativă avea inițial forma *a drege cu busuiocul* din care se desprinde motivația ei: „... în domeniul gastronomic putem afla unul dintre sensurile de bază ale verbului (*a drege*, «a îndrepta ceva stricat». Este vorba de vin; dacă butoiul în care a fost pus nu era curat, acesta [vinul] se «întinde», se «îmbăloșează». Într-o asemenea situație, băutura se răvășește și gustul îi este «aranjat» cu ajutorul a diferite plante, printre care și busuiocul.” În acest fel, abia după ce vinul era „dres cu busuioc”, putea fi pus în vânzare. Deci, motivația acestei expresii se bazează pe corespondența conceptuală dintre *cadrul-sursă*, care presupune metoda sau mai degrabă șmecheria folosită în vinificație, și *cadrul-țintă* de a repara o gafă/greșeală la figurat, în alte contexte.

Comp.: „*Strachina plesnise sub călcătura mea voinicească. Nu numai că mă simțeam vinovat, dar nici măcar nu știam cum aș fi putut drege busuiocul.*” (Paraschivescu, 2011).

Aceste exemple demonstrează că, din punct de vedere lingvistic, componenta de imagine relevantă nu este identică nici cu interpretarea literală a lanțului de cuvinte subiacente, nici cu imaginea inițială reconstruită etimologic. Doar anumite indicii motivante ale acestei imagini se păstrează și sunt preluate de planul de conținut al expresiei idiomatice.

În cazul UPS cu motivație bazată pe simboluri, cunoștințele culturale relevante se extind la un singur component, și anume la conceptul care stă la baza expresiei figurative, și nu la UPS în ansamblu, cum este cazul motivației prin metaforă. Componentele-cheie simbolice ale UPS au o autonomie semantică clară. Legătura motivațională dintre interpretarea propriu-zisă și cea

figurată a acestor componente este stabilită de cunoștințele semiotice despre simbolul cultural în cauză, în special, de semnificația acestuia în sisteme de semne relevante din punct de vedere cultural. Astfel, spre exemplu, în UPS *a fi flămând ca un lup* sau *a avea foame de lup* cu semnificația „a fi foarte flămând”, conceptul de *lup*, cu funcțiile sale simbolice *foame și lăcomie*, joacă rolul principal în motivarea semantică a UPS în cauză. Acest lucru este în concordanță cu funcțiile simbolice ale lupului, care sunt ancorate în diverse coduri culturale de la basmele și poveștile populare despre lupul periculos, devorator de oameni, la credințele populare despre vârcolaci, și de-a lungul istoriei, din antichitate și până în zilele noastre. Astfel, pentru interpretarea expresiilor figurative prezentate, ar trebui să recurgem la cunoștințe, precum înțelegerea simbolizării, care se ascunde în spatele conceptului *lup*. În cele mai multe cazuri, procedeele semantice, care stau la baza motivației bazate pe simboluri, constituie o trecere metonimică. Astfel, pentru interpretarea expresiilor figurative prezentate, ar trebui să recurgem la cunoștințe precum înțelegerea simbolizării care se ascunde în spatele conceptului *lup*. În cele mai multe cazuri, procedeele semantice care stau la baza motivației întemeiate pe simboluri constituie o trecere metonimică.

Intertextualitatea, ca un tip special de motivație, este extrem de semnificativă, având în vedere temeiul cultural al expresiilor polilexicale figurative, căci, după cum afirmă cercetătoarea L. Zbanț, interpretarea informației codificate în text este strâns legată de o societate concretă, căpătând efecte neașteptate, originale în extensii spre alte culturi și societăți (2014, p. 383). În prezentul articol, prin intertextualitate se înțelege relația dintre o unitate lexicală figurativă și un text deja existent ca fiind originea sa istorico-culturală. Prin urmare, în cadrul lucrării de față, vom examina mai îndeaproape acest fenomen, încercând să răspundem la întrebarea în ce măsură intertextualitatea oferă legături motivante în plan sincron. Multiple expresii idiomatice pot fi considerate ca fiind motivate concomitent de intertextualitate și de un anumit cadru (frame) sau simbol cultural. Cu toate acestea, există expresii frazeologice în care putem presupune că motivația intertextuală oferă singura posibilitate de a da sens expresiei, adică de a stabili legătura motivațională dintre forma internă și sensul lexicalizat al UPS. Comprehensiunea asupra unor astfel de UPS necesită competențe și cunoștințe speciale de ordin enciclopedic, etimologic, etno- și psiholingvistic etc., care pot contribui la decodarea UPS. Pentru exemplificare, ne vom referi la expresia *calul troian*, cu rădăcini adânci în antichitatea grecească. Străbătut secolele, expresia idiomatică în cauză și-a păstrat forța sugestivă în exprimarea sa concentrată și esențializată, presupunând un anumit tip de comportament. În limbajul actual, această UPS face trimitere la un mijloc perfid folosit pentru subminarea cuiva, la o stratagemă vicleană, adoptată în raport cu un adversar, la rezolvarea unei situații printr-un șiretlic, fiind folosită în cele mai diverse contexte în domeniu politic, în mass-media etc.

Comp.: „Lukașenko a declarat că el și Putin vor discuta cu privire la efortul de integrare a țărilor lor într-un stat unional supranațional. Discuțiile pe această temă durează de ani de zile și sunt văzute de opoziția din Belarus ca un «cal troian», pentru o anexare de facto a țării lor de către Rusia.” (Marina, 2022).

Expresia *calul troian* este foarte bine cunoscută în prezent în domeniul informaticii, fiind un program distructiv, dotat cu funcția de amenințare ascunsă, care afectează funcționalitatea aplicațiilor instalate pe computerul-țintă de atac. Expresia idiomatică este fie opacă pentru vorbitori, fie motivată de intertextualitate, căci motivația semantică a ei poate fi exclusă. Aceasta este motivată printr-o istorisire din antichitate ce se află în spatele ei, chiar dacă această istorie poate să nu fie conștientizată mental în toate detaliile sale de către fiecare interlocutor. Homer relatează în „Odiseea”, precum și Virgiliu în „Eneida” că, după moartea lui Hector, Ulise /Odiseu, rege în Itaca, protagonist al epopeii „Odiseea”, a dispus să se facă un cal uriaș de lemn, declarat drept ofrandă adusă zeilor, pentru a le asigura o călătorie sigură înapoi spre Grecia. Troienii au târât calul în interiorul orașului lor, fără să realizeze că acesta era plin de soldați greci, care au coborât noaptea din interiorul calului, au ucis gărzile și au deschis porțile cetății, căreia i-au dat foc (Lăzărescu, 1992, p. 88). Această expresie, cu sensul unui pericol masiv și iminent, a devenit proverbială încă din antichitatea romană.

În aceleași împrejurări istorice, își are originea și o altă expresie din limba latină, care a rezistat timpului, fiind folosită de Vergiliu în „Eneida” – „*Timeo Danaos et dona ferentis*”, al cărei sens este de amenințare ascunsă sub aparența bunăvoinței: „Ferește-te de greci chiar și atunci când îți aduc daruri!”. Astfel, structurile polilexicale stabile, care își au rădăcinile în opere literare, fabule, basme etc., pot fi motivate de adevărata lor origine: comp.: „... căci îmi umbla prin minte aforismul emis de Virgiliu «*Timeo Danaos et dona ferentes*», adică «**Ferește-te de greci chiar și atunci când îți fac daruri!**». Și culmea, Danaela mi-a făcut cadou... o carte. Având-o în mână am privit-o cu scepticism, crezând că o fi vreo carte de proză «dulceagă» a unui novice, sau de poezii, (...)” (Roca, 2012).

Exemplele prezentate anterior arată că nu se pot face generalizări în acest domeniu, deoarece fiecare expresie figurativă a cunoscut o evoluție proprie în decursul istoriei sale. În această ordine de idei, sarcinile cercetării lingvistice constau nu doar în a identifica legăturile motivaționale productive, care afectează funcționarea expresiilor figurative în discurs, ci și în a descrie adevărata etimologie a acestora.

Așadar, cercetând istoria expresiilor idiomatice, mai mulți cercetători au ajuns la concluzia că aceste expresii sunt capabile, mai ușor decât alte unități lingvistice, să acumuleze și să păstreze fapte provenite din trecut, legate de semantica culturală a unei națiuni, de tradiții, de folclor etc., fapt datorat funcției cumulative a limbii. Expresiile idiomatice conferă discursului mai multă expresivitate, vivacitate și aspect imaginativ. Disponând de un vocabular

bogat în expresii idiomatice, vom cunoaște mai multe despre viața materială și spirituală a strămoșilor noștri și modul lor de gândire.

În concluzie, remarcăm faptul că, de la renumitul lingvist elvețian Ferdinand de Saussure încoace, formula *semnul lingvistic este arbitrar* se bucură de o foarte largă circulație. Ideea privind caracterul arbitrar al semnului lingvistic este limpede formulată și argumentată. Imaginea acustică (semnificantul) nu este legată, în mod obligatoriu, de un anumit concept, de aceea, același concept în mai multe limbi poartă nume diferite. Legătura care unește cele două laturi ale semnului lingvistic este considerată arbitrară, fără nici o legătură naturală. Dacă în raport cu conceptul, semnificantul pare să fie ales în mod liber, deci nemotivat, în societate acesta se impune prin uz, căci nimeni nu-l poate modifica. Semnele lingvistice prin care semnificantul redă însușiri ale obiectelor pot fi întâlnite pretutindeni. Pe lângă motivația absolută sau externă, în limbă există și o motivație internă sau relativă. Prin urmare, caracterul motivat sau nemotivat al legăturii semnului lingvistic cu semnificantul se impune de a fi studiat atât pe planul formării limbii, cât și pe planul limbii deja formate.

Reflecțiile privind motivația unităților polilexicale stabile conduc la o concluzie generală. Forma internă a expresiilor figurative nu este altceva decât imaginea care stă la baza organizării sensului semantic al expresiei. Imaginea formei interne constituie sursa motivației semantice și a conotației culturale a UPS. Cheia de succes în procesul de analiză a conținutului cultural al UPS constă în descifrarea miturilor, arhetipurilor, simbolurilor, etaloanelor, ritualurilor etc. și, în sens mai larg, a modului de gândire și a stilului de viață al indivizilor în societate, precum și în interpretarea universalizărilor-cheie ale culturii. Unitățile polilexicale stabile motivate au o formă inteligibilă, astfel devine posibilă identificarea particularității obiectului care a servit ca punct de plecare pentru formarea semnului lingvistic nou și pentru motivarea sensului acestuia.

Ținând cont de studiile apărute recent, precum și de cercetările de ultimă oră în plină desfășurare, motivația, ca ramură de bază a onomasiologiei, dispune de o reală perspectivă ca să devină una dintre principalele direcții științifice de cercetare.

Referințe bibliografice:

- BALLY, Charles. *Linguistique générale et linguistique française*. Berna, 1950.
- BENVENISTE, Émile. *Probleme de lingvistică generală*. București: Editura Științifică, 1966.
- CIOBANU, Anatol. *Sintaxa și semantica. Studiu de lingvistică generală*. Chișinău: Știința, 1987.
- CONDREA, Irina. Stilistica expresiilor frazeologice. În: *Timpul*, Chișinău, 01 iulie 2012.

- DEELY, John. *Bazele semioticii*. București: Editura ALL, 1990.
- DOBROVOLSKI, Dmitrii, PIIRAINEN, Elisabeth. Conventional Figurative Language theory and idiom motivation. În: *Anuarul de frazeologie*, 2018, nr. 9(1), p. 5-30. DOI: 10.1515/phras-2018-0003
- DUMISTRĂCEL, Stelian. *Locuțiunile verbale în limba româna*. București: Editura Academiei R.P.R., 1958.
- DUMISTRĂCEL, Stelian. *Pînă-n pînzele albe: expresii românești*. Iași: Institutul European, 2001.
- DE SAUSSURE, Ferdinand. *Curs de lingvistică generală*. Iași: Editura Polirom, 1998.
- FLEISCHER, Wolfgang. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1982.
- LĂZĂRESCU, George. *Dicționar de mitologie*. București: Casa Editorială Odeon, 1992.
- Pavel, 1983 = ПАВЕЛ, В. К. *Лексическая номинация*. Кишинёв: Штиинца, 1983.
- PAVEL, Vasile. Motivarea lexicală. În: *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași* (serie nouă), secțiunea III e, Lingvistică. Tomurile XLIX–L, Iași, 2003-2004, p. 419-422.
- SARAMANDU, Nicolae, NEVACI, Manuela. Hărți lingvistice motivaționale. În: *Fonetica și Dialectologie*, XXIV-XXVI. București, 2005-2007, p. 221-228.
- SCHAFF, Adam. *Introducere în semantică*. București: Editura Științifică, 1966.
- ZBANȚ, Liudmila. Aportul informativ intertextual al imaginii în decodificarea textului jurnalistic. În: *Lingvistica integrală – multilingvism – discurs literar*. Suceava – Cernăuți – Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 376-383.

Surse:

- COVRIG, Roxana. *Udrea: Ponta, premierul “lose-lose”*. The Reference Corpus of the Contemporary Romanian Language (CoRoLa), 2013 [online]. Disponibil: <https://korap.racai.ro/?q=Ponta+a+aruncat+prosopul+&q=poliqarp> [cit 05.012.2022].
- PARASCHIVESCU, Radu. *Toamna decanei: convorbiri cu Antoaneta Ralian*. The Reference Corpus of the Contemporary Romanian Language (CoRoLa) 2011 [online]. Disponibil: <https://korap.racai.ro/?q=drege+busuiocul&q=poliqarp> [cit 05.12.2022].
- ROCA, George. *Danaela și izvorul iubirii*. The Reference Corpus of the Contemporary Romanian Language (CoRoLa), în ediția nr. 412 din 16 februarie 2012 [online]. Disponibil: <https://korap.racai.ro/?q=dulceag%C4%83&q=poliqarp&cutof=1> [cit 05.012.2022].
- MARINA, Georgiana. *Putin este așteptat azi în Belarus. „Calul troian” și mesajul lui Lukașenko*, 19.12.2022 [online]. Disponibil: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/putin-este-asteptat-azi-in-belarus-calul-troian-si-mesajul-lui-lukashenko-2189019> [cit 20.12.2022].

LUMEA MULTIPLU INTERPRETABILĂ A ARTELOR. INTERCONEXIUNI HERMENEUTICE

Oxana GHERMAN

Doctor în filologie

E-mail: oxana.gherman@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2599>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Studiul *Lumea incertă a cotidianului. Texte și imagini românești* (Polirom, 2021), de Sorin Alexandrescu, tratează una dintre marile probleme ale tuturor timpurilor, ce determină atât orientările demersurilor științifice, cât și modalitățile de reprezentare a operelor artistice, marcând evoluția omului pe plan gnoseologic, ontologic, social, cotidian etc. – problema interpretării adevărului.

Situația tipică de confuzie a omului în contact cu realitatea, în raport cu infinitatea ei de fațete, pe care gândirea nu e capabilă să le cuprindă nici prin cel mai înalt grad de conștientizare, generează un lanț de întrebări cu privire la cunoaștere și limitele ei, la adevăr și posibila lui natură – absolută sau relativă, exactă sau aproximativă, singulară sau plurală. Delimitând, în partea introductivă a studiului, noțiunile *incert*, *indeterminat*, *indefinit*, *ambiguu*, *plurivoc*, autorul ajunge la ideea că „nu în necunoscut trăim, ci într-o lume multiplu interpretabilă” (p. 17), iar această lume este proiectată în *n* forme în domeniile artei.

Ideea adevărului plural condiționează o stare de incertitudine în cunoașterea realității (și a ficțiunilor artistice), dar, va preciza autorul, aceasta nu prezumă că „lumea în care trăim concret nu poate fi cunoscută exact, ci că modul exact în care o cunoaștem este multiplu. Nu de inexistența unui *adevăr exact* este deci vorba, ci de multitudinea unor *adevăruri posibile* în legătură cu o situație dată și nici de imposibilitatea de-a alege dintre acestea pe cel mai corect ori pe cel mai util nouă înșine, ci de faptul neliniștitor că diferite adevăruri de acest fel ne par *egalmente* adecvate ori primejdioase. Nu poate exista, în general,

nicio descriere *univocă* a ceva realmente întâmplat, nici în sine ori ca interes pentru noi, nici ca mod de analiză. *Orice moment din ceea ce trăim, imaginăm ori plănuim are un sens plurivoc și nicio analiză nu-l poate dezambiguiza total.*” (p. 17). Aceste considerații fac parte dintr-un amplu preambul care pune în discuție, justificat, tema multiplelor posibilități de înțelegere a literaturii, teatrului, filmului și a artelor vizuale în comunism și în postcomunism.

Ambiguitatea limbajului unei lucrări literare, care produce receptorului o reacție de incertitudine, constituie un criteriu definitoriu al artei ca formă de exprimare a unor adevăruri. În contextul sociocultural al comunismului, ambiguitatea este însă o modalitate de respingere a *sensului impus* (p. 56) prin crearea și afirmarea unui *sens propriu*. În ilustrarea tezei, sunt selectați autori care „pun în centrul scrierilor ori imaginilor un cotidian ambiguu”, dar care „nu înseamnă, în niciunul din cazurile prezentate în volum, nici scepticism, nici relativizare a adevărului, ci, dimpotrivă, sfârșitul ideologiei ca explicație unică, dar este și un refuz al ei și, deci, un semn de gândire liberă și personală” (p. 22), va sublinia autorul. Or, „lumea (re)devine multiplu interpretabilă când acceptăm incertitudinea unui cotidian eliberat de ideologie” (p. 25).

Sorin Alexandrescu analizează minuțios texte a căror complexitate conceptuală sau/și structurală generează incertitudine: romanul *Noaptea de Sânziene*, de Mircea Eliade, prin jocul coincidențelor care se pretează interpretărilor mistice, prin transfigurarea și revelația misterului; povestirea *Lecția de teatru*, de Ana Blandiana, prin deposedarea de autoritate și omnisciență a naratorului, prin atenuarea granițelor dintre realitate și teatru; textul *Nunțile necesare*, de Dumitru Țepeneag, prin jocul echivalențelor, prin structura descentrată a lumii artistice, creată prin strategia blocurilor narrative, prin *refigurarea* mitului fondator (mioritic) și prin procedeele travestiului; proza *Efect de ecou controlat*, a lui Mircea Nedelciu, – prin fractalizarea sensului în mai multe structuri izomorfe (ale literaturii și picturii), comprehensibile prin „semiotica rezonanței” (S. Alexandrescu) sau prin prisma concepției lui M. Bahtin despre genurile discursului. Se demonstrează, pe baza exemplelor din primele trei lucrări (Eliade, Blandiana, Țepeneag), modul în care, într-un text a cărui lume artistică e fondată pe principiul ambiguității, se schimbă atât statutul naratorului, cât și raporturile dintre autor-narator-personaj-cititor. Sunt identificate, în diverse contexte, puncte de intersecție între ficțiune și biografia scriitorilor, însă niciuna nu certifică identificarea lor cu protagoniștii. Pe de altă parte, această abordare pune în joc raporturile realitate – ideologie și literatură – ideologie.

Ca și realitatea, ficțiunea artistică se prezintă ambiguu, iar din multitudinea punctelor de vedere asupra obiectelor și a faptelor evocate, din diversitatea percepțiilor sensului primar (intenției autorului), niciunul nu are statutul unui *adevăr final*. Mai mult decât atât, „nu numai oamenii și obiectele *reprezentate* sunt «în ele însele» ambigue, spune Sorin Alexandrescu, ca de obicei, să zicem,

în artă, ci însuși *modul lor de reprezentare*” (p. 28). *Perspectivismul*, un termen atât de uzitat în teoriile și practicile literare, care presupune angrenajul unor percepții diferite sau chiar contradictorii, dar posibile și valabile, asupra unei realități, este o cheie hermeneutică care oferă acces în zonele de profunzime ale ficțiunilor artistice, ca și în cele ale cotidianului plurivalent. Observăm, prin urmare, și faptul că un spațiu teoretic și unul artistic se *refigurează* reciproc, lectura în sine fiind un act refigurativ. *Lectura refigurativă*, explică autorul, „creează noi valori și intră adesea în viața cotidiană, modificând sensul în care trăim prezentul, spărgând unitatea unui grup sau, dimpotrivă, reîntărind-o” (p. 36-37).

În eșafodajul conceptual al lucrării intră și noțiunea *lectură plurală* a textului literar, prin care se pune sub semnul îndoielii orice pretenție de obiectivitate în interpretarea unui text, pentru că, folosind drept fundament teoria lui Edgar Morin, care afirmă că „orice sistem de gândire nu poate explica nimic definitiv el însuși, ci doar prin referință la un altul, un metasistem”, se va conchide că „cine observă lumea *nu poate* pretinde obiectivitate pentru că, inevitabil, își surprinde sau își regăsește chipul exact în ceea ce observă: a cunoaște nu înseamnă doar a construi un sistem sigur și obiectiv, ci și a dialoga de fapt cu propria-ți incertitudine” (p. 32). Suntem invitați, prin urmare, să acceptăm relativitatea și provizoratul ca puncte forte în teoria cunoașterii, „ca o deschidere spre neprevăzut și reînnoire” (*idem*).

Sorin Alexandrescu realizează o incursiune în cultura vizualului, în receptarea lucrărilor trecutului în contemporaneitate. Pornind de la viziunea lui Hal Foster despre modul de a privi un obiect de artă și fenomenul modificării sensului în funcție de poziția în spațiu (și timp) nu atât a obiectului, cât a privitorului, felul în care vedem astăzi arta vizuală a altor epoci este considerată „un *efect întârziat* produs de obiect” (p. 184) în raport cu modul în care obiectul a fost privit în perioada în care a fost creat, cel de-al doilea efect recodificându-l retroactiv pe primul. Ideea că „există un *efect întârziat* al unui eveniment din prezent asupra altuia în viitor sau al unei opere de artă de acum în alta ce va să vină, efect de care nu știe nici autorul din trecut, deși îl trimite exploziv în viitor” (p. 202) este probată prin evidența unei legături de sens dintre pictura lui Marcel Iancu, *Privire în univers* (1931), și fotografia lui Ion Grigorescu, *Noua axă a orașului* (1994), care surprinde centrul Bucureștiului dărâmat. Recurența în artă a unei realități imaginate în trecut este un fenomen impresionant: „Ion Grigorescu a văzut la propriu ceea ce Marcel Iancu a văzut în imaginație” (*idem*), subliniază criticul.

Efectele și rezonanțele interpretative ale picturii, fotografiei, filmului, teatrului, ca forme de exprimare artistică a unor „adevăruri competitive între ele” (S. Alexandrescu), sunt analizate separat, dar și în interacțiune, tratând cu deosebită atenție subtilele conexiuni pe care le întrețin obiectele de artă în cuprinsul imaginarului artistic, dar și în spațiul sociocultural. În această

manieră, autorul interpretează imaginarul mitologic în arta vizuală, *sensurile posibile* ale pictopoeziei lui Victor Brauner, ale picturilor cu inorogi sau ale alegoriei politice *Lumea ca teatru*, de Ștefan Câlția, lucrări cu semnificații multiple, mobile și deci inepuizabile.

Mesajul picturii lui Câlția se decodifică prin asociere cu cel al fotografiei lui Huynh Cong, *Nick Ut* (1972), sau cu semnificațiile de substrat ale fotografiei *Mătușii Lenii* (1915), descoperind procedeul de „dezactivare a semnului mișcării” (numit „rature”), dar și „semnificanții liberi” ai imaginilor, care nu au un sens evident și cert, ci *sensuri posibile*. Criticul remarcă lipsa actanților, a „eroilor centrali” pe scena lumii artistice la Câlția, toate personajele părând a fi mai degrabă figuranți ce vin dintr-o lume străină receptorului și au un „efect de stranietate” accentuat. Ca și în pictură, în fotografie, imaginea este „narativă” prin modul în care sunt reprezentate „obiectele de privit”, ce par niște „ferestre către lumea din care vin” (p. 223), fiecare dintre ele expunând un „adevăr ontologic” (Heidegger). Sub semnul straniului se află și tripticul *Lumea ca teatru*, al lui Ștefan Câlția, conceput drept satiră politică, alegorie a ideologiei, a inumanității și absurdității regimului totalitar. Ceea ce observă Sorin Alexandrescu este însă imensa tristețe pe care o emană „alaiul subuman” din pictură, dezgustul pe care-l provoacă pozițiile personajelor, starea de demență și „drama fără catharsis” pe care o ilustrează ciudata compoziție, inteligibilă în multiple feluri (cortină, oglindă, alteritate ș.a.), fără a fi epuizată de sens.

Absolut revelatoare este interpretarea operei lui Brâncuși, a sculpturii ca „întropare a sensului” („embodied meanings”, A. Danto) sau ca încercare de a surprinde sublimul, de a exprima ideea de *mișcare în imobilitate*, ilustrată strălucit de *Pasărea în spațiu*, care „mai degrabă anunță decât enunță o mișcare”, făcând parte din categoria de lucrări brâncușiene ce „indică (posibile) sensuri ale obiectelor sculptate, dar nu le exprimă ca atare” (p. 273). Sorin Alexandrescu ne propune „citirea” operei lui Brâncuși, pornind de la premiza că sculptura „vine dintr-o narațiune”, în sensul că prefigurează structuri narative posibile.

Scopul estetic nu este de a reprezenta un obiect, ci de a capta „sublimul inaparent” (p. 268) și de a trimite la o idee, așa cum, bunăoară, sculpturile polizate funcționează ca oglinzi pentru chipul receptorului care se reflectă în obiectul privit. Incertitudinea interpretării operei și a personalității creatoare a lui Brâncuși provine din faptul că sculptorul „își oferă imaginea exact precum opera, într-un mod *total neutru*, deschis oricărei perspective de sens, dar fără a sugera niciuna” (p. 287), semnificațiile finale fiind mai puțin importante decât *prezența*. Pe lângă aceasta, va remarca autorul, „senzația de incertitudine permanentă derivă din modul cum noi *privim* obiectul și în ce context îl numim așa cum îl numim, deși sculptura, ca obiect, rămâne mereu aceeași” (p. 279).

Hermeneutica artelor vizuale ilustrează, în varii contexte, incertitudinea cotidianului, tinzând să o depășească prin constatarea stării de *prezență*.

În textele literare, efectul de *prezență* este obținut prin succesivitatea narativă a faptelor, în pictură și sculptură, acesta e rezultatul simultaneității obiectelor reprezentate bidimensional/spațial, în cazul spectacolului, înțeles ca „scenă a memoriei” (la Gavriil Pinte), prin re-crearea la moment a unui eveniment din trecut, iar în film – prin încercarea de a reproduce vizual mișcarea în spațiu. Or, în lumea multiplu interpretabilă a cotidianului (și a expresiilor ei artistice), doar *prezența* rămâne certă și incontestabilă.

Lumea incertă a cotidianului. Texte și imagini românești (Polirom, 2021) accesează, în lumina unor teorii cognitive, metafizice, mitocritice ș.a., implicând importante grile de cercetare, straturile de profunzime ale operelor literare și ale artelor vizuale. Sorin Alexandrescu pune la dispoziția cititorului, prin acest studiu interdisciplinar consistent și bine articulat, un nou model hermeneutic – o abordare flexibilă, deschisă și cuprinzătoare a literaturii între/ în raport cu/ versus alte arte.

Notă: Recenzia a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și cultură din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

Galina Anițoi.
Personaje în tunelul tranziției.
Chișinău: UNU, 2022, 121 p.

Alexandru BURLACU

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar

E-mail: alexburlacu1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3424-1588>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Studiul monografic „Personaje în tunelul tranziției” (Editura UNU, 2022) este o investigație sintetică a celor mai relevante galerii de personaje, de eroi, de tipuri sau de caractere literare specifice schimbărilor sociale, raportate la un ideal nou sau unul vechi, insistându-se cu precădere pe dezvăluirea conținutului valoric/axiologic al acestora, pe transfigurarea artistică a omului aflat în tranziție de la sistemul social-politic totalitar la sistemul social-politic al economiei de piață.

Materia cărții e structurată în două capitole. În primul capitol, „Paradigma tranzitologică și literatura”, autoarea, o cercetătoare avizată a tipologiei inadaptatului, precizează reperele conceptuale și metodologice cu privire la tranziție și tranzitologie, recurgând la o incursiune istorico-teoretică în spiritul lucrărilor de acest gen. Tot aici sunt problematizate „simptomele” tranziției postcomuniste și impactul lor asupra imaginarului și a psihicului colectiv, care, cu adevărat, își găsește expresia cea mai reușită la nivel de personaj literar.

Viziunea autoarei are ca punct de plecare „metafora tunelului”, aplicată tranziției postcomuniste de către sociologul german Claus Offe, dar și prin intermediul studiului lui Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, metaforă „concepută inițial de Albert Hirschman pentru a ilustra «economia politică a răbdării»”. Un alt reper teoretic al investigației îl aflăm în lucrarea *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*, a profesorului Victor Saca, care susține ideea că tranziția postcomunistă este marcată de efectul „tunel”.

Explorările în universul lui *homo fictus* al tranziției sunt axate pe conceptele democrație, postcomunism, criză, reformă, transformare, orientări și mentalități

paradoxale, conștiință și comportament politic etc., pe care Galina Anițoi le utilizează și le valorifică adecvat în procesul de examinare/analiză pe text în capitolul al doilea „Ipostaze ale personajului tranziției”.

Autoarea a elaborat și a supus analizei o tipologie a personajelor ce întruchoază destine umane emblematice pentru perioada tranziției.

Romanele *Raiul găinilor* (2004) și *Sunt o babă comunistă!* (2007), de Dan Lungu, *Măcel în Georgia* (2008) și *Oameni din Chișinău* (2011), de Dumitru Crudu, *Tărâmul lui Sașa Kozak* (2011), de Iulian Ciocan, configurează tipologia literară a personajului nostalgic după comunism.

După cum observă autoarea, „scriitorii își recrutează prototipurile din mediul obișnuit: pensionari dezamăgiți, muncitori ajunși șomeri, tineri debusolați etc., care întruchoază mentalități și comportamente ale unei societăți în plină primenire și redefinire” (p. 37-38). Vom remarca faptul că fenomenul nostalgiei comuniste este examinat ca paradox al tranziției de la totalitarism spre democrație. Analizele clarificatoare reliefează trăsăturile caracteristice ale acestei tipologii literare care reprezintă expresia „unei mentalități deformate de sistemul totalitar fals și alienant” (p. 56).

Galeria politicienilor (a „aleșilor poporului”) este ilustrată pe textele romanelor *Avionul mirosea a pește* (2008), de Nicolae Popa, *Sex & Perestroika* (2009), de Constantin Cheianu, *Cartea nomazilor din B.* (2010), de Val Butnaru, *Dama de cupă* (2018), de Iulian Ciocan, și textul de proză scurtă *Maria (nu) există* (2022), de Iulian Frunțașu. Toate aceste lucrări, remarcă Galina Anițoi, „transmit, pe un ton amar, un singur mesaj: stagnarea în tranziție” (p. 58) și devoalează politicul defectuos care a dus în derivă țara, într-o perioadă complicată a transformărilor sociale. Tipologia „aleșilor poporului” reflectă dezumanizarea clasei conducătoare, care a „compromis atât domeniul politicului, cât și bunul mers al tranziției spre democrație” (p. 76).

Fenomenul emigrației este tratat ca unul dintre cele mai traumatizante efecte secundare ale tranziției de la totalitarism spre democrație, fenomen care, susține autoarea, „în societatea noastră a produs o dublă suferință: pe de o parte, e vorba de copiii rămași singuri acasă (...), iar pe de altă parte, trăită cu aceeași intensitate, se impune, cu puterea evidenței, drama adulților nevoiți să apuce calea pribegiei în căutarea surselor de existență” (p. 92). Aceste efecte sunt reprezentate artistic în tipologia de personaje emblematice pentru încercările dramatice pe care le trăiesc oamenii, captivi în nesfârșitul „tunel al tranziției”.

Copiii însingurați ai tranziției constituie subiectul fundamental în *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* (2014), de Dan Lungu, și *Kinderland* (2013), de Liliana Corobca. Marcați de o „stare cumplită de așteptare” (p. 79), protagoniștii-copii relevă, alături de părinții lor plecați în străinătate după „bani lungi”, calitatea de victime ale tranziției posttotalitare.

Drama sfâșietoare a emigrantului este problematizată prin personajele romanelor *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* (2014), de Dan Lungu, și *Tötentanz*

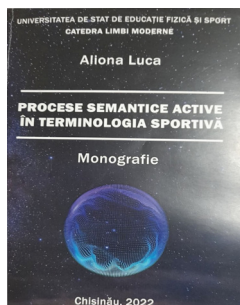

sau Viața unei nopți (2011), de Claudia Partole, care oglindesc „imaginea pribeagului, gonit de sărăcie, plecat în lume și, astfel, supus unei experiențe acut transformatoare” (p. 98).

Studiul monografic al Galinei Anițoi ne ajută să înțelegem mai bine fenomenul tranziției în literatură.

Cercetarea dată demonstrează că tranzitologia literară, ca metodă de cercetare, pune în lumină aspecte inedite ale prozei din ultimele două-trei decenii, completând eșafodajul teoretic și oferind un instrumentar pertinent pentru o analiză amplă, multiaspectuală a personajului literar.

Notă: Recenzia a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

Aliona Luca.

Procese semantice active în terminologia sportivă.

Chișinău: Valinex, 2022, 240 p.

Ana VULPE

Doctor în filologie, conferențiar universitar

E-mail: vanet18@yandex.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9437-4326>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Cercetarea care stă la baza monografiei date reprezintă o abordare complexă a procedeelelor semantice în sfera terminologiei sportive în limba română, și anume din perspectiva a trei fenomene destul de active: a terminologizării, a determinologizării și a reterminologizării. Or, în lingvistica românească s-au realizat cercetări privind constituirea și evoluția vocabularului din diferite domenii, însă vocabularul sportiv nu a făcut obiectul unor studii aprofundate.

Menționăm că problemele abordate în această lucrare constituie un subiect predilect al autoarei încă din perioada când își realiza teza de doctorat, acestea fiind atacate constant într-o serie de articole, comunicări în cadrul unui șir de manifestări științifice.

Concentrându-se asupra scopului principal (descrierea complexă a proceselor de terminologizare, de determinologizare și de reterminologizare în limba română, în baza sistemului lexical al sportului, la etapa contemporană a evoluției lui), Aliona Luca efectuează o analiză a particularităților de organizare sistemică a terminologiei, în general, și a celei sportive, în parte, precum și a relațiilor unităților terminologice cu lexicul de uz general. S-au supus unei investigații minuțioase procesele semantice proprii lexicului din domeniul sportului, urmărindu-se, totodată, repercusiunile acestor procese asupra sistemului lexical general al limbii și viceversa. Monografia cercetătoarei Aliona Luca demonstrează, cu lux de amănunte, că sistemul terminologic sportiv este unul dinamic, ai cărui termeni se află într-o perpetuă mișcare. Anume această calitate a lucrării constituie unul dintre multiplele sale merite.

Monografia cuprinde preliminarii, trei capitole și concluzii. În Preliminarii, autoarea expune metodologia cercetării științifice întreprinse, precizează

anumite definiții precum cele de limbaj comun, de limbaj specializat, precum și distincția dintre text specializat și lexic specializat, toate acestea fiind extrem de importante pentru traseul investigațional al lucrării.

Capitolele se structurează în mai multe subcapitole, toate având titluri sugestive și adecvate conținutului lor.

În primul capitol al monografiei „Limbaj specializat, text specializat, lexic specializat: delimitări conceptuale”, care are caracter teoretic, autoarea delimitează și prezintă conceptele fundamentale ale investigației, în baza unei documentări științifice riguroase și a interpretării critice a opiniilor desprinse din publicațiile analizate; determină locul limbajelor specializate în sistemul general al limbii, tipologia și trăsăturile definitorii ale textelor specializate, rolul acestora în studierea termenilor. Este analizat modul de organizare lexico-semantică a textelor specializate, sunt identificate criteriile de clasificare a unităților terminologice, este relevată esența proceselor semantice *terminologizare, determinologizare și reterminologizare*.

Capitolul al doilea „Sistemul terminologic sportiv în limba română: investigații lexico-semantice” cuprinde un studiu al sistemului terminologic sportiv, analiza principalelor lucrări lexicografice în domeniu, descrierea mijloacelor de formare a acestora (interne, externe), clasificarea termenilor sportivi în limba română (în baza criteriilor: funcțional, lexico-semantic, lexico-morfologic) etc. Autoarea delimitează clar cadrul conceptual al lucrării și principiile de abordare, afirmând că și-a conceput lucrarea drept „un demers, în cadrul căruia termenii să fie analizați în complexitatea lor, atât ca unități ce se includ într-un sistem terminologic, cât și ca unități lexicale dinamice, care își manifestă statutul de termen în discursul specializat (texte, contexte, cotexte)”. Tot aici găsim înșiruite și explicate particularitățile esențiale ale lexicului sportiv, printre care dinamismul (dezvoltarea activă a terminologiei sportului); delimitarea oarecum difuză a terminologiei sportive de lexicul literar comun; caracterul apreciativ; existența unui număr considerabil de termeni-sinonime etc. La finele capitolului cercetătoarea menționează judicios că „limbajul sportiv este un sistem flexibil, dinamic, acceptând cu ușurință împrumuturile din alte limbi de circulație internațională, fapt ce asigură respectarea cerințelor principale ale termenilor: laconism, precizie, monosemantism, caracter internațional” (p. 98).

Partea cea mai extinsă a cercetării o constituie ultimul capitol, „Terminologizarea, determinologizarea, reterminologizarea – procese semantice active în lexicul sportiv”, care constituie, de fapt, obiectul de studiu esențial al acestei lucrări: terminologizarea, determinologizarea și reterminologizarea. După o definire a acestora, se discută mecanismele specifice fiecărui fenomen în parte. Autoarea pune accentele de rigoare pe tendințele noi în procesul de formare a termenilor, precum specializarea și restricția sensului în procesul de formare a termenilor noi, extensiunea și generalizarea sensului, migrarea termenilor în limbajul comun, metonimia în procesul de reterminologizare, iar metaforizarea

în cadrul terminologizării, a determinologizării și a reterminologizării. Fiecare dintre aceste procese este argumentat printr-o serie de exemple concludente. Formarea termenilor sportivi prin metaforizare se bazează pe asocieri cu lucruri cunoscute, cu imagini vizuale. În lucrare sunt analizate cinci domenii-sursă ale metaforelor conceptuale: *obiecte, plante, animale, om, fenomene naturale*. În urma analizei, s-a constatat că cele mai numeroase sunt domeniile conceptuale antropomorfic și obiectual datorită faptului că acestea sunt domeniile cele mai apropiate omului, în calitate de creator al limbajului metaforizat. Spre exemplu, unul dintre domeniile conceptuale care a servit drept sursă pentru apariția a numeroși termeni sportivi este, în opinia autoarei, domeniul „Corpuri, obiecte, materiale”, în special cel al obiectelor de vestimentație, accesorii etc. (a se vedea termenii *cravată* cu sensul „procedeu extrem de periculos, interzis în rugby și în lupte, constând în încolăcirea sau izbirea cu brațul a gâtului adversarului”; *cruce* „în gimnastică – sprijin lateral la inele, linia umerilor și a brațelor fiind pe același plan orizontal” ș.a.) (p. 117). O atenție deosebită se acordă și eponimizării, adică formării termenilor de la antroponime și toponime. „Astfel, sunt cunoscute numeroase denumiri de competiții, de inventar sportiv și, mai ales, de procedee, elemente și exerciții care provin de la numele sportivilor care le-au executat pentru prima dată sau care au demonstrat performanțe deosebite în realizarea lor”, susține cercetătoarea Aliona Luca. De exemplu: *Korbut* – un procedeu complicat executat la paralele inegale; *Axel, Salchow* – tipuri de salturi în patinajul artistic etc. Astfel, în acest capitol, autoarea scoate în evidență acel schimb permanent între cuvintele de uz general și termenii limbajului sportiv și invers, precum și între termenii sportivi și cei ai altor limbaje specializate. Aliona Luca dezvăluie, într-o manieră destul de reușită, potențele expresive, uneori nebănuite, ale termenilor sportivi, explorând funcționalitatea acestora în diferite contexte.

Faptele de limbă analizate în lucrare sunt excerptate din diverse surse: științifice, literare, lexicografice, electronice etc.

Toate capitolele au un caracter omogen, sunt bine organizate, au o structură logică. Fiecare capitol finalizează cu un șir de concluzii pertinente.

Cercetarea întreprinsă are o valoare practică incontestabilă, dat fiind că rezultatele obținute pot găsi aplicare în completarea lucrărilor lexicografice în limba română cu elemente și sensuri noi, în traducerea textelor specializate, constituind, astfel, un supliment la crearea bazei de date a vocabularului actual general al limbii române.

Un lucru important pentru scopul acestei monografii, dar și pentru destinatarii ei (lingviști, specialiști din domeniul educației fizice și sportului) îl constituie, în opinia noastră, și una dintre sugestiile autoarei conform căreia „este absolut necesar de a spori nivelul de cultură al populației prin intermediul introducerii în emisiunile și articolele de cultivare a vorbirii a subiectelor ce țin de folosirea termenilor specializați și a unităților lexicale determinologizate provenind din

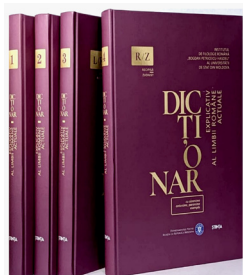
limbajul sportiv, fapt care i-ar ajuta pe vorbitori să evite utilizările incorecte sau inadecvate” (p. 217). Or, limbajul sportiv, în opinia multor cercetători, nu mai este astăzi un sistem ocult de comunicare, nu mai este privilegiul unui cerc strâmt, ci este o activitate de masă. Mai mult decât atât, se consideră că sportul, în special fotbalul, ar constitui zona metaforică cea mai puternică, mai stabilă în esență și mereu înflorită.

Trebuie menționată și ținuta lingvistică înaltă, meticulozitatea analizei și a redactării lucrării în întregime.

Prin calitatea metodologiei de cercetare, prin plurivalența abordărilor și prin profunzimea analizei materialului faptic, monografia dnei Aliona Luca, „Procese semantice active în terminologia sportivă”, constituie un serios aport la dezvoltarea terminologiei românești.

Cu o anumită doză de invidie profesională (firească, de altfel), o felicităm pe autoare pentru această lucrare, dorindu-i realizări frumoase în continuare.

Notă: Recenzia a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

**Vasile Bahnaru, Liliana Botnaru,
Livia Căruntu-Caraman, Viorica Molea,
Maria Onofraș, Tamara Pahomi,
Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe.**
*Dicționar explicativ al limbii române actuale:
cu sinonime, antonime, paronime, exemple.*
Ediție în 4 volume. Chișinău: Știința, 2022.

Aliona ZGARDAN-CRUDU

Doctor în filologie, conferențiar universitar

E-mail: zgardan_aliona@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2969-4953>

Facultatea de Filologie și Istorie, UPS „Ion Creangă”

Anul 2022, pentru Editura *Știința* și colaboratorii Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova Vasile Bahnaru, Liliana Botnaru, Livia Căruntu-Caraman, Viorica Molea, Maria Onofraș, Tamara Pahomi, Valeriu Sclifos, Lidia Vrabie, Ana Vulpe, a fost unul remarcabil, memorabil prin faptul că a fost publicată o somptuoasă și impunătoare lucrare lexicografică – *Dicționar explicativ al limbii române actuale: cu sinonime, antonime, paronime, exemple*, în patru volume.

Așa cum menționează în *Cuvânt-înainte* coordonatoarea lucrării, dr. Ana Vulpe, dicționarul „continuă tradiția lexicografică românească, utilizând ca bază de informație o serie de lucrări lexicografice ale limbii române apărute până în prezent”.

Actualitatea lucrării echivalează cu un deziderat pentru lingvistica românească contemporană, întrucât, se știe, în virtutea faptului că limba este un sistem deschis, mobil, variabil, flexibil, vocabularul este expus permanent, constant influențelor din afara limbii, din partea societății, vorbitorilor, arătând evoluția acestora, nivelul lor de trai și de cultură, apariția noilor referenți etc., iar prezentul dicționar probează concludent aceste afirmații. În contextul dat, considerăm că am putea compara dicționarele explicative cu o oglindă în care se reflectă toate schimbările ce au loc în lume (la nivel de apariție și modificare, evoluție a obiectelor/realemelor (în sens larg)), în societate, în cultură. În asentiment cu această analogie, menționăm că autorii dicționarului au căutat să surprindă, pe cât a fost posibil, și să documenteze un volum de mare anvergură de material lexical (peste 60.000 de cuvinte, locuțiuni și expresii frazeologice), într-o modalitate rațională, pragmatică și

comodă pentru utilizatori.

Merită să fie accentuate dimensiunea și amploarea cercetărilor realizate, autorii lucrării deplasând accentul de pe calificativul *explicativ*, propriu lucrărilor intitulate *dicționare explicative*, pe un conglomerat de calificative, care prezintă consistența și valoarea lucrării, caracterul ei insolit și specific, prin faptul că acest dicționar servește drept instrument cognitiv, de căutare și de aflare a unei bogate și variate informații din domeniul lexicului și lexicologiei – cu referire la existența cuvintelor în limbă, la sensurile lor, la sinonime, antonime, paronime –, însoțite de exemple, fapt ce constituie un lucru foarte util în ceea ce privește înțelegerea exactă a sensurilor cuvintelor, oferind cititorului și un model de utilizare a acestora în vorbire.

În legătură cu structura lucrării și prezentarea materialului lexical, menționăm că informațiile cu privire la metalimbajul dicționarului sunt expuse în mod rezumativ – la începutul primului volum găsim *Cuvânt-înainte*, *Lista abrevierilor*, *Indicații privind utilizarea dicționarului*. Toate acestea conțin informații succinte despre structura dicționarului, despre principiile de lucru aplicate în procesul elaborării lui, care ar putea facilita căutarea informației necesare (mai ales pentru ne-lingviști), atunci când este nevoie să fie consultat dicționarul.

În *Cuvânt-înainte* se spune că dicționarul conține atât elemente lexicale (cuvinte, construcții fixe) de uz general, cât și unități lexicale de uz special, precum și „inovații lexicale intrate de curând în uz”. Tot aici găsim și o mențiune sumară despre noutatea științifică și valoarea/importanța dicționarului în sistemul operelor lexicografice românești editate până în prezent – „articolul lexicografic mai cuprinde (...) o gamă largă de indicații privind unele dificultăți de pronunție, de silabație fonetică, de ortografie, dificultăți de ordin morfologic etc.” Totodată, în articolul lexicografic găsim sinonimele și antonimele cuvintelor, precum și paronimele, în cazul în care acestea există; de aceea, dicționarul, consideră coordonatoarea Ana Vulpe, ar putea fi numit „dicționar-minibibliotecă”; deci autorii lucrării valorifică mai multe posibilități de abordare și interpretare a faptelor de limbă (cuvintelor, expresiilor frazeologice). Astfel, dicționarul nu este un simplu inventar de cuvinte, ci o lucrare în care elementele lexicale înregistrate sunt însoțite de valoroase informații cu referire la paradigmatica și la sintagmatica lor.

Grație acestei modalități de inventariere și de prezentare a materialului lexical, se conturează o dată în plus caracterul aplicativ, dar și cel didactic al lucrării. Așadar, complexitatea și sistematizarea exemplară a materialului de limbă prezentat în dicționar determină utilitatea și accesibilitatea lui, în calitate sa de instrument de lucru. Alte atuuri ale dicționarului le constituie faptul că materialul lexical este prezentat într-un mod unificat, clar și coerent; că nu au definiție proprie participiile adjectivizate, diminutivele și augmentativele care nu au sensuri suplimentare față de cuvintele de la care

derivă. Acest din urmă fapt a permis renunțarea la informația redundantă, cu respectarea principiului economiei în limbă. De exemplu, pentru cuvintele *anemiāt, apărat, camuflat* se face trimitere la *a (se) anemia, a (se) apăra, a (se) camufla*. Or, deseori, avem nevoie de o explicație succintă, complexă în același timp, a unor cuvinte întâlnite frecvent, dar mai puțin cunoscute și, în acest caz, prezentul dicționar ne poate fi de un real folos.

O altă calitate meritorie, care constituie și o noutate a dicționarului, e că, de fiecare dată când a fost posibil, s-a subliniat motivarea cuvântului. Totodată, sunt importante și utile exemplele oferite de autori pentru cuvinte și sensuri. Devine deci pregnantă respectarea cu maximă rigoare științifică a principiului selectiv în procesul elaborării dicționarului, cu intenția ca lucrarea oferită publicului care o va consulta să fie un instrument de lucru util și actual.

Lista abrevierilor este și ea de o mare importanță, elaborată fiind cu respectarea principiilor și a rigurilor cu privire la abrevierea cuvintelor, avându-se în vedere abrevierile consacrate utilizate în lucrări lexicografice.

Indicațiile pentru utilizarea dicționarului sunt clare, explicite și oportune pentru studierea lucrării.

Ținem să amintim și să accentuăm că dicționarul reprezintă o continuare firească a activității de cercetare a autorilor, realizată și prin alte studii și lucrări lexicografice (astfel, Ana Vulpe, Maria Onofraș, Vasile Bahnaru, Tamara Pahomi, Lidia Vrabie sunt autoare și coautoare a mai multor lucrări lexicografice: *Dicționar explicativ ilustrat pentru elevi, clasele I-IV-a* (Ana Vulpe, Maria Onofraș, Tamara Panomi, Lidia Vrabie); *Dicționar român-rus, rus-român* (Ana Vulpe); *Dicționar explicativ și etimologic* (Ana Vulpe); *Dicționar de paronime* (Ana Vulpe, Lidia Vrabie); *Dicționar de sinonime* (Ana Vulpe, Tamara Panomi, Valeriu Scifos, Lidia Vrabie); *Dicționar de antonime* (Vasile Bahnaru); *Dicționar de cuvinte, locuțiuni și expresii echivalente* (Ana Vulpe, Tamara Panomi, Valeriu Scifos); *Dicționar explicativ tematic* (Ana Vulpe, Maria Onofraș, Tamara Panomi, Valeriu Scifos, Lidia Vrabie) etc.), fiind deci elaborat pe un teren fertilizat de o asiduă muncă intelectuală, cultivat ani de zile, putând fi considerat și o prodigioasă materializare a interesului autorilor pentru mai multe domenii ale lingvisticii sau adiacente acesteia: lexicologie, lexicografie, semantică, gramatică, pragmatică etc. Nu putem trece cu vederea ținuta poligrafică impecabilă a lucrării.

Dicționarul poate fi utilizat pentru studierea vocabularului limbii române de către savanți, profesori, elevi, de studenții de la facultățile de filologie română, de limbi și literaturi străine, de jurnalism etc.

Menționăm că dicționarul ar fi avut de câștigat în prestanță și apreciere, dacă autorii ar fi avut o mai mare grijă de anumite aspecte, insignifiante, poate, în raport cu calitatea indubitabilă a sistematizării, a analizei și a prezentării materialului lexical.

Posibil că este vorba de o incongruență legată de timp, dar ar fi fost

recomandabil ca la elaborarea dicționarului să se fi ținut cont de modificările în limba română înregistrate în DOOM³. Considerăm o eroare tehnică sau o imprudență faptul că în titlul lucrării, pe copertă, dar și în caseta redacțională, lipsește virgula între cuvintele *sinonime* și *antonime*; *paronime* și *exemple* (corect: *cu sinonime, antonime, paronime, exemple*, în loc de *cu sinonime antonime, paronime exemple*).

În *Cuvânt-înainte* ar fi fost importante exemplele pentru tezele și principiile enunțate cu privire la prezentarea materialului lexical – acestea ar elucida anumite lucruri legate de structura *dicționarului*, de sistematizarea și ordonarea cuvintelor, a sensurilor și a expresiilor frazeologice etc.

Deși în dicționar sunt înregistrate și inovații lexicale intrate de curând în uz, autorii nu au demonstrat suficientă temeritate, pentru a insera în lucrare un număr mai mare de astfel de inovații, care sunt pe cale de a trece în fondul lexical principal al limbii (de exemplu, *dronă, a carantina* ș.a.).

Aceste obiecții și sugestii – minore, în esență – nu au scopul de a ultragia valoarea și calitatea dicționarului, care este o operă de o autentică valoare științifică, lexicografică și editorială, necesară tuturor categoriilor de vorbitori ai limbii române: elevilor, studenților, profesorilor, precum și altor persoane interesate de aspectul îngrijit, normat al exprimării în limba română, ci proiectează îmbunătățirea lui, la o eventuală reeditare.

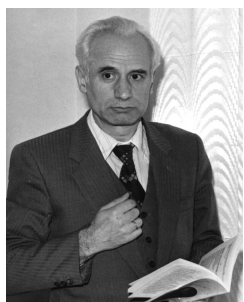
În concluzie, ne exprimăm gratulația și condescendența pentru frumoasa și inspirată idee a autorilor de a se apleca meticulos la rădăcinile limbii noastre, de a trudi, pentru a contribui la cultivarea și îngrijirea ei prin elaborarea acestui dicționar, întru evoluția, existența în timp și prosperarea acestui nobil element al culturii noastre naționale – limba română.

Recomandăm dicționarul tuturor persoanelor vorbitoare de limba română care țin la exprimarea cultă și îngrijită, la bogăția și frumusețea vocabularului limbii române, dar și la propria cultură, inclusiv la cultura exprimării.

ANIVERSĂRI

ITINERAR ȘTIINȚIFIC AL CERCETĂTORULUI ANATOL GAVRILOV

The Scientific Itinerary of Researcher Anatol Gavrilov

Anatol Gavrilov este unul dintre acei cercetători care, decenii în șir, au contribuit la propășirea teoriei literare în Republica Moldova. Efortul Domniei Sale de a înțelege modul de construcție și de existență a operei literare îl plasează printre savanții care au simțit prin întreaga lor ființă „cum gândirea umană crează o operă”, însuși fiind autor al unor studii științifice de o certă valoare.

Pe neobositul om de știință Anatol Gavrilov l-am întâlnit în calitate de profesor în anii de studii în aulele Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, unde ne-a predat cursul de *Teoria literaturii*, apoi, în cadrul studiilor de masterat, cursul *Dialogistica textului literar*. Iar mai târziu, mi-a fost conducător științific al tezelor de masterat și de doctorat, în timpul scrierii cărora mi-a trezit interesul pentru cercetarea științifică, pregătindu-mă pentru munca în proiecte științifice la Sectorul de teorie și metodologie literară, șef al căruia era. Am avut astfel fericirea de a-l cunoaște ca profesor universitar și conducător științific, îndrumător „pe căile gândirii” și consultant științific, șef de sector și conducător de proiect, dar mai ales ca intelectual și coleg de serviciu de o corectitudine aparte. În toate aceste ipostaze Domnul Anatol Gavrilov a fost și rămâne un exemplu de atitudine colegială, de modestie și de bun simț, trăind o imensă bucurie de viață și o apreciere enormă pentru realizările fiecăruia dintre colegi.

De-a lungul timpului în care l-am cunoscut (perioada anilor 2006–2020), Anatol Gavrilov a fost preocupat în investigațiile sale științifice de probleme de limbaj, de structură, de ierarhizări, de micro- și macrostructuri care definesc existența și funcționarea sistemului limbii, în general, și cel al literaturii, în particular.

În anul 2006, dl A. Gavrilov își definitivează teza de doctor habilitat cu tema *Conceptul de roman la G. Ibrăileanu și structura stratiformă a operei*

literare (Chișinău, 2006), pe care o susține cu succes. Demersul teoretic al tezei era axat pe structura stratiformă a operei literare, pe modelele lansate de R. Ingarden și R. Wellek, precum și de A. Warren și N. Hartmann. Înțelegerea romanului ca suprastructură formată din microstructuri stratiforme constituie caracterul inovator al acestei cercetări. Toate elementele romanului, pornind de la personaje, limbaj, descriere/peisaj, vis, subconștient, sunt microstructuri ale caracterului literar în roman. În analizele sale teoretice Anatol Gavrilov aderă la concepția bahtiniană a formei conținutiste. Autorul a aplicat pentru prima dată conceptul său de *formă conținutistă stratiformă* la noțiunea de caracter literar, în monografia *Structura artistică a caracterului literar în roman* (Chișinău, 1976). Potrivit conceptului dat, observă A. Gavrilov, structura textului nu este rigidă, ci una de trecere firească de la un strat la altul și de completare a sensurilor, așa cum evocă și alți teoreticieni: „Trebuie să evităm, cum ne-au avertizat R. Wellek și A. Warren, reificarea straturilor operei literare, adică să le concepem asemeni unor straturi geofizice ale scoarței terestre. Granițele dintre straturile operei literare nu sunt de natură fizică, ci sunt granițe flexibile, mișcătoare ale mutațiilor de sens și ale modificărilor de ordin funcțional. Toate straturile apar prin intermediul cuvântului artistic – produs al jocului creator cu sensurile directe (proprie) și senurile figurate ale cuvintelor – dar funcțiile cuvântului artistic se modifică de la un strat la altul” (Gavrilov, 2006, p. 240).

După susținerea tezei de doctor habilitat, Anatol Gavrilov a fost conducător al proiectului *Concepții teoretice și metode contemporane de cercetare literară* (perioada 2007–2010), precum și al echipei de realizatori ai temelor din proiect formate din: Dumitru Apetri, Sergiu Pavlicencu, Grigore Canțâr, Ion Plămădeală, Aliona Grati, Lilia Don, Olesia Gîrlea ș.a.

Aceasta este perioada fructuoasă în care Anatol Gavrilov își publică unul dintre cele mai valoroase studii teoretice ale sale – *Criterii de științificitate a terminologiei literare. Principiul obiectivității. O mutație paradigmatică de la raportul subiect/obiect la raportul subiect/subiect* (Chișinău, 2007), pe care îl califică drept eseu de epistemologie literară. Studiul vizează terminologia literară prin care poate fi orientată științificitatea limbajului. În această lucrare, Anatol Gavrilov are în vizor criterii ale problemei terminologice a limbajului, pe care le categorisește în patru subgrupe: 1) obiectivitatea termenilor literari, 2) precizia (exactitatea) termenilor literari, 3) calitatea expresiei terminologice, 4) sistematicitatea terminologiei literare. Ultimul dintre reperele studiului sus-menționat este de a urmări unitatea fenomenului în complexitatea manifestărilor lui reale: fiecare concept este, în opinia lui Anatol Gavrilov, un element al unui sistem conceptual, idee magistrală care se desprinde și din teza sa de doctor habilitat *Conceptul de roman la Garabet Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare*. În lucrarea *Criterii de științificitate a terminologiei literare...*, teoreticianul Anatol Gavrilov urmărește principiul obiectivității în contextul mutației paradigmatică ce s-a produs în gândirea filosofică și științifică pe parcursul secolului XX – de la raportul clasic subiect/obiect la raportul clasic subiect/subiect – în studiile

unor cercetători consacrați din diferite domenii ale științei. Astfel, laboratorul de creație al savantului Albert Einstein, care avea ca premisă natura în calitate de subiect (nu de obiect), devine prilej de reflecție pentru A. Gavrilov din perspectiva cunoașterii și a explorării relației intersubiectuale. La fel și preocupările lui E. Coșeriu privind realitățile limbajului, a „faptelor de limbă așa cum se prezintă ființei subiectului” (Gavrilov, 2007, p. 30), preocupări care au dus la reorientarea cercetării limbii ca obiect extern și static către cercetarea limbii ca proces dinamic de obiectivare a activității creatoare a subiectului vorbirii. Faptele aduse supra constituie argumente pentru susținerea ideii studiului teoretic în discuție. Relația dintre obiectivitate și subiectivitate, analizată de A. Gavrilov, are la bază ideea interconexiunii și a condiționării, a coexistenței reciproce: „însuși principiul obiectivității științifice cere de a se pleca de la subiectivitatea vorbitorului, obiectivitatea fiind tocmai manifestarea subiectului vorbitor, a creativității lui libere în actele de limbaj care devin fapte de limbă, iar acestea există pe atât pe cât se transformă, la rândul lor, în acte de limbaj și de vorbire. În științele culturii avem, deci, de a face cu o formă specifică de obiectivitate care se definește nu prin opoziție cu subiectivitatea, ci se referă la fenomene de intersubiectivitate, de interacțiune a subiecților umani” (Gavrilov, 2007, p. 41).

Un alt reper al studiului menționat îl constituie categorisirea subiectului în filosofie, în estetica și în hermeneutica romantică în care se produce o re poziționare a interpretului în raport cu textul, și anume „conceperea lui (a textului, *precizarea ne aparține – O.G.*) ca expresia unui Tu individualizat, exponent al unei viziuni a lumii (Weltanschauung), față de interpretul care trebuie să ia o atitudine proprie, să se autodefinească ca un Eu exponent individualizat al spiritului timpului său” (Gavrilov, 2007, p. 47). Idei pe care Anatol Gavrilov le surprinde la Friedrich Schleiermacher, Hans Georg Gadamer și Wilhelm Dilthey. Dintre acestea, dl Gavrilov cercetează în mod special factorul subiectiv-emoțiv la Dilthey, pentru care definitorie este înțelegerea și relația intersubiectuală. La Dilthey, relevă A. Gavrilov, la fel ca la Schleiermacher, înțelegerea congenitală dintre „Eu” și „Tu”, înțelegerea textelor poate fi la fel de adecvată ca și înțelegerea lui „Tu”.

Înțelegerea mesajului tradiției, participarea la co-producerea lui, pre-înțelegerea sunt conceptele cu care operează Heidegger și care-i permit cercetătorului A. Gavrilov să definească rolul subiectului cunoscător ca parte a istoriei și a temporalității.

Preluat de la Gadamer, conceptul de fuzionare a orizonturilor (Horizonverschmelzung), care implică tensiunea între propriu și străin, între apropiat și depărtat, devine, pentru teoreticianul de la Chișinău, un prilej de reflecție fiind raportat la teoria lui M. Bahtin, unde termenul de orizont va fi dezvoltat prin conceptul de cronotop.

Un alt moment al raportului subiect-subiect, acesta este surprins de A. Gavrilov la P. Ricoeur, care definea textul operei literare ca manifestare

poetică a esenței temporale a ființei” (Gavrilov, 2007, p. 128).

Filosofia comunicării existențiale a lui Karl Jaspers, teorie care fundamenta problema comunicării interpersonale, în special categorisirea celor patru moduri de existență, de conviețuire personală corespunzătoare omului (realizate în baza celor patru niveluri principale de comunicare): (1) la nivelul Dasein-ului, (2) la nivelul conștiinței în general (Bewusstsein überhaupt), (3) la nivelul spiritului și (4) la cel al comunicării existențiale – este un alt punct de reper, pe care se axează studiul vizat.

Teoria comunicării existențiale a lui Jaspers, menționează A. Gavrilov, ne ajută „să înțelegem profund complexitatea problematicii umane, în teoria comunicării literare, în general, și a limbajului artistic și critic, în particular” (Gavrilov, 2007, p. 183). Numai prin comunicarea a două existențe se formează conștiința de sine a omului. Comunicarea existențială a lui Jaspers cuprinde „conștiința mea în sinele meu și alteritatea alteia ca pe o condiție primordială și indispensabilă, conștiința de sine reflectă dualitatea, polaritatea existențială a subiectului uman ca structură comunicativă în care au loc neconținut procese de comunicare bisensuale dintre «eu însumi și altul»”. Relația dialogală (de intersubiectualitate) Eu – Tu. Această natură a omului ca subiect dual, menționează A. Gavrilov, „acest joc continuu dintre identitatea sa și alteritatea sa ne dă cheia înțelegerii mai profunde a laturii intime și inconștiente a creației și receptării estetico-artistice” (Gavrilov, 2007, p. 200).

Continuarea investigațiilor teoretice sus-amintite era prevăzută în proiectul *Principii epistemologice și orientări noi în știința literară din sec. XX* (perioada de elaborare 2011-2014), gestionat cu multă grijă de dr. hab. Anatol Gavrilov. De această dată însă, miza era pusă pe noile cercetări din știința literară din secolul al XX-lea, pe principiile epistemologice moderne și postmoderne, pe aplicarea noilor concepte pe textele scriitorilor români, inclusiv ale celor din Basarabia – obiectiv pe care și-l propunea realizat echipă de cercetători: Anatol Gavrilov, Dumitru Apetri, Ion Plămădeală, Aliona Grati, Galina Anițoi, Sergiu Cogut, Olesea Gîrlea ș.a.

Cercetările din cadrul proiectului nominalizat au avut drept demers investigarea următoarelor concepții teoretice: concepția hermeneutică în traductologie, concepția tranzitologică în cercetarea literară, orientări sociologice în știința literară contemporană, în filosofie și în teoria literară în poststructuralism, metoda mitocritică. În urma cercetărilor făcute în cadrul proiectului, cercetătorii de la Sectorul de teorie literară au pregătit pentru publicare două studii valoroase: *Relecturi și reinterpretări ale textului literar* și *Studii de epistemologie și teorie literară*. Anii derulării acestui proiect au fost ani de cumpănă pentru dl Gavrilov, suportând, în această perioadă de timp, două intervenții chirurgicale. Sănătatea șubredă și recuperarea lentă, după intervențiile chirurgicale, îl fac să se retragă modest, dar încrezător din funcția de șef de sector și să se dedice cercetării în totalitate.

În anul 2013, atunci când dl Gavrilov își sărbătorea cei 70 de ani de la naștere, apare studiul omagial *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii*,

lucrare structurată, potrivit vechilor și mai noilor sale preocupărilor, dar supuse unor noi investigații în ultimii ani. Astfel, în capitolul *Epistemologie literară* (1), autorul are în vizor dualitatea subiectului, conceptul bahtinian de dialog și nivelurile de comunicare; în capitolul *Literatura universală și comparativă* (2) se abordează problematica conceptului goethean de literatură universală, sensurile umane ale tragicului la Shakespeare, realismul lui Maupassant, pastelurile alecsandriene și poetica parnasiană, cu subcapitolul *Un motiv dostoevskian în Ciuleandra*, scris în colaborare cu doctoranda Lilia Don. Colaborarea cu tinerii colegi de la sector o vom menționa și capitolul *Teorie și metodologie literară* (3), care abordează problema tranzitologiei în cercetarea curentelor literare. Acest capitol cuprinde subcapitolul *Antinomiile social-psihologice ale mentalității țărănești în epoca de tranziție*, scris în colaborare cu doctoranda Galina Aniței. Schimbarea de lucruri în teoria literară din ultimele decenii, îl determină pe criticul literar Anatol Gavrilov să revină la probleme de ideologie literară ale poporanismului și la compoziția romanescă la Ibrăileanu, reluând astfel, și în acest studiu, dar la un alt nivel al înțelegerii/interpretării, preocupările de cercetare anterioare. Acestea își găsesc reflectare în capitolul *Critică literară* (4), în care autorul prezintă omagii ale unor personalități consacrate, precum Vasile Coroban, Ion Druță, Vladimir Beșleagă, Dumitru Matcovschi. Cel din urmă și cel mai voluminos capitol al lucrării, *Metalingvistica textului* (5), abordează problema cuvântului propriu vs străin, identitate și alteritate, dialogistica textului, conceptul bahtinian de cititor. Printre aceste cercetări ale autorului se înscrie și subcapitolul *Mit și ficțiune artistică (dualitatea imaginii artistice)*, scris în colaborare cu tânăra cercetătoare Olesea Gîrlea, subcapitol care constituie reperele teoretice, punctate de către A. Gavrilov, de la care a pornit o cercetare de doctorat.

Lucrarea omagială *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii* prezintă în sine o selecție de studii, articole, comunicări, prelegeri și fragmente ale cercetărilor proprii și ale unor cercetări incipiente de doctorat, scrise în colaborare cu tinerii cercetători, cu acei cărora le aparține viitorul. Este însă și o dovadă de respect și prețuire pentru contribuția doctoranzilor săi la preocupările Domniei Sale de o viață. La finele studiului, A. Gavrilov menționează importanța modelului propriu aplicat – „suprastructură alcătuită din microstructuri stratiforme”, care a permis o cercetare amplă a textului ca un întreg structurat la nivelurile „ontic-existențial, ontologic, epistemologic-metodologic, poetologic și stilistic” (Gavrilov, 2013, p. 448), a clarificat noțiunile dialogice *existență, comunicare, devenire, subiect dual, relație dialogică, intersubiectivitate, cronotop, întreg, dialog, dialogism, dialogicitate, noțiune/concept/termen, cuvânt-voce, cuvânt-conștiință, cuvânt-concept, cuvânt străin, cuvânt bivoc, subiectul vorbirii, relația dialogică dintre texte* prin aceasta sporindu-se eficiența analitică și interpretativă a textului.

Începând cu anul 2014, dl Gavrilov este preocupat de aplicabilitatea studiilor teoretice pe texte literare concrete, sugestie care a venit, de altfel,

din partea colegilor. Astfel, în urma cercetărilor teoretice aplicate pe texte concrete au fost scrise și publicate articolele: *Cuvânt propriu, cuvânt străin, cuvânt bivoc în „Amintiri din copilărie”*, *Cronotopul hanului la Ioan Slavici și Mihail Sadoveanu (Analiză comparată)*, fără a anula preocupările teoretice, or, în această perioadă de timp îi apare articolul *Delimitări și precizări terminologice IV. Polifonie, eteromundaneitate, cuvânt-voce*.

Putem reveni încontinuu la studiile și cercetările dlui Anatol Gavrilov, în care găsim profunzimi ale orizonturilor în domeniul dialogismului, al relațiilor intersubiectuale, al conexiunilor inter- și transdisciplinare. Anatol Gavrilov rămâne a fi un *cercetător cu vocație academică*, care a pus cercetarea mai presus de propria ascensiune. Mă refer aici și la cazul din anul 2013 când am fost contactați de către CNAA, de către domnul Valeriu Canțer în persoană, care a venit cu rugămintea ca dl Gavrilov să depună dosarul pentru titlul științific de profesor cercetător. Președintele CNAA era mirat de faptul că, deși, dl Gavrilov întrunea condițiile deja de doi ani, nu a depus dosarul. Anatol Gavrilov nu ar fi depus dosarul nici în urma intervenției CNAA, fiind preocupat de lecturi și de idei teoretice pe care nu reușea să le adune și să le aștearnă pe hârtie. Muncea cu multă dăruire și pasiune. Revenea asupra textului chiar și după ce acesta a fost publicat, totdeauna găsea prilej de analiză, de refacere, de redactare.

Pe lângă munca științifică de cercetare, domnul dr. hab. Anatol Gavrilov este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, membru al Colegiului de redacție al revistelor *Metaliteratură* și *Philologia*, iar din anul 2012 activează în Comisia de experți în literatură și folclor a CNAA. Este conducător științific al mai multor teze de licență, de masterat și de doctorat. A activat în calitate de președinte al comisiei pentru examenele de licență, precum și de președinte de comisie la susținerea examenelor de doctorat.

În afara preocupărilor de cercetare, domnul Anatol GAVRILOV a desfășurat o activitate științifico-didactică impresionantă. A activat în calitate de profesor de limba și literatura română la Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri” din Chișinău; a predat cursurile universitare: *Literatura universală din sec. 17-18* (Catedra de literatură universală a USM), *Literatura interbelică, Proza, Teoria literaturii, Conceptul de roman în critica interbelică, Hermeneutica textului, Dialogistica textului literar*, prin acesta din urmă curs inaugurându-se o nouă disciplină universitară (Catedra de limba și literatura română, Facultatea de Filologie și Istorie, UPS „Ion Creangă”).

Actualmente dl Gavrilov se află la fiica sa, în Londra, unde urmează un tratament de recuperare și cu această ocazie îi dorim să fie sănătos și să poată veni (măcar în vizită) la Institut și la colegi, la care ține enorm de mult.

Olesea Gîrlea
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
al USM (Chișinău)

PHILOLOGIA

2023, nr. 1 (319), p. 1-136

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Philologia, 2023, LXV, nr. 1 (319), 136 p.
Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”
Redactor-șef: Viorica Răileanu
„PRO LIBRA” SRL
ISSN 1857-4300, E-ISSN 2587-3717
Tiraj 100 ex.

PHILOGIA

LXV

IANUARIE – APRILIE

2023

Philologia

LXV

ISSN 1857-4300
E-ISSN 2587-3717

IANUARIE – APRILIE

2023

ISSN 2587-3717

9 772587 371002 >

Philologia

LXV

ISSN 1857-4300
E-ISSN 2587-3717

IANUARIE – APRILIE

2023